

Теми наукових розробок відповідають актуальним проблемам розвитку військово-технічної науки, військової географії, військової економіки, військового перекладу, психології та інформаційної безпеки, навчання та виховання військовослужбовців і спрямовані на їх розв'язання.

Загальний зміст вісника надає можливість зрозуміти основні напрямки творчих пошуків, проблеми розбудови Збройних Сил України, інтереси науково-педагогічних працівників, молодих учених, здобувачів і ад'юнктів.

Темы научных разработок отвечают актуальным проблемам развития военно-технической науки, военной географии, военной экономики, военного перевода, психологии и информационной безопасности, обучению и воспитанию военнослужащих и направлены на их решение.

Общее содержание вестника предоставляет возможность понять основные направления творческих поисков, проблемы развития Вооруженных Сил Украины, интересы научно-педагогических работников, молодых ученых, соискателей и адъюнктов.

The topics of research are urged by and aimed at solving current problems of development of the military and technical science, military geography, military economics, military translation, psychology and informational security, raining and education of servicemen.

The content of the Herald provides an opportunity to become aware of basic areas of creative research, the problem of construction of the Armed Forces of Ukraine, points of interest of scientists and teachers, young scholars, associate researchers and postgraduate students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	В.В. Балабін, канд. філол. наук, проф.
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	Л.Ф. Бурлачук, д-р психол. наук, проф.; В.В. Вишнівський, д-р техн. наук, доц.; І.В. Данилюк, д-р психол. наук, проф.; В.В. Зубарев, д-р техн. наук, проф.; І.В. Замаруєва, д-р техн. наук, проф. (відповідальна за напрям: інформаційна безпека); А.Б. Коваленко, д-р психол. наук, проф.; Г.І. Купалова, д-р екон. наук, проф. (відповідальна за напрям: оборонна економіка); С.В. Ленков, д-р техн. наук, проф. (відповідальний за напрям: техніка); Я.Б. Олійник, д-р екон. наук, проф.; О.Д. Сафін, д-р психол. наук, проф. (відповідальний за напрям: психологія); А.І. Сбітнев, д-р техн. наук, проф.; В.В. Стасюк, д-р психол. наук, проф.; О.І. Сторубльов, канд. техн. наук, доц. (відповідальний секретар); В.Б. Толубко, д-р техн. наук, проф.; Л.П. Червінська, д-р екон. наук, проф.; О.І. Черняк, д-р екон. наук, проф.; Ю.М. Швалб, д-р психол. наук, проф.; А.В. Шегда, д-р екон. наук, проф.; О.О. Любич, д-р екон. наук, ст. наук. співроб.
Адреса редколегії	03689, Київ, вул. Ломоносова, 81, Військовий інститут; ☎ (38044) 521 32 89; тел./факс (38044) 521 32 92; www.mil.univ.kiev.ua
Затверджено	Вченою радою Військового інституту 20.12.2012 року (протокол № 6)
Атестовано	Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 1-05/6 від 12.06.02
Зареєстровано	Міністерством юстиції України. Свідоцтво про Державну реєстрацію КВ № 17617-6467Р від 29.03.11
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28

ЗМІСТ

ТЕХНІКА

Вишнівський В.В., Долгушин В.П., Охрамович М.М., Лоза В.М. Оцінка характеристик вихідного сигналу кореляційних систем пеленгації джерел випромінювань при флюктууючому спектрі сигналів.....	5
Малюга А.В., Пампуха І.В., Осипа В.О., Солодєєва Л.В. Інформаційна технологія оцінювання якості освіти вищого військового навчального закладу.....	8
Кузнецов І.Б., Буяло О.В., Пашков С.О., Шкуліпа П.А. Метрологічне забезпечення та його вплив на ефективність застосування озброєння і військової техніки в сучасних умовах	12

ПСИХОЛОГІЯ

Васильєв С.П., Андрущенко А.О. Психологічні особливості динаміки ціннісно-смислових орієнтацій курсантів вищих військових навчальних закладів в контексті розвитку їх психічної саморегуляції	15
Балашова С.П., Zubovський Д.С. Використання психодіагностичних методик в збройних силах країн світу	19
Кузьменко М.Д. Застосування "Теорії латентної характеристики" для вдосконалення алгоритму психологічної діагностики професійної придатності.....	21
Бабелюк О.В. Психологічні умови вдосконалювання професійного самовизначення військовослужбовців служби за контрактом	26

ЛІНГВІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК (СИЛ) ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Зарицька А.І., Турченко Ю.В. Труднощі аудіювання в умовах реальної комунікації.....	27
---	----

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА

Волошина Н.М., Дзюба М.Т. Вироблення у майбутніх офіцерів імунітету проти негативного інформаційно-психологічного впливу	29
Жарков Я.М., Васильєв А.О. Наукові підходи щодо визначення суті розвідки з відкритих джерел	33
Присяжнюк М.М., Белошевич Я.С. Інформаційна безпека України в сучасних умовах.....	37

ПЕДАГОГІКА

Черних Ю.О., Приходько Ю.І. Стан і проблеми сучасного етапу розвитку військової освіти.....	41
Військове виховання шляхтича в XVI столітті	46

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬК (СИЛ)

Шульгін В.В. Особливості реалізації військового законодавства України в умовах реформування кримінального судочинства держави.....	48
--	----

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕХНИКА

Вишневский В.В., Долгушин В.П., Охрамович М.Н., Лоза В.Н. Оценка характеристик выходного сигнала корреляционных систем пеленгации источников излучений при флюктуирующем спектре сигналов	5
Малюга А.В., Пампуха И.В., Осыпа В.А., Солодеева Л.В. Информационная технология оценивания качества образования высшего военного учебного заведения	8
Кузнецов И.Б., Буяло А.В., Пашков С.А., Шкулипа П.А. Метрологическое обеспечение и его влияние на эффективность применения вооружения и военной техники в современных условиях	12

ПСИХОЛОГИЯ

Васильев С.П., Андрущенко А.О. Психологические особенности динамики ценностно-смысловых ориентаций курсантов высших военных учебных заведений в контексте развития их психической саморегуляции	15
Балашова С.Ф., Зубовский Д.С. Использование психодиагностических методик в вооруженных силах стран мира	19
Кузьменко М.Д. Применение "Теории латентной характеристики" для совершенствования алгоритма психологической диагностики профессиональной пригодности	21
Бабелюк О.В. Психологические условия совершенствования профессионального самоопределения военнослужащих по контракту	26

ЛИНГВИСТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ВОЙСК (СИЛ) И ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЕ

Зарицкая А.И., Турченко Ю.В. Трудности аудирования в условиях реальной коммуникации	27
---	----

ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ

Волошина Н.М., Дзюба Н.Т. Выработка у будущих офицеров иммунитета против негативного информационно-психологического воздействия	29
Жарков Я.Н., Васильев А.О. Научные подходы к определению сущности разведки из открытых источников	33
Присяжнюк М.Н., Белошевич Я.С. Информационная безопасность Украины в современных условиях	37

ПЕДАГОГИКА

Черных Ю.О., Приходько Ю.И. Состояние и проблемы современного этапа развития военного образования	41
Безбах В.Г., Мельник Д.П. Воинское воспитание шляхтича в XVI веке	46

ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВОЙСК (СИЛ)

Шульгин В.В. Особенности реализации военного законодательства Украины в условиях реформирования уголовного судопроизводства государства	48
--	----

CONTENTS

TECHNICAL SCIENCES

Vyshnivskiy V.V., Dolgushyn V.P., Ohamovych M.M., Loza V.M. Outcoming signal evaluation of correlation emitter location system in the course of fluctuating signal spectrum.....	5
Maliuga A.V., Pampukha I.V., Osypa V.O., Solodeeva L.V. Information technology for evaluation of education quality of higher military educational institutions.....	8
Kuznetsov I.B., Buialo O.V., Pashkov S.O., Shkulipa P.A. Measurement assurance and its influence on the application efficiency of materiel in modern time.....	12

PSYCHOLOGY

Vasyliiev S.P., Andruschenko A.O. Psychological peculiarities of value sense orientations dynamics of cadets of higher military educational institutions in the context of their psychical self-adjustment development.....	15
Balashova S.P., Zubovskiy D.S. The application of psychognostic methods in the armed forces of countries all over the world.....	19
Kuzmenko M.D. The application of "Theories of Latent Characteristics" to improve the algorithm of psychological diagnostics of professional suitability.....	21
Babeliuk O.V. Psychological conditions of self-determination improvement of servicemen of military service under contract.....	26

LINGUISTIC SUPPORT OF TROOPS AND TRANSLATION STUDIES

Zarytska A.I., Turchenko Yu.V. Listening difficulties in conditions of real communication.....	27
--	----

INFORMATION SECURITY

Voloshyna N.M., Dziuba M.T. Development of immunity among future officer from negative information-psychological influence.....	29
Zharkov Ja.M., Vasyliiev A.O. Scientific approaches to definition of the essence of bare source reconnaissance.....	33
Prisiazhniuk M.M., Beloshevich J.S. Information security of Ukraine in modern time.....	37

PEDAGOGICS

Chernyh Ju.O., Pryhodko Ju.I. The state and problems of the modern time education development.....	41
Bezbah V.G., Melnyk D.P. Nobleman character training in 16 th century.....	46

LEGAL GROUNDWORK OF TROOPS (FORCES) ACTIVITIES

Shulgin V.V. Peculiarities of implementation of military legislation of Ukraine under conditions of reforming of state criminal justice.....	48
---	----

ОЦІНКА ХАРАКТЕРИСТИК ВИХІДНОГО СИГНАЛУ КОРЕЛЯЦІЙНИХ СИСТЕМ ПЕЛЕНГАЦІЇ ДЖЕРЕЛ ВИПРОМІНЮВАНЬ ПРИ ФЛЮКТУЮЧОМУ СПЕКТРІ СИГНАЛІВ

Результати роботи орієнтовані на широкий клас аналізованих сигналів джерел випромінювання перш за все, з точки зору спектральних характеристик коливань, що пеленгуються. Показано, що наявність флюктуацій енергетичного спектру сигналу призводить до згладжування огинаючої вихідного сигналу корелятора, ступінь якого залежить від дисперсії флюктуацій, яке призводить до деякого зниження коефіцієнту придушення бокових пелюстіків діаграми направленості.

Ключові слова: радіотехнічний пристрій, діаграма направленості, флюктуація.

Вступ та постановка завдання. У більшості досліджень з питань систем пасивної пеленгації джерел випромінювань спектральні характеристики прийнятих коливань приймаються вузькосмуговими, а форма спектра апроксимується прямокутною або гаусовою залежністю [1].

Такий підхід до аналізу звужує сферу застосування його результатів, а в ситуаціях складної зовнішньої обстановки призводить до некоректності оцінок і знижує їх достовірність.

Основні положення дослідження. Як відомо, на борту сучасних аеродинамічних засобів застосовується велике число (більше 25) випромінюючих радіотехнічних пристроїв (РП) різноманітного призначення [2], при цьому слід розглядати широкий діапазон часо-частотних характеристик випромінюваних сигналів.

Просторово-частотні характеристики сигналів випромінювання залежать як від цільового призначення кожного РП, так і від чинників нестабільностей, таких як: нелінійність амплітудно-частотних характеристик генераторів, нелінійна залежність коефіцієнта стоячої хвилі фідерних трактів від частоти і ряду інших.

Дефекти спектрів випромінюваних сигналів, особливо щодо широкосмугових, виражаються в наявності нерівномірностей і в окремих випадках провалів. Спектр реальних коливань, випромінюваних РП, слід розглядати як сукупність регулярної з випадковою складових.

Нестационарність і дефекти спектру джерел випромінювань, що пеленгуються, найбільш істотно впливають на характеристики пеленгаційних каналів з кореляційним алгоритмом обробки. Тому в роботі розглядаються радіотехнічні системи (канали) пеленгації, побудовані на основі двох антен (основної та допоміжної) і взаємокореляційною обробкою прийнятих сигналів.

Середній за потужністю множник системи має вигляд:

$$m_1\{\psi^2(\theta)\} = \sum_{m,p=-n}^n m_1\left\{ \vec{g}_m \vec{g}_p^* \right\} \exp\{j[m\Omega_\Gamma\tau(\theta) - p\Omega_\Gamma\tau(\theta)]\}, \quad (3)$$

де $\vec{g}_{m,p} = g_{m,p} e^{j\phi_{m,p}}$ – комплексні випадкові величини,

в яких середні значення $\vec{g}_{m,p}$ визначають вибірки регулярної складової взаємного спектра; Ω_Γ – частота генератора.

При виборі методу оцінки [3] використано положення статистичної теорії антен, зокрема результати, отримані в монографії [4]. Вибір методу статистичної оцінки вихідного сигналу системи обробки при нерегулярній (випадковій в загальному випадку) формі енергетичного спектру сигналу заснований на властивості дуальності перетворення двох пар характеристик, що мають різний фізичний зміст, але визначаються одним і тим же математичним апаратом у вигляді пари перетворень Фур'є.

Такими характеристиками є:

– з одного боку, розподіл поля в розкритті антени $\dot{A}(x)$ і діаграми направленості (ДН) антени $F(z)$;

– з іншого боку, енергетичний спектр $\dot{G}(w)$ випадкового процесу і його взаємокореляційна функція $R(\tau)$.

Формули, що визначають однозначний взаємозв'язок цих характеристик, мають вигляд:

$$F(z) = \int_{-\infty}^{+\infty} \dot{A}(x) e^{jzx} dx, \quad (1)$$

де x – координата розкриття; z – узагальнена кутова координата,

$$R(\tau) = \int_{-\infty}^{+\infty} \dot{G}(w) e^{jw\tau} dw. \quad (2)$$

У системі пеленгації, яка розглядається, вихідний сигнал $R_{01}(t', t'')$ при використанні в якості аргументу кутової координати (θ) визначає вид результуючої діаграми направленості (РДН) системи прийому (за термінологією антен – множника системи), яку позначимо як $\psi(\theta)$.

Введемо нормовану до середнього випадкову величину

$$\vec{B}_{m,p} = \frac{\vec{g}_{m,p}}{g_{m,p}} \quad (4)$$

і використовуємо представлення випадкових коефіцієнтів у вигляді

$$g_{m,p} = \bar{g}_{m,p} e^{\eta_{m,p}}, \quad (5)$$

де $\eta_{m,p} = \ln B_{m,p}$.

Співвідношення (3) і (5) дозволяють представити вираз (3) у вигляді

$$m_1\{\psi^2(\theta)\} = \sum_{m,p=-n}^n \bar{g}_m \bar{g}_p^* \exp\left\{\frac{j(\eta_m + \eta_p + j(\varphi_m - \varphi_p))}{\Omega_\Gamma} \exp\{j\Omega_\Gamma \tau(m-p)\}\right\}. \quad (6)$$

Введемо безрозмірний кутовий параметр

$$z = \frac{n\Omega_\Gamma}{cb \sin \theta}, \quad (7)$$

а також наведений індекс

$$x_m = \frac{m}{n}. \quad (8)$$

Зробивши операцію усереднення і враховуючи (5) і (6), отримаємо

$$m_1\{\psi^2(z)\} = \sum_{x_m=-1}^1 \sum_{x_p=-1}^1 \bar{g}_m \bar{g}_p^* Q(-j, j, 1, -1) e^{jz(x_m - x_p)}, \quad (9)$$

$$Q(-j, j, 1, -1) = \exp\left\{\frac{j(\eta_m + \eta_p + j\varphi_m - j\varphi_p)}{\Omega_\Gamma}\right\}, \quad (10)$$

де $Q(-j, j, 1, -1)$ – чотиривимірна характеристична функція випадкових величин $\eta_m, \eta_p, \varphi_m, \varphi_p$.

Для проведення подальшого аналізу приймемо наступні умови:

– закони розподілу $\eta_{m,p}$ і $\varphi_{m,p}$ нормальні з серед-

німи значеннями $\bar{\eta}_{m,p} = 0, \bar{\varphi}_{m,p} = 0$ та дисперсіями σ_η^2

і σ_φ^2 відповідно;

– флуктуації в межах смуги прийому $\Delta f_{\text{пр}}$ стаціонарні.

За аналогією з отриманим в [4] результатом, вираз (10) може бути представлено у вигляді

$$Q(v_1, v_2, v_3, v_4) = \exp\left\{j \sum_{k=1}^4 \xi_k v_k - \frac{1}{2} \sum_k \sum_{L=1}^4 \sigma_k \sigma_L \rho_{kL} v_k v_L\right\}, \quad (11)$$

де $v_1 = -j, v_2 = -j, v_3 = 1, v_4 = -1, \xi_1 = \eta_m, \xi_2 = \eta_p, \xi_3 = \varphi_m, \xi_4 = -\varphi_p$; ρ_{kL} – коефіцієнт (нормований) кореляції даних величин.

У показнику виразу (9) позитивна певна квадратична форма, яка повністю визначається матрицею

$$\begin{pmatrix} -\sigma_\eta^2; & -\sigma_\eta^2 \rho_\eta(m,p); & -j\sigma_\eta \sigma_\varphi \rho_{\eta\varphi}^{(0)}; & j\sigma_\eta \sigma_\varphi \rho_{\eta\varphi}(m,p) \\ -\sigma_\eta^2 \rho_\eta(m,p); & -\sigma_\eta^2; & -j\sigma_\eta \sigma_\varphi \rho_{\eta\varphi}(m,p); & j\sigma_\eta \sigma_\varphi \rho_{\eta\varphi}(m,p) \\ -j\sigma_\eta \sigma_\varphi \rho_{\eta\varphi}^{(0)}; & -j\sigma_\eta \sigma_\varphi \rho_{\eta\varphi}(m,p); & \sigma_\varphi^2; & -\sigma_\eta^2 \rho_\varphi(m,p) \\ j\sigma_\eta \sigma_\varphi \rho_{\eta\varphi}(m,p); & j\sigma_\eta \sigma_\varphi \rho_{\eta\varphi}^{(0)}; & -\sigma_\varphi^2 \rho_\varphi(m,p); & \sigma_\varphi^2 \end{pmatrix}. \quad (12)$$

Величина $\rho_{\eta\varphi}(0)$ в загальному випадку не дорівнює 1.

Приймаючи незалежність флуктуацій фази (флуктуації фази характерні тільки для взаємкореляційної

функції) і потужності (оскільки вони обумовлені різними механізмами походження) і враховуючи (11) та (12), вираз (3) можна записати у вигляді

$$m_1\{\psi^2(z)\} = \exp\left\{2\bar{\eta} + \sigma_\eta^2 - \sigma_\varphi^2\right\} \sum_{m,p=-n}^n \bar{g}_m \bar{g}_p^* \exp\left\{\sigma_\eta^2 \rho_\eta(x_m - x_p) + \sigma_\varphi^2 \rho_\varphi(x_m - x_p)\right\} \exp\{jz(x_m - x_p)\}; \quad (13)$$

При розкладанні експоненти, що містить параметри флуктуацій в ряд отримаємо

$$\begin{aligned} m_1\{\psi^2(\theta)\} = & \exp\left\{2\bar{\eta} + \sigma_\eta^2 - \sigma_\varphi^2\right\} \left[\sum_{m,p=-n}^n \bar{g}_m \bar{g}_p^* \exp\{jz(x_m - x_p)\} + \right. \\ & + \sum_{k=1}^{\infty} \frac{\sigma_\eta^{2k}}{k!} \sum_{m,p=-n}^n \rho_\eta^k(x_m - x_p) \exp\{jz(x_m - x_p)\} + \\ & + \sum_{L=1}^{\infty} \frac{\sigma_\varphi^{2L}}{L!} \sum_{m,p=-n}^n \rho_\varphi^L(x_m - x_p) \exp\{jz(x_m - x_p)\} + \\ & \left. + \sum_{k,L=1}^{\infty} \sum_{m,p=-n}^n \frac{\sigma_\eta^{2k} \sigma_\varphi^{2L}}{k! L!} \times \sum_{m,p=-n}^n \rho_\eta^k(x_m - x_p) \rho_\varphi^L(x_m - x_p) \exp\{jz(x_m - x_p)\} \right]. \quad (14) \end{aligned}$$

Отриманий вираз є загальним і дозволяє досліджувати середній за потужністю множник системи, що визначає РДН, у функції узагальненої кутової координати z при довільній (задається для аналізу) статистиці флуктуацій енергетичного спектру сигналу.

Проведемо аналіз виразу (14). Перший співмножник є масштабним коефіцієнтом, який позначимо через

$$M(\bar{\eta}, \sigma_\eta, \sigma_\varphi),$$

$$M(\bar{\eta}, \sigma_\eta, \sigma_\varphi) = \exp\left\{2\bar{\eta} + \sigma_\eta^2 - \sigma_\varphi^2\right\}. \quad (15)$$

Перший член у квадратних дужках виразу (14) являє собою функцію множника системи при відсутності флюктуацій (дефектів спектру сигналу). Решта членів розкладання в квадратних дужках характеризують спотворення форми множника системи (відносно середнього) за рахунок нестабільностей енергетичного спектра перешкоди.

Таким чином, у відповідності з поставленим завданням, отримано вираз для множника системи (нормова-

ної РДН), проведений аналіз спотворень множника в залежності від заданих статистичних характеристик реальних спектрів, не враховуючи при цьому аргументу взаємного спектра за рахунок неідентичності фазо-частотних характеристик трактів прийому.

Враховуючи, що кількісний аналіз множника у вигляді (14) є громіздким, доцільно дискретну систему подання (отриману розкладанням в ряд Фур'є) представити безперервною функцією

$$\lim_{\substack{k \rightarrow 0 \\ n \rightarrow \infty}} \sum_{m,p=-n}^n \rho^k(x_m - x_p) \exp(jx(x_m - x_p)) = \int_{-1}^1 \int_{-1}^1 \rho^k(x_1 - x_2) e^{jz(x_1 - x_2)} dx_1 dx_2. \quad (16)$$

Таке подання дозволяє скористатися для кількісного аналізу табульованими інтегральними функціями, отриманими в [4].

З врахуванням (16) вираз середнього по потужності множника системи при $\sigma_\phi^2 = 0$ набуде вигляду

$$m_1\{\psi^2(\theta)\} = M\left\{\bar{\eta}, \sigma_\eta^2\right\} \left[\int_{-1}^1 \int_{-1}^1 \bar{g}(x_1) \bar{g}(x_2) e^{jz(x_2 - x_1)} dx_1 dx_2 + \sum_{k=1}^{\infty} \frac{\sigma_\eta^{2k}}{k!} \int_{-1}^1 \int_{-1}^1 \bar{g}(x_1) \bar{g}(x_2) \rho_\eta^k(x_1 - x_2) e^{jz(x_1 - x_2)} dx_1 dx_2 \right]. \quad (17)$$

Приймаючи регулярну складову спектру прямокутною ($\bar{g}(x) = g_0$) та з метою нормування $g_0 = 1/2$, отримаємо

$$m_1\{\psi^2(\theta)\} = M\left\{\bar{\eta}, \sigma_\eta^2\right\} \left\{ \left(\frac{\sin z}{z}\right)^2 + \frac{1}{\eta} \sum_{k=1}^{\infty} \frac{\sigma_\eta^{2k}}{k!} \int_{-1}^1 \int_{-1}^1 \rho_\eta^k(x_1 - x_2) e^{jz(x_1 - x_2)} dx_1 dx_2 \right\}. \quad (18)$$

Функцію $\rho_\eta(x)$ прийемо гаусової форми (найбільш вживаною), тоді

$$\rho_\eta(x) = e^{-\left(\frac{x}{x_0}\right)^2},$$

де x_0 – радіус кореляції в відносних одиницях.

При цьому вираз (18) визначається через табульовані функції $I_\Gamma(\rho_{\eta k}, -z, z)$:

$$m_1\{\psi^2(\theta)\} = M\left\{\bar{\eta}, \delta_\eta^2\right\} \left\{ \left(\frac{\sin z}{z}\right)^2 + \frac{1}{4} \sum_{k=1}^{\infty} \frac{\delta_\eta^{2k}}{k!} I_\Gamma(\rho_{\eta k}, -z, z) \right\}, \quad (19)$$

$$\text{де } I_\Gamma(\rho_{\eta k}, -z, z) = \int_{-1}^1 \int_{-1}^1 e^{-k(x_1 - x_2)^2 / x_0^2 + jz(x_1 - x_2)} dx_1 dx_2. \quad (20)$$

Вираз (19) з врахуванням табличного інтеграла (20) є аналітичним виразом множника системи обробки, який дозволяє провести аналіз РДН для заданих параметрів енергетичного спектру випромінюваного сигналу з нерівномірним широкосмуговим спектром, що мають, крім регулярної, флюктуаційну складову.

На рис. 1 наведені залежності середнього нормованого по потужності множника системи (нормованої РДН) при апроксимації регулярної складової спектру прямокутною формою і декількох значеннях (зазначених на рис. 1) параметрів флюктуацій спектра. Залежності охоплюють області перших трьох бічних пелюсток функції $(\sin x / x)^2$.

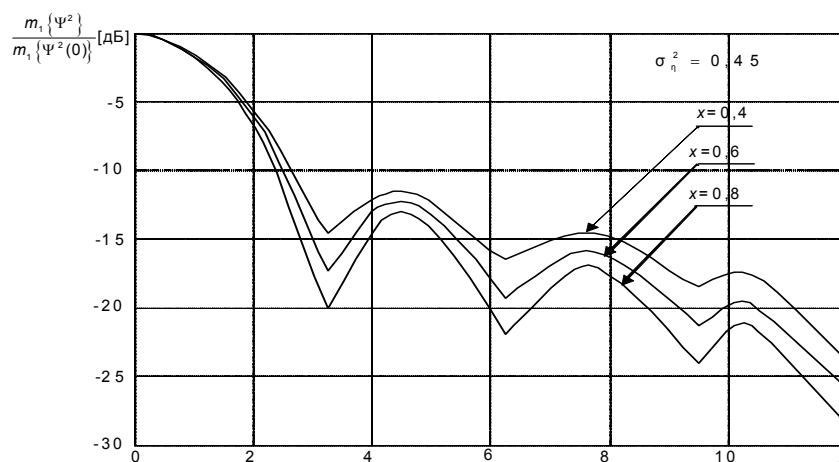

Рис. 1

Висновок. З аналізу рис. 1 випливає, що наявність флюктуацій енергетичного спектру сигналу призводить до згладжування огинаючої вихідного сигналу кореля-

тора, ступінь якого залежить від дисперсії флюктуацій. Ефект згладжування при оцінці якості придушення біч-

ного прийому призводить до деякого зниження коефіцієнту придушення бокових пелюстків.

Список використаних джерел

1. Малышкин Е.А. Пассивная радиолокация. – М.: Воениздат. 1961 г. – 70 с.

2. Николаев А.Г. Перцов С.В. Радиотеплокация (пассивная радиолокация). Под ред. А.А. Красовского. – М.: Сов.радио, 1964 – 335 с.

3. Зимин Г. В. Справочник с противозвоздушной обороны. – М.: Воениздат, 1987 – 314 с.

4. А.Б.Сергиенко. Цифровая обработка сигналов. – Спб.: Питер, 2003.

Надійшла до редколегії 11.12.12

В.В. Вишневикий, д-р техн. наук, доц.,
В.П. Долгушин, канд. техн. наук, доц.,
М.Н. Охрамович, канд. техн. наук,
В.Н. Лоза, канд. техн. наук,
КНУ імені Тараса Шевченка

ОЦЕНКА ХАРАКТЕРИСТИК ВЫХОДНОГО СИГНАЛА КОРРЕЛЯЦИОННЫХ СИСТЕМ ПЕЛЕНГАЦИИ ИСТОЧНИКОВ ИЗЛУЧЕНИЙ ПРИ ФЛЮКТУИРУЮЩЕМ СПЕКТРЕ СИГНАЛОВ

Результаты работы ориентированы на широкий класс анализируемых сигналов источников излучения прежде всего, с точки зрения спектральных характеристик колебаний, которые пеленгуются. Показано, что наличие флюктуаций энергетического спектра сигнала приводит к сглаживанию огибающей выходного сигнала коррелятора, степень которого зависит от дисперсии флюктуаций, которое приводит к некоторому снижению коэффициента подавления боковых лепестков диаграммы направленности.

Ключевые слова: радиотехническое устройство, диаграмма направленности, флюктуация.

V.V. Vyshnivskiy, Doctor, Associate Professor,
V.P. Dolgushyn, Phd, Associate Professor,
M.M. Ohramovych, Phd,
V.M. Loza, Phd,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

OUTCOMING SIGNAL EVALUATION OF CORRELATION EMITTER LOCATION SYSTEM IN THE COURSE OF FLUCTUATING SIGNAL SPECTRUM

The results of this work focused on a wide range of sources of radiation signals considered primarily in terms of the spectral characteristics of processed hesitation. It is shown that the fluctuations of the energy of the signal leads to a smoothing of the envelope of the output signal of the correlator, the extent of which depends on the variance of the fluctuations, which leads to some reduction in the coefficient of side lobe suppression pattern.

Keywords: radioelectronic devices, radiation pattern, fluctuation.

УДК 004.942

А.В. Малюга, канд. техн. наук,
І.В. Пампуха, канд. техн. наук, доц.,
В.О. Осипа, канд. техн. наук, доц.,
Л.В. Солодєєва, наук. співроб.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розглядаються основні складові інформаційної технології оцінювання якості освіти ВВНЗ. Реалізація зазначеної технології дозволить керівнику ВВНЗ оперативно здійснити оцінювання рівня якості освіти ВВНЗ і надати альтернативи шляхом інтелектуалізації процесу формування управлінських впливів для коригування навчально-виховного процесу у ВВНЗ із забезпечення рівня якості освіти не нижче заданого.

Ключові слова: інформаційна технологія, оцінювання якості освіти, інформаційно-аналітична система.

Вступ. Реформування сфери освіти в Україні є пріоритетним завданням держави, яке передбачає якісні зміни освітньої системи із застосуванням інформаційних технологій. Необхідність удосконалення навчально-виховного процесу (НВП) у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) як складової системи військової освіти висуває невідкладні проблеми його комп'ютеризації, впровадження сучасних технологій щодо оцінювання рівня якості освіти, формування на їх основі нових стратегій. Зважаючи на те, що використання комп'ютерної техніки надає чимало зручностей та переваг, відповідні технології оцінювання якості освіти мають бути саме інформаційними.

Постановка проблеми в загальному вигляді, її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Проблема якості освіти є загальнодержавною, від якої залежить конкурентоспроможність держави й вихід України на світовий ринок освітньої діяльності. Отримання якісної освіти безпосередньо залежить від якості самих вимог (цілей, стандартів і норм), якості ресурсів (програми, кадровий потенціал, контингент абітурієнтів, матеріально-технічне забезпечення, фінанси і т.д.) та якості освітніх процесів (наукова та навчальна діяльність, управління, освітні технології), які безпосередньо забезпечують підготовку фахівців [1]. Необхідним

елементом здійснення адекватного оцінювання рівня якості освіти ВВНЗ є зворотній зв'язок з замовником.

Одним з шляхів вирішення цієї проблеми є впровадження сучасної високотехнологічної адекватної системи управління якістю вищої освіти за рахунок впровадження новітніх інформаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблемою. Дослідження, здійснені в сфері управління військовою освітою, показали недостатній рівень впровадження, застосування можливостей існуючих інформаційно-аналітичних систем оцінювання рівня якості освіти ВВНЗ, які призначені для удосконалення організації і проведення навчально-виховного процесу [2].

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є винесення на розгляд розробленої методики оцінювання рівня якості освіти ВВНЗ, як складової інформаційної технології оцінювання якості освіти ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Військовий навчальний заклад є основною ланкою в системі військової освіти, яка інтегрована в державну систему освіти України на основі єдиної законодавчої та нормативно-правової бази. Основна задача функціонування ВВНЗ складається в наданні освітніх послуг на рівні, не нижче заданого, при цьому значення показників цього рівня задається замовником. Якщо один або кілька показників починають відхилятися від заданого рівня, то необ-

хідно оперативно виявити й ліквідувати причину цього відхилення за найменший час. На ефективність цього процесу впливає своєчасний обмін інформацією між управлінською підструктурою та підструктурою, якою управляють (стан навчально-виховного процесу).

Формалізований опис вирішення зазначеної задачі описується передавальною функцією замкненої системи автоматизованого управління та рівнянням замикавання $\theta(t) = x(t) - y(t)P(s)$, де $x(t)$ – рівень, що задається

замовником, $y(t)$ – рівень, на якому здійснюється надання ВВНЗ освітніх послуг, $P(s)$ – коригуючий коефіцієнт. При цьому алгоритм роботи системи управління призначений у прагненні зведення $\theta(t)$ до нуля.

На рис.1 показана запропонована узагальнена формалізована схема технології оцінювання якості освіти ВВНЗ. Вона складається з наступних блоків: блок "Вступна кампанія"; блок "Навчально-виховний процес"; блок "Проходження військової служби"; блок "Оцінювання рівня НВП".

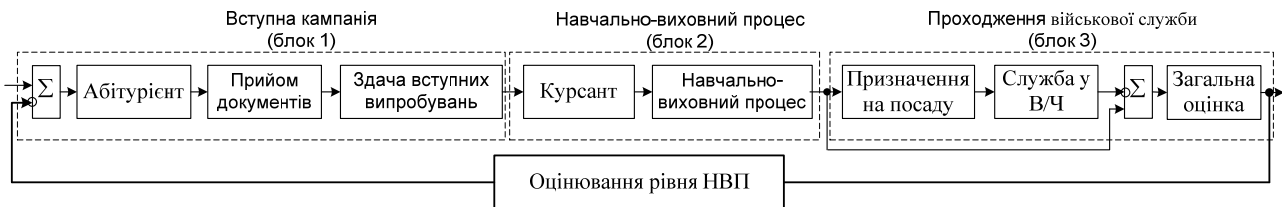

Рис. 1. Узагальнена формалізована схема технології оцінювання якості освіти ВВНЗ

Включення до схеми блоку "Вступна кампанія" і блок "Навчально-виховний процес"; блок "Проходження військової служби" дозволяє керівнику здійснити коригування необхідних параметрів блоку "Вступна кампанія" у відповідності до вимог сучасності, здійснити адекватну оцінку рівня відповідності організації і проведення НВП, перевірити відповідність рівня теоретичної та практичної підготовленості військового фахівця на посаді первинного призначення з вимогами замовника.

Для реалізації інформаційної технології оцінювання рівня якості освіти ВВНЗ розроблена методика оцінювання рівня якості освіти ВВНЗ [3-5]. Сутність методики полягає у використанні і узгодженні розробленої математичної моделі [3] і методу [4] для формування управлінських впливів з метою коригування організації і проведення НВП для досягнення рівня якості освіти ВВНЗ не нижче заданого.

Методика складається з двох етапів: підготовчого і реалізацій.

I етап – ПІДГОТОВЧИЙ, складається з наступних пунктів:

1. Побудова функціональної схеми організації і проведення НВП у ВВНЗ.

1.1. Аналіз існуючого процесу організації і проведення НВП у ВВНЗ. Обґрунтування вибору показників, що впливають на якість ВВНЗ.

1.2. Побудова функціональної схеми організації і проведення НВП у ВВНЗ.

2. Побудова математичної моделі оцінювання організації і проведення НВП у ВВНЗ з еталонними параметрами динамічних ланок.

2.1. Обґрунтування типів динамічних ланок, що описують кожний елемент функціональної схеми організації і проведення НВП у ВВНЗ і їх еталонних параметрів.

2.2. Еквівалентне перетворення функціональної схеми організації і проведення НВП у ВВНЗ в структурну схему. Побудова структурної схеми в змінних стану. Складання рівняння динаміки елементів системи. Представлення математичної моделі у вигляді з'єднаних між собою динамічних ланок з еталонними параметрами.

3. Отримання перехідної характеристики еталонної математичної моделі оцінювання організації і проведення НВП у ВВНЗ.

4. Побудова еталонних функцій приналежності для кожного з показників, що впливають на якість освіти ВВНЗ.

II етап – етап РЕАЛІЗАЦІЇ, складається з наступних пунктів:

1. Виконання пунктів 2–4 етапу I методики для отримання реальних значень параметрів динамічних ланок та їх відповідних характеристик.

2. Аналіз і обробка результатів моделювання математичної моделі.

3. Вибір альтернативи для формування управлінських впливів на складові показників якості освіти ВВНЗ. Прийняття рішення щодо коригування НВП у ВВНЗ.

Використання підготовчого етапу розробленої методики необхідно для побудови еталонних функцій приналежності вибраних показників, що впливають на якість освіти ВВНЗ; обґрунтування вибору динамічних ланок та їх еталонних параметрів для побудови структурної схеми організації і проведення навчально-виховного процесу в ВВНЗ; побудови еталонної математичної моделі організації і проведення навчально-виховного процесу в ВВНЗ; проведення моделювання і оцінювання відповідності еталонних показників якості організації і проведення навчально-виховного процесу в ВВНЗ реальним та вибору альтернатив для здійснення управлінських впливів на організацію і проведення навчально-виховного процесу в ВВНЗ.

Етап II методики необхідний для отримання реальних значень динамічних параметрів ланок та їх відповідних характеристик, аналізу і обробки результатів моделювання математичної моделі, вибору альтернативи для формування управлінського впливу на складовий елемент структурної схеми організації і проведення навчально-виховного процесу в ВВНЗ і прийняття рішення щодо коригування навчально-виховного процесу в ВВНЗ.

Вибір альтернативи для формування управлінських впливів на складові показників, що впливають на якість освіти ВВНЗ, прийняття рішення щодо коригування НВП у ВВНЗ здійснюється наступним чином. У результаті проведеного математичного моделювання (II етап реалізації методики) ми отримуємо вектор із числових показників, який відповідає певній оцінці заданого блоку математичної моделі оцінювання організації і проведення НВП у ВВНЗ. Отримана оцінка необхідна для порівняння відповідності реальних значень отриманих на виході системи, еталонним за допомогою порівняння їх з еталонною функцією приналежності. На рис. 2 представлений приклад аналітичного визначення невідповідності Δ значення B показника якості освіти ВВНЗ A , який потребує коригування для досягнення рівня не нижче заданого.

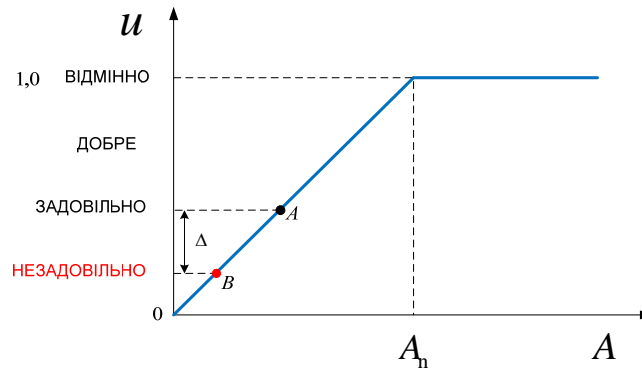

Рис. 2. Аналітичне визначення невідповідності показника якості освіти ВВНЗ в графічному вигляді

Знаходження точки *B* нижче рівня "ЗАДОВІЛЬНО" показує значимість рівня реагування за якісним визначенням (границя допустима чи ні) для формування управлінських впливів щодо коригування НВП у ВВНЗ. При виявленні невідповідностей значень параметрів показників впливу на якість освіти ВВНЗ здійснюється коригування НВП з метою компенсації невідповідностей цих значень. Це потребує формування альтернатив для формування управлінських впливів на параметри показників, що впливають на якість освіти ВВНЗ. Для цього використовується метод для умов визначеності, оскільки інформацію від експертів ми отримуємо за шкалою для даного методу та будемо визначену матрицю, знаходячи конкретні значення власних чисел та векторів [6].

Вибір альтернативи полягає в формуванні множини альтернатив, здійснення оцінки важливості кожної з альтернатив і вибору кращої наступним чином.

Нехай є множина *A*, що складається з *a_m* альтернатив:

$$A = \{a_1, a_2, \dots, a_m\} \quad (1)$$

Тоді для показника, що впливає на якість освіти ВВНЗ *A* може бути розглянута нечітка множина:

$$A = \{u_A(a_1)/a_1, u_A(a_2)/a_2, \dots, u_A(a_m)/a_m\} \quad (2)$$

де $u_A(a_m) \in [0,1]$ – оцінка альтернативи *a_m* за показником що впливає на якість освіти ВВНЗ *A_i*, яка характеризує ступінь відповідності альтернативи поняттю, обумовленому показником *A_i*.

Якщо є *n* показників: *A₁, A₂, ..., A_n*, то кращою вважається альтернатива, що задовольняє і показнику і *A₁*, і *A₂*, і *A_n*. Тоді правило для вибору найкращої альтернативи може бути записане у вигляді перетинання відповідних нечітких множин:

$$D = A_1 \cap A_2 \cap \dots \cap A_n \quad (3)$$

Операції перетинання нечітких множин відповідає операція min, виконувана над їхніми функціями приналежності:

$$u_D(a_i) = \min_{u_{D_i}}(a_j), i = \overline{1, n}, j = \overline{1, n}$$

$$A = \{u_A(a_1)/a_1, u_A(a_2)/a_2, \dots, u_A(a_m)/a_m\} \quad (4)$$

У якості кращої вибирається альтернатива *a**, що має найбільше значення функції приналежності:

$$u_D(a^*) = \max_{u_D}(a_j), j = \overline{1, m} \quad (5)$$

У випадку, якщо показники *A_i*, мають різну важливість, кожному з них приписується число $\alpha_i \geq 0$ (чим важливіше показник, тим більше α_i), і правило вибору приймає вигляд:

$$D = A_1^{\alpha_1} \cap A_2^{\alpha_2} \cap \dots \cap A_n^{\alpha_n} \quad (6)$$

$$\alpha_i \geq 0, i = \overline{1, n}; \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \alpha_i = 1 \quad (7)$$

Коефіцієнти відносної важливості визначаються на основі процедури парного порівняння показників якості освіти ВВНЗ. Для цього спочатку формується матриця *B*, важливість елементів якої обирають із таблиці (шкала оцінок важливості методу аналізу ієрархій [7]) і задовольняють наступним умовам: $b_{ji} = 1; b_{ij} = 1/b_{ji}$.

Наступним є знаходження *w* – власного вектору матриці *B*, значення якого відповідає максимальному власному значенню λ_{\max} :

$$B_w = \lambda_{\max} w \quad (8)$$

Шукані значення коефіцієнтів α_i розраховуються множенням елементів *w* на *n* для виконання умови (7):

$$\alpha_i = n w_i \quad (9)$$

Таким чином вибирається краща альтернатива.

Реалізувати розроблену інформаційну технологію оцінювання якості освіти ВВНЗ дозволяють запропоновані технічні рішення – розроблена функціональна схема інформаційно-аналітичної системи оцінювання рівня якості освіти ВВНЗ та рекомендації по її впровадженню.

Формалізована функціональна схема інформаційно-аналітичної системи оцінювання рівня якості освіти ВВНЗ представлена на рис. 3.

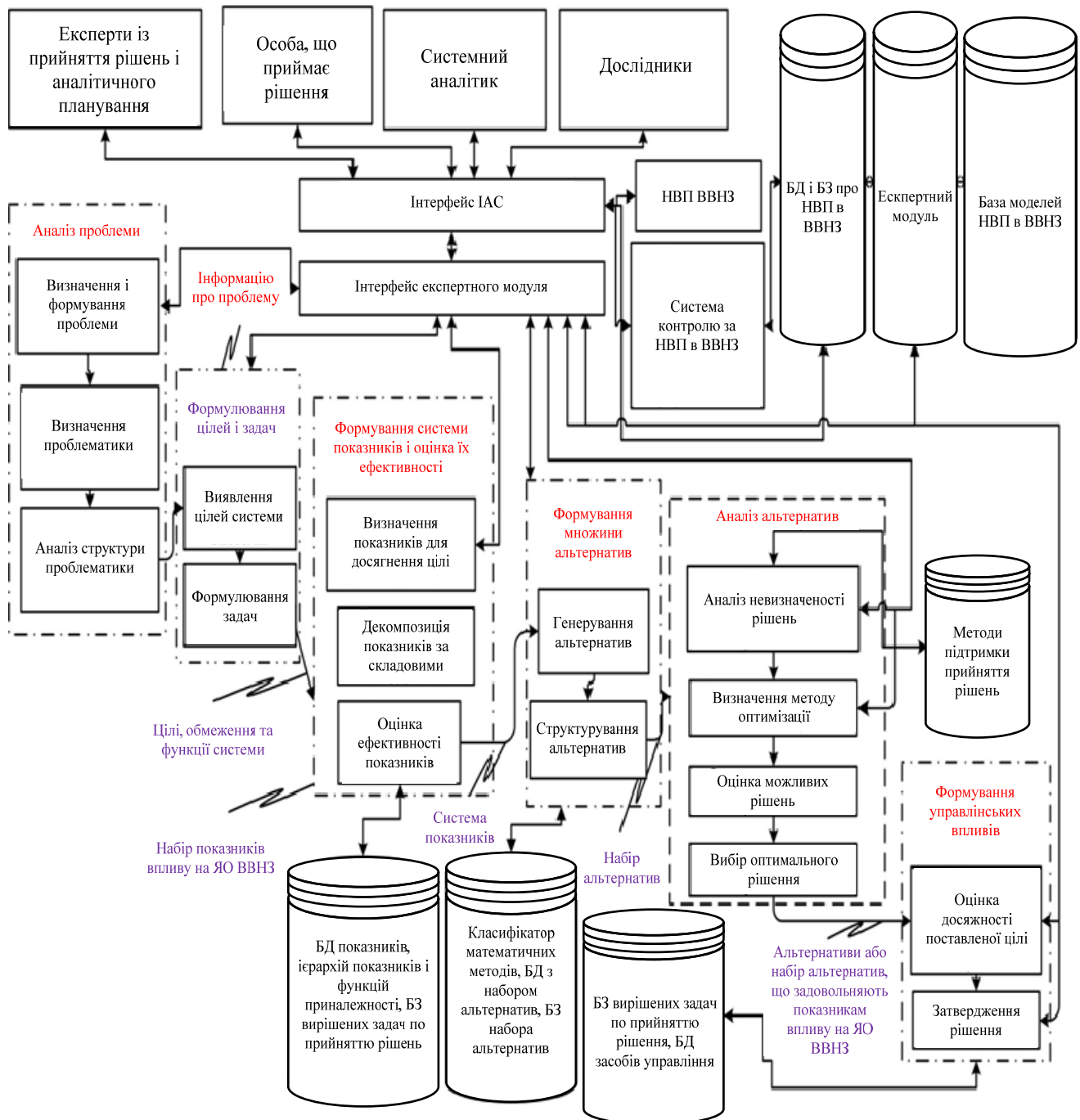

Рис. 3. Формалізована функціональна схема інформаційно-аналітичної системи оцінювання рівня якості освіти ВВНЗ

Реалізація інформаційно-аналітичної системи оцінювання рівня якості освіти ВВНЗ у рамках наведеної схеми дає можливість розширювати кількість і коло задач за умови використання відкритих програмних кодів модернізації інформаційно-аналітичної системи, поповнення баз даних і баз знань. При проектуванні, побудові й програмній реалізації системи призначення структурних елементів і функціональних задач користувачів оцінювання рівня якості освіти ВВНЗ, а також її орієнтація направлена для вирішення управлінських задач щодо здійснення оцінювання якості освіти ВВНЗ.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Розроблена інформаційна технологія оцінювання якості освіти ВВНЗ дозволить: формалізувати і типізувати аналітичну інформацію про стан організації і проведення НВП у ВВНЗ; здійснити оцінювання якості організації і прове-

дення НВП у ВВНЗ; у разі погіршення організації і проведення НВП у ВВНЗ надати альтернативи для вироблення управлінських впливів для коригування показників, що впливають на досягнення рівня якості освіти ВВНЗ.

Для практичної реалізації методики розроблена функціональна схема інформаційно-аналітичної системи оцінювання рівня якості освіти ВВНЗ, яка дозволяє автоматизувати процес оцінювання рівня якості освіти ВВНЗ та використовується як інструмент щодо надання альтернатив керівнику ВВНЗ для формування управлінських впливів, направлених на коригування організації і проведення НВП для забезпечення рівня якості освіти ВВНЗ не нижче заданого.

Список використаних джерел

1. Нецадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : монографія / Нецадим М. І. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2003. – 852 с.

2. Розробка методики оцінювання якості освіти вищого військового навчального закладу з використанням інформаційно-аналітичної системи : звіт НДР шифр: "МОДЕЛЬ ІАС" (проміжний) / ВІКНУ ; ДРН 0101U001267 ; вих. від 18.10.11 № 18/1899. – К., 2011. – 61 с.

3. Толубко В. Б. Концептуальна модель моніторингу якості освіти ВНЗ за принципом комбінованого управління / В. Б. Толубко, С. В. Ленков, І. В. Пампуха, А. В. Малюга // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К. : ВІКНУ, 2012. – Вип. № 35. – С. 6–19.

4. Малюга А. В. Метод оцінювання критеріїв, що впливають на організацію навчально-виховного процесу ВВНЗ / А. В. Малюга // Системи

обробки інформації. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил ім. І. Кожедуба. – Харків, 2012. – № 2(100). – С. 306–311.

5. Пампуха І. В. Методика оцінювання якості освіти ВВНЗ / І. В. Пампуха, А. В. Малюга // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – Хмельницький, 2012. – Т. 1, № 3. – С. 220–228.

6. Згуровський М. З. Принятие решений в сетевых системах с ограниченными ресурсами / М. З. Згуровський, А. А. Павлов. – К. : Вид-во "Наукова думка", 2010. – 574 с.

7. Саати Т. Л. Принятие решений. Метод анализа иерархий / Т. Л. Саати. – М. : Радио и связь, 1993. – 278 с.

Надійшла до редколегії 11.12.12

А.В. Малюга, канд. техн. наук,
І.В. Пампуха, канд. техн. наук, доц.,
В.А. Осыпа, канд. техн. наук, доц.,
Л.В. Солодеева, науч. сотр.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ИНФОРМАЦИОННАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ОЦЕНИВАНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ ВЫСШЕГО ВОЕННОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

В статье рассматриваются основные составляющие информационной технологии оценки качества образования ВВУЗа. Реализация отмеченной технологии позволит руководителю ВВУЗа оперативно осуществлять оценку уровня качества образования ВВУЗа и предоставить альтернативы путем интеллектуализации процесса формирования управленческих влияний для корректировки учебно-воспитательного процесса в ВВУЗе по обеспечению уровня качества образования не ниже заданного.

Ключевые слова: информационная технология, оценка качества образования, информационно-аналитическая система.

A.V. Maliuga, Phd,
I.V. Pampukha, Phd, Associate Professor,
V.O. Osyra, Phd, Associate Professor,
L.V. Solodееva, Research Associate,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

INFORMATION TECHNOLOGY FOR EVALUATION OF EDUCATION QUALITY OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

In the article of evaluation is basic constituents of information technology of quality of education in of High Level Education Institutions (HLEI). Realization of the developed technology will allow leader HLEI operatively to carry out the evaluation of level of quality of formation of HLEI and give alternatives by will help the commander of HLEI to correct an educational-educator process in HLEI on providing of level of quality of education not below set.

Keywords: information technology, evaluation of quality of education, information-analytical system.

УДК 389.1

І.Б. Кузнецов, канд. техн. наук, доц.,
О.В. Буяло, канд. техн. наук,
Воєнно-дипломатична академія,
С.О. Пашков, канд. військ. наук, доц.,
КНУ імені Тараса Шевченка,
П.А. Шкуліпа, канд. техн. наук,

Одеська державна академія технічного регулювання та якості

МЕТРОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ОЗБРОЄННЯ І ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті проведений аналіз впливу стану метрологічного забезпечення на ефективність застосування озброєння і військової техніки. Визначені основні чинники впливу. Проаналізована роль метрологічного забезпечення на основі сторони повсякденної життєдіяльності військ (сил).

Ключові слова: метрологічне забезпечення.

Постановка задачі. Точність влучення, вірогідність знищення, своєчасність виявлення, надійність функціонування, стійкість управління військами, прихованість дій, безпека експлуатації озброєння та військової техніки (ОВТ), боєготовність, боєздатність та інші показники ефективності бойової діяльності Збройних Сил (ЗС) України, тісно взаємопов'язані з рівнем метрологічного забезпечення військ (сил) та визначаються станом вимірювальної техніки, розвитком військової метрології як науки.

Огляд останніх досліджень. Метрологічне забезпечення в Міністерстві оборони України та ЗС України – це комплекс заходів, спрямованих на досягнення єдності вимірювань та достовірності контролю параметрів об'єктів вимірювань військового призначення [1].

Основними завданнями метрологічного забезпечення є:

- досягнення високої ефективності застосування ОВТ, підтримання їх бойових та експлуатаційних властивостей;

- організація і виконання робіт, спрямованих на забезпечення єдності вимірювань у військових частинах та установах;

- здійснення метрологічного контролю і нагляду в військових частинах та установах;

- проведення метрологічної експертизи документації на всіх етапах життєвого циклу ОВТ;

- виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у галузі метрологічного забезпечення;

- забезпечення достовірності вимірювань параметрів ОВТ, а також під час лікування та діагностики особового складу, визначення рівнів радіоактивного забруднення і опромінення, організації контролю за витратами матеріальних засобів, дотриманням вимог техніки безпеки та встановлених норм забезпечення особового складу;

- проведення підготовки та підвищення кваліфікації військових фахівців у галузі метрологічного забезпечення.

Формування завдання. Завдання метрологічного забезпечення вирішують командири (начальники) усіх рівнів військової ієрархії та особовий склад військ (сил). Безпосередньо питаннями метрологічного забезпечення займається метрологічна служба Міністерстві оборони України та ЗС України на озброєнні у якій є військова метрологічна техніка – військові еталони, мобільні і стаціонарні метрологічні комплекси, повітряне і ремонтне обладнання, засоби вимірювань різного призначення.

Об'єкти ОВТ мають у своєму складі декілька тисяч вимірювальних приладів, мір та вимірювальних перетворювачів. Так наприклад у складі сучасного зенітно-ракетного комплексу експлуатується більш, як 1000 засобів вимірювань, на підводному човні "Запоріжжя" – понад 1500 засобів вимірювань, а в складі бортових і наземних засобів космічної навігаційної системи – десятки тисяч вимірювальних приладів.

Найважливіша роль у вирішенні завдань з метрологічного забезпечення належить військовим еталонам, які відтворюють та передають одиниці вимірювань через робочі еталони до об'єктів вимірювань військового призначення з потрібною точністю.

Метрологічне забезпечення є самостійним видом технічного забезпечення і суттєво впливає на оперативне і тилове забезпечення ЗС України. У складі технічного забезпечення метрологічне забезпечення гарантує повноту, точність і достовірність вимірювань, які виконуються при експлуатації ОВТ (в ході їх технічного обслуговування, відновлення, підготовки та використанні за призначенням). Обсяги цих вимірювань настільки великі, що трудовитрати на їх виконання досягають 70–90 % від загальних трудовитрат при проведенні технічного забезпечення.

Основний матеріал. На теперішній час бойова готовність ОВТ в значній мірі залежить від того, в якому обсязі при його створенні правильно вирішені метрологічні питання: вибір параметрів, що підлягають вимірюванню та контролю, встановлення вимог до точності їх вимірювання, визначення складу та характеристик засобів вимірювань, забезпечення придатності цих засобів до експлуатації в військових (флотських) умовах. Ефективність функціонування зразків і комплексів ОВТ залежить від погодженої роботи усіх приладів, що входять до складу ОВТ, це забезпечується єдністю вимірювань, які виконуються при їх виготовленні та експлуатації.

В сучасних умовах практично жоден зразок ОВТ не може бути підготовлено до застосування, якщо на йому своєчасно не проведено вимірювання багатьох параметрів та характеристик. Від точності і своєчасності виконання вимірювань залежить правильне рішення навігаційних завдань, влучність стрільби тощо. При цьому необхідна точність деяких сучасних зразків ОВТ дорівнює точності прецизійних засобів вимірювань і еталонів, а високоточні засоби вимірювань повинні працювати в складних кліматичних умовах при значних механічних впливах. Помилки отриманні при обробці інформації про стан озброєння, особового складу, навколишнього середовища, матеріалів, технічних засобів може привести до зниження бойової готовності, невиконання бойового завдання, нанесення величезних матеріальних збитків та втрат особового складу.

Особливо небезпечна недооцінка метрологічного забезпечення зразків ОВТ. Розробка, виготовлення і експлуатація ОВТ пов'язана з багаточисельними точними вимірюваннями, які здійснюються на макетах, дослідних зразках, в ході технологічного процесу, при технічному обслуговуванні та ремонті. Витрати на вимірювання

складають 5-10 % собівартості оборонної продукції (в радіотехніці – 50 %, в електроніці – 50-75 %) [2].

Метрологічне забезпечення відіграє значну роль у вирішенні завдань оперативного та бойового забезпечення військ. Такі складові оперативного забезпечення, як топографія, метеорологія, навігація, радіоелектронна боротьба, екологія, радіаційна розвідка тощо, засновані на вимірюванні фізичних величин в специфічних умовах зразками військової техніки, які є по суті високоточними спеціальними засобами вимірювань, тактико-технічні характеристики яких безпосередньо визначаються якістю їх метрологічного забезпечення, станом та застосуванням військових еталонів, атестацією методик виконання вимірювань.

Так, ракетному удару передують комплекс заходів з топогеодезичної прив'язки елементів бойового порядку ракетних військ та артилерії (пускових установок, бойових машин тощо) на місцевості, оцінки метеорологічної обстановки (напряму та швидкістю вітру, атмосферного тиску, температури повітря у приземному шару тощо), розвідки та визначенню (уточненню) координат об'єктів, які визначені для ураження.

Точність вимірювань параметрів інфрачервоного, оптичного та лазерного випромінювання забезпечує достовірність оперативного маскування своїх військ та ефективність виявлення противника [3].

Вимірювання параметрів електромагнітної сумісності радіоелектронних засобів у бойових порядках військ за допомогою пересувних екранованих комплексів забезпечує узгоджене застосування радіолокаційних, радіонавігаційних засобів та засобів радіозв'язку і отримання необхідних даних про противники за допомогою радіотехнічної розвідки.

При вирішенні завдань тилового забезпечення від військових метрологів залежить достовірність оцінки здоров'я та бойової готовності особового складу, параметрів життєдіяльності об'єктів, якості і кількості продуктів харчування, паливо-мастильних матеріалів.

Тому свідчить ряд прикладів впливу якості метрологічного забезпечення на ефективність застосування та експлуатацію ОВТ.

1. При похибці військових засобів дозиметричного контролю 25-30 %, наявність додаткових неврахованих похибок величиною 10-20 % призводить до зниження достовірності оцінки якісного стану особового складу з 0,7-0,8 до 0,5-0,6. В результаті планування бойових дій з урахуванням зміни бойової спроможності особового складу за часом приведе до зриву виконання бойового завдання у зв'язку з передчасною втратою військовослужбовцями, як розумової так і фізичної працездатності.

2. При метрологічному забезпеченні установок, які моделюють уражаючи фактори ядерного вибуху, похибка у 50 % при вимірюванні рівня фактору, якій здійснює ураження, призводить до невизначеності в оцінці радіаційної стійкості зразка озброєння на 100 %. В цьому випадку для отримання гарантованої надійності рівень стійкості забезпечують з подвійним запасом. Однак для збільшення рівня стійкості, наприклад мікросхеми у два рази, потребується додаткове збільшення фінансування на порядок більше первинної вартості розробки мікросхеми.

3. Технічну основу практично всіх видів ЗС України і спеціальних підрозділів складають зразки ОВТ на базі автомобільної та бронетанкової техніки, бойове застосування якої неможливо без забезпечення військ (сил) паливо-мастильними матеріалами. Забезпечення паливо-мастильними матеріалами здійснюється у ком-

плексі матеріально-технічного забезпечення, яке є одним із видів тилового забезпечення. Введення до військової експлуатації сучасних лічильників пального з похибкою вимірювань $\pm 0,25\%$ (на теперішній час вона складає від 1 до 3 %) дозволить економити щорічно від 4 до 7 тонн пального на кожній автоцистерні.

4. Вимірювання температури ракетного палива з похибкою в один градус може призвести до відхилення ракети від заданої траєкторії (по відстані) більш як на 100 м при нанесенні ракетних ударів на максимальну відстань. Про вплив точності вимірювань на ефективність бойового застосування ОВТ свідчить і той факт, що підвищення точності наведення ракети всього лише у 2,2 рази еквівалентно десятикратному збільшенню потужності заряду її бойової частини.

5. Аналіз стану засобів контролю та діагностики типологічного зенітно-ракетного комплексу свідчить, що низка якість метрологічного забезпечення разом з недостатньою метрологічною підготовкою особового складу, є основною причиною невдалих пусків (до 10 %), виходу з ладу ЗРК (до 15 %), збільшення часу на пошук та усунення відмов (у 10 та більше разів).

Роль метрологічного забезпечення на сучасному етапі зростає у зв'язку з необхідністю довгострокової експлуатації у військах та на флоті все більш старіючих ОВТ для яких неодноразово подовжувався ресурс та термін служби. При цьому великий об'єм точних вимірювань їх параметрів стає єдиною гарантією можливості використання за призначенням, безпечно та безаварійно застосування ОВТ. Якісне метрологічне забезпечення, яке гарантує точність вимірювань, дозволяє зберегти боєготовність і ефективність старіючих озброєнь, захищає особовий склад від можливих аварій та катастроф від несподіваних відмов. Дослідження свідчать, що для об'єктивної оцінки технічного стану такого озброєння, прийняття правильного рішення щодо його застосування, є потреба у збільшенні обсягу перевірок, юстування та регулювання на 40-60 %, підвищення точності вимірювань у 1,5-2 рази, що значно збільшує навантаження на військові метрологічні лабораторії Збройних Сил в результаті чого виникає необхідність екстреної модернізації та створення нових військових еталонів. На ці заходи, які важко реалізуються в сучасних умовах, необхідно йти тому, що відсутність об'єктивної інформації про стан озброєння загрожує аваріями, катастрофами не тільки місцевого, а регіонального і національного масштабу.

Особлива роль відводиться на сучасному етапі метрологічному забезпеченню високоточної зброї. У складі високоточного озброєння і засобів забезпечення його застосування (розвідки, виявлення та ціленаведення, топогеодезичного та навігаційного забезпечення, часової синхронізації, радіоелектронної боротьби і протидії) знаходиться велика кількість високоточних засобів вимірювань, від метрологічного забезпечення яких залежить точність влучення та ефективність враження об'єктів. Високоточне озброєння і засоби його забезпечення свою точність отримують працюю військових метрологів від національних та військових еталонів одиниць часу і частоти, довжини, фази, напруги, параметрів лазерного і інфрачервоного випромінювання, тощо. Так, наприклад, точність вимірювань часу і частоти у космічній навігаційній системі, яка забезпечує ефективність високоточної зброї, характеризується похибками 10^{-13} – 10^{-14} . Для цього в її складі використовується десятки високостабільних стандартів частоти і часу зі складною системою синхронізації їх функціонування, які

метрологічне забезпечуються безпосередньо від військових еталонів часу за допомогою мобільних еталонів передавання. Сучасні приймачі сигналів такої космічної навігаційної системи є високоточними засобами вимірювань координат місцевості і виконують ці вимірювання з точністю до 1-2 метра. Цими приймачами оснащені мобільні стартові комплекси ракет і зразки високоточного озброєння, наприклад, крилаті ракети для точного ураження об'єктів. Якщо точність вимірювань в космічній навігаційній системі зменшити у 10 раз, то це приведе до додаткових похибок при визначенні координат більш ніж на сотні метрів та зниженню точності влучення ракет до декількох кілометрів.

Досвід проведення метрологічного нагляду у військах (силах) свідчить, що командири (начальники) повинні взяти на особистий контроль, а начальники служб метрології та стандартизації забезпечити якісне метрологічне обслуговування зразків ОВТ. Так на засобах зв'язку і управління часто складними для особового складу, що їх експлуатує, є вимірювання похибки частоти опорних генераторів, рівня амплітудних і фазових шумів, яке безпосередньо впливає на можливість здійснення зв'язку та розпізнання мови абонента.

На рівень бойової готовності авіації та безпеки польотів здійснює вплив не тільки підтримання в справному стані і готовності до застосування великого парку засобів вимірювань, а і своєчасна повірка (калібрування) та точне введення поправок (температурних, висотних, інструментальних) в метеорологічну апаратуру, що дозволяє уникнути аварій та катастроф в складних метеоумовах. При організації метрологічного обслуговування зенітно-ракетного та радіотехнічного озброєння особливе значення мають вимірювання енергетичних і шумових параметрів радіотракту, настроювання хвильоводних систем, юстування антен. Помилки технічного персоналу, скорочення обсягу перевірок або застосування несправних і неповіренних (невідкаліброваних) засобів вимірювань, призводить до значного скорочення дальності дії та зниження влучності ураження.

Як правило, потребує уважного контролю з боку метрологів організація на КТП інструментального контролю параметрів автомобілів при виході у рейс. Відсутність приладів, їх несправність не забезпечує контроль люфту керма, тиску в шинах, правильний установці світлотехнічних приладів, вміст у відпрацьованих газах СО і СН створює передумови до дорожньо-транспортних подій або аварій. Часто з порушеннями організується метрологічне забезпечення служб тилу. У військах виявляють велику кількість непридатних до використання засобів вимірювання об'єму і витрат нафтопродуктів, засобів вимірювання тиску, електричних і магнітних величин, які експлуатуються на об'єктах котлонагляду, електро та водопостачання, що призводить до нещасних випадків, здійснює передумови до зловживання та крадіжок.

Практично вся медична техніка рентгенологічних, функціонально-діагностичних, фізіотерапевтичних, кардіологічних, реанімаційних відділень військових шпиталів віднесена до засобів вимірювань військового призначення, своєчасна повірка (калібровка) та ремонт яких покладено на служби метрології та стандартизації. Від якості метрологічного забезпечення медичної служби залежить не тільки достовірність визначення параметрів здоров'я особового складу, а і оперативність постановки правильних діагнозів для людей у передкритичному стані і ефективність лікування поранених та хворих.

Висновки. Таким чином, метрологічне забезпечення охоплює всі сторони повсякденної життєдіяльності

військ (сил) та всі стадії життєвого циклу ОВТ і безпосередньо впливає на ефективність його застосування та експлуатацію, боєготовність військ (сил) та боєздатність особового складу.

И.Б. Кузнецов, канд. техн. наук, доц.,
А.В. Буяло, канд. техн. наук,
Военно-дипломатическая академия,
С.А. Пашков, канд. воен. наук, доц.,
КНУ імені Тараса Шевченка,
П.А. Шкулипа канд. техн. наук
Одесская государственная академия технического регулирования и качества

МЕТРОЛОГИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ВООРУЖЕНИЯ И ВОЕННОЙ ТЕХНИКИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В статье проведен анализ влияния состояния метрологического обеспечения на эффективность применения вооружения и военной техники. Определены основные факторы влияния. Проанализированная роль метрологического обеспечения на основные стороны повседневной жизнедеятельности войск (сил).

Ключевые слова: метрологическое обеспечение.

I.B. Kuznetsov, Phd, Associate Professor,
O.V. Buialo, Phd,
Military Diplomatic Academy,
S.O. Pashkov, Phd, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
P.A. Shkulipa, Phd,
Odesa State Academy of Technical Regulation and Quality

MEASUREMENT ASSURANCE AND ITS INFLUENCE ON THE APPLICATION EFFICIENCY OF MATERIEL IN MODERN TIME

In the article the conducted analysis of influence of the state of the metrology providing is on efficiency of application of armament and military technique. The basic factors of influence are certain. Analysed role of the metrology providing on the basic sides of everyday vital functions of troops (forces).

Keywords: metrology providing.

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9: 316.48

С.П. Васильєв, канд. психол. наук,
А.О. Андрущенко, курсант,
КНУ імені Тараса Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ КУРСАНТІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЇХ ПСИХІЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ

Обговорюється проблема вивчення динаміки ціннісно-смыслових орієнтацій курсантів в контексті розвитку їх психічної саморегуляції. Розглядаються ціннісно-смыслові орієнтації як перспективний напрямок розвитку мультирегуляторного підходу. Пропонується методика вивчення смыслових пріоритетів.

Ключові слова: ціннісно-смыслові орієнтації, курсант, смысловий пріоритет.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема вивчення динаміки ціннісно-смыслових орієнтацій курсантів в контексті розвитку їх психічної саморегуляції є актуальною у безперервному процесі пошуку шляхів підтримки їх особистісного зростання в процесі навчання у ВВНЗ. Положення теорії психічної саморегуляції людини розвивалися в межах різних методологічних підходів: системного та функціонального (П. Анохін, О. Конопкін, В. Мерлін, В. Русалов та ін.), мотиваційного та регуляційного (Г. Айзенк, Л. Виготський, К. Левін, В. Франкл та ін.), соціально-когнітивного та диспозиційного (Д. Аткинсон, А. Бандура, Д. Макклеланд, Дж. Роттер, Д. Узнадзе, Г. Хекхаузен та ін.). У військовій психології проблема психічної саморегуляції розглядалась у напрямку забезпечення емоційно-вольової стійкості військовослужбовців (В. Бодров, О. Караяні, В. Лефтеров, О. Маклаков, О. Тімченко та ін.). Визнаючи досягнення різних наукових підходів щодо з'ясування механізмів регуляції поведінки людини, необхідно конс-

татувати певну їх обмеженість щодо опису варіативності проявів поведінки особистості, її саморегуляції.

Аналіз рівнів та структурно-функціональних моделей психічної саморегуляції різних психологічних шкіл свідчить про їх самодостатність, яка не завадила широкому впровадженню в психологічних дослідженнях таких феноменів регуляторних процесів як самоконтроль, диспозиція, локус контролю, інтроверсія, каузальна атрибуція, термінальні та інструментальні цінності, ціннісні орієнтації, соціальні норми тощо. Ціннісно-смыслові орієнтації, виражаючи характер ставлення людини до різних аспектів матеріального й духовного світу, посідають істотне місце у структурі особистості, відображають рівень її розвитку, здійснюють регуляційну діяльність та поведінки. Разом із тим у психологічній літературі поки що немає достатніх даних про змістовні та структурно-динамічні характеристики системи ціннісних орієнтацій курсантів ВВНЗ різних спеціальностей; про взаємозв'язок ціннісних і смыслових орієнтацій з іншими особистісними якостями. Це ускладнює отри-

мання цілісного уявлення про особистість і духовний потенціал майбутніх офіцерів. У психологічній літературі недостатньо даних про характер та особливості впливу навчально-виховного процесу на формування ціннісних та смислових орієнтацій, особистісне зростання курсантів, формування професійно-значущої ієрархії ціннісних орієнтацій майбутніх офіцерів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Психічна саморегуляція як система регуляції активності людини розглядалась дослідниками різних психологічних шкіл (Г. Айзенк, П. Анохін, А. Бандура, Н. Бернштейн, М. Магомед-Емінов, В. Мерлін, Г. Нікіфоров, А. Реан, Дж. Роттер, В. Русалов, В. Франкл, Д. Узнадзе, Г. Хекхаузен та ін.). Методологічні підходи щодо визначення рівнів психічної саморегуляції розвивалися в напрямку розробки якісних показників, починаючи з ідеї І. Сеченова про зворотній зв'язок через "темне м'язове відчуття", пропріорецепцію м'язів як механізм саморегуляції поведінки та предметних дій: нейродинамічний, психодинамічний та особистісний (В. Мерлін, В. Русалов); внутрішній та зовнішній (А. Бандура, Дж. Роттер); диспозиції рівнів розвитку особистості (Д. Узнадзе, Д. Ядов); орієнтація на стан та дію (Ю. Куль, Г. Хекхаузен); потребнісний, ціннісний та смисловий (Д. Леонт'єв, В. Франкл). Для структурно-функціональних моделей психічної саморегуляції головним психологічним механізмом саморегуляції було визначено самоконтроль людини та його взаємозв'язок з еталонами соціальної поведінки (П. Анохін, О. Конопкін, Г. Нікіфоров, В. Моросанова).

Мета статті – ознайомити з результатами емпіричного дослідження динаміки ціннісно-смислових орієнтацій курсантів ВВНЗ в контексті розвитку їх психічної саморегуляції.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел (Ю. Куль, Д. Леонт'єв, Дж. Роттер, В. Іванніков, Г. Хекхаузен та ін.) дозволив виявити найбільш вагомі складові регуляторного процесу, а саме мотиваційну, диспозиційну та атрибутивну. Ці складові репрезентують мотиваційний та регуляційний підходи до вивчення проблеми саморегуляції в психологічній науці та складають основу мультирегуляторного підходу.

Важливим напрямком розвитку мультирегуляторного підходу є психологічний аналіз наявних цінностей та смислів молоді людини з метою визначення особистісного потенціалу в контексті розвитку психічної саморегуляції курсантів. За свідченням Д. Леонт'єва, особистісні цінності є стійким мотиваційним утворенням, їх мотиваційний вплив не обмежується конкретною діяльністю, ситуацією, вони впливають на життєдіяльність у цілому та мають високу ступінь стабільності [3, с.225]. На наш погляд, відомі стандартизовані підходи Д. Леонт'єва і М. Рокича до визначення ціннісно-смислових орієнтацій певною мірою обмежують аналіз їх потенціалу, тому є необхідність їх доповнення проєктивними методиками, що надають можливість вільного формулювання смислів. Аналіз вільно сформульованих смислів дозволить розширити арсенал психологічного інструментарію для вивчення психологічних особливостей динаміки ціннісно-смислових орієнтацій курсантів ВВНЗ.

З метою психологічного вивчення динаміки ціннісно-смислових орієнтацій курсантів в процесі навчання ВВНЗ було використано порівняльний метод. Було створено два емпіричних комплекси:

курсантів 1-го та 3-го курсів спеціальності "Психологія" – для порівняння ціннісно-смислових орієнтацій курсантів з метою виявлення їх динаміки в процесі навчання;

курсантів 3-го курсу спеціальностей "Психологія" та "Фінанси" – для визначення відмінностей у ціннісно-смислових орієнтаціях курсантів, що пов'язані з різними умовами навчання.

Крім того, було проаналізовано гендерні відмінності ціннісно-смислових орієнтацій курсантів 1-го та 3-го курсів спеціальності "Психологія".

З метою реалізації завдань дослідження був використаний комплекс таких методів: теоретичні (оглядово-аналітичне дослідження психологічної літератури) – для з'ясування ступеню вивчення проблем психічної саморегуляції та ціннісно-смислових орієнтацій в психологічних дослідженнях; емпіричні: тестування опитувальник "Тест смисложиттєвих орієнтацій" ("Ціль у житті" (Purpose-in-Life Test, PIL) Дж. Крамбо та Л. Махоліка) в адаптації Д. Леонт'єва), опитувальник "Ціннісні орієнтації М. Рокича, проєктивна анкета – для вивчення ціннісно-смислових орієнтацій курсантів; методи статистичної обробки експериментальних даних: кореляційний аналіз за критерієм Пірсона, однофакторний дисперсійний аналіз за t-критерієм Стьюдента – для статистичної обробки результатів емпіричного дослідження, виявлення кореляційних зв'язків між змінними, виявлення індивідуально-психологічних відмінностей.

Загальна вибірка складала 70 осіб, які були курсантами Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка віком 17-20 років, з них 65% склали курсанти-чоловіки і 35% – курсанти-жінки.

Під час проведення емпіричного дослідження психологічних особливостей динаміки ціннісно-смислових орієнтацій курсантів ВВНЗ було здійснено поєднання методологічних підходів В. Франкла і Д. Леонт'єва. Застосування принципів логотерапії і проєктивної рефлексії минулого, сьогодення і майбутнього мало за мету визначити смислові пріоритети курсантів, які певним чином можна буде використати у вивченні психологічних особливостей динаміки їх ціннісно-смислових орієнтацій в процесі навчання. Для проведення психологічного вивчення ціннісно-смислових орієнтацій курсантів було розроблено проєктивну анкету, що передбачала вільні відповіді на запитання:

1. Десять подій, які зроблять моє життя значущим, прожитим не даремно.
2. Мрії мого життя.
3. Цілі мого життя (конкретно, плани).
4. Хто я? (Я – це...)
5. Без чого я – не я?
6. Мої хобі.
7. Як я можу реалізувати свої хобі у військовій службі?
8. Остання книга, яку я прочитав ("для себе", не за програмою)?
9. Як я люблю проводити свій вільний час?
10. Хто і що сприяє моїй самореалізації і що мені заважає на шляху до цілі?
11. Ким я себе бачу через 20 років?
12. 3 найбільш приємних і 3 найбільш неприємних моменти, пов'язаних із військовою службою?
13. Що я роблю для реалізації моїх планів вже зараз?
14. Професійні плани на найближчі кілька років?

Контент-аналіз відповідей на анкету дозволив окреслити смислові пріоритети курсантів, які, на наш погляд, можуть певним чином характеризувати психологічні особливості динаміки ціннісно-смислових орієнтацій курсантів в процесі подальшого навчання.

Аналіз відповідей на анкету дозволив окреслити смислові пріоритети курсантів, які, на наш погляд, мо-

жуть певним чином характеризувати психологічні особливості динаміки ціннісно-сміслових орієнтацій курсантів в процесі подальшого навчання. Так найбільш вагомими пріоритетами були визначені "освіта", "сім'я, діти", "улюблена робота", "військова служба", "друзі". Недостатньо вагомими – "професіоналізм", "кохання", "життєвий досвід", "наукова та навчальна діяльність".

Аналіз кореляційних зв'язків між показниками дозволив конкретизувати визначені смислові пріоритети рейтинговою оцінкою наявних особистісних цінностей респондентів. Так, наявність прямого зв'язку показників "визнання суспільством" і "цікава праця" ($r=0,275$; $p<0,05$), а також зворотного зв'язку між "визнання суспільством" і "пізнання нового" ($r=-0,258$, $p<0,05$), може свідчити про пріоритет служіння державі, суспільству, що може поєднати у свідомості курсанта пріоритети "улюблена робота" та "військова служба". Інший результат свідчить про стереотипність оцінки майбутньої професійної діяльності на користь держави і суспільства, що підтверджує недостатність вагомості пріоритету "професіоналізм". На жаль, чинник патерналізму, невисокий рівень престижу військової служби є непрямими чинниками формування подібних стереотипів у молоді, що впливають на смисли подальшого життя.

Суперечливий результат щодо визначення смислових пріоритетів "сім'я, діти" і "кохання" був виявлений в аналізі цінностей курсантів. Так спостерігається зворотній зв'язок показників "любов" і "життєва мудрість" ($r=-0,295$, $p<0,05$), "щасливе сімейне життя" з показниками "активне життя" ($r=-0,282$, $p<0,05$), "життєва мудрість" ($r=-0,347$, $p<0,01$). Але і прямий зв'язок "щасливе сімейне життя" із показником "любов" ($r=0,347$, $p<0,01$). Дещо суперечливі результати, на наш погляд, можуть свідчити про недостатній життєвий досвід курсантів, що пояснюється віковими особливостями. Хоча результати подальшого аналізу свідчать про позитивну тенденцію: спостерігається зв'язок показника "впевненість у собі" та "щасливе сімейне життя" ($r=0,269$, $p<0,05$).

Подальший аналіз кореляційних зв'язків дозволив визначити ще одну суперечливу тенденцію: спостерігається зворотній зв'язок показника "забезпечене життя" з показниками "щастя інших" ($r=-0,263$, $p<0,05$). З іншого боку, спостерігається прямий зв'язок показника "освіта" з показником "забезпечене життя" ($r=0,289$, $p<0,05$), "продуктивне життя" ($r=0,287$, $p<0,05$), "щасливе сімейне життя" ($r=0,243$, $p<0,05$), зворотні зв'язки із "активне життя" ($r=-0,262$, $p<0,05$), "краса мистецтва" ($r=-0,259$, $p<0,05$), "високі вимоги" ($r=-0,246$, $p<0,05$), прямий зв'язок показника "ефективність у справах" ($r=0,331$, $p<0,01$), зворотній зв'язок показника "творчість" та показника "забезпечене життя" ($r=-0,319$, $p<0,01$), що характеризує зміст смислового пріоритету "освіта". На наш погляд, існує тенденція відношення до освіти як інструменту забезпеченого життя, процес освіти не пов'язується з творчістю та відповідальністю (патерналістський підхід). Цікава тенденція визначення смислового пріоритету "друзі": спостерігається зворотній зв'язок з показником "розвиток особистості" ($r=-0,24$, $p<0,05$).

Подальший аналіз інструментальних цінностей дозволив виявити таке: спостерігається зворотній зв'язок показника "акуратність" із показником "пізнання нового" ($r=-0,294$, $p<0,05$), з показником "вихованість" прямий ($r=0,459$, $p<0,01$), зворотній зв'язок із показником "продуктивне життя" ($r=-0,240$, $p<0,05$), прямий зв'язок показника "вихованість" із показником "здоров'я" ($r=0,286$, $p<0,05$) і зворотній із показником "свобода" ($r=-0,282$, $p<0,05$), "високі вимоги" із "життєва мудрість" ($r=0,300$,

$p<0,05$) та "краса мистецтва" ($r=0,329$, $p<0,01$) та зворотній – із "щасливе сімейне життя" ($r=-0,293$, $p<0,05$) та "впевненість у собі" ($r=-0,259$, $p<0,05$). Цей результат дозволяє описати зв'язки інструментальних цінностей, що пов'язані з вихованням в сім'ї.

Що стосується ціннісних орієнтацій, що пов'язані з перспективами особистісного зростання, спостерігаються кореляційні зв'язки показника "життєрадісність" із показником "активне життя" ($r=0,300$, $p<0,05$), показників "незалежність" і "свобода" ($r=0,488$, $p<0,01$), показника "відповідальність" з показниками "здоров'я" ($r=0,415$, $p<0,01$), "свобода" ($r=0,331$, $p<0,01$), "щасливе сімейне життя" ($r=0,291$, $p<0,05$).

Аналіз кореляційних зв'язків показників смисложиттєвих орієнтацій (за Д. Леонтєвим) з іншими змінними свідчить про прямий зв'язок показника "продуктивне життя" з показниками "мета" ($r=0,239$, $p<0,05$) і "процес" ($r=0,312$, $p<0,01$). На наш погляд, цей результат описує особливості ціннісної регуляції цілеспрямованої діяльності курсантів. Зворотній зв'язок показника "результат" із показниками "незалежність" ($r=-0,237$, $p<0,05$) і "краса мистецтва" ($r=-0,278$, $p<0,05$) свідчить, що результат цієї діяльності в ціннісно-смісловій сфері особистості курсантів не пов'язується із творчістю (пріоритет "наукова та навчальна діяльність") самодостатністю (особистісний показник). Прямий зв'язок показника "локус контролю-Я" з показником "друзі" ($r=0,241$, $p<0,05$) та зворотній зв'язок з показником "широта поглядів" ($r=-0,258$, $p<0,05$), прямий зв'язок показника "локус контролю-життя" з показником "друзі" ($r=0,244$, $p<0,05$) та зворотній зв'язок із показником "незалежність" ($r=-0,338$, $p<0,01$) свідчить про залежність ціннісного рівня регуляції курсантів від референтного оточення друзів, центрування на ньому, що притаманно молодим людям у віковому періоді переходу до юності.

Для порівняння ціннісно-сміслових орієнтацій курсантів з метою виявлення їх динаміки в процесі навчання шляхом однофакторного дисперсійного аналізу було проведено вивчення індивідуально-психологічних відмінностей смисложиттєвих та ціннісних орієнтацій курсантів 1-го та 3-го курсів спеціальності "Психологія", для визначення відмінностей у ціннісно-сміслових орієнтаціях курсантів, що пов'язані з різними умовами навчання – курсантів 3-го курсу спеціальностей "Психологія" та "Фінанси". Крім того, було проаналізовано гендерні відмінності смисложиттєвих орієнтацій 1-го та 3-го курсів спеціальності "Психологія".

За результатами дисперсійного аналізу виявлені індивідуально-психологічні відмінності між курсантами 3 курсу спеціальностей "Психологія" та "Фінанси" за показниками "активне життя", "щасливе сімейне життя", "впевненість у собі", "друзі", "свобода", "здоров'я", "освіта", "відповідальність", "раціоналізм", "чуйність" ($p<0,05$). Таким чином, отриманий результат свідчить про наявність розподілу показників смисложиттєвих та ціннісних орієнтацій за умовами навчального процесу та професійною ознакою. Це свідчить, що в процесі навчання курсантів динаміка смисложиттєвих орієнтацій пов'язана з професійними (корпоративними) цінностями і нормами. У курсантів спеціальності "Психологія" виявлений більш високий рівень оцінки цінностей "чуйність" та "активне життя", що свідчить про характер формування професійної етики фахівця-психолога. У курсантів спеціальності "Фінанси" виявлений більш високий рівень оцінки цінностей "раціоналізм", "освіта", "відповідальність", "впевненість в собі", "щасливе сімейне життя", "друзі", "здоров'я" і "свобода". На нашу думку, цінності "раціоналізм", "освіта", і "відповідальність" по-

в'язані із специфікою професійної діяльності фахівців-фінансистів. В цілому курсанти обох спеціальностей визнають пріоритетними цінності: "здоров'я", "щасливе сімейне життя", "освіта" і "відповідальність", тобто дані цінності є характерними, спільними пріоритетами, які проявляються незалежно від специфіки професійної діяльності та умов навчання курсантів за спеціальністю.

Вивчення індивідуально-психологічних відмінностей смислотиттєвих та ціннісних орієнтацій курсантів 1-го та 3-го курсів спеціальності "Психологія" дозволило виявити індивідуально-психологічні відмінності смислотиттєвих орієнтацій курсантів, що пов'язані з їх динамікою в процесі навчання, між показниками "свобода", "забезпечене життя", "відповідальність", "раціоналізм" і "самоконтроль" ($p < 0,05$). Пріоритетними для курсантів 1-го курсу визначені цінності "свобода", "відповідальність", "раціоналізм" і "самоконтроль". Щодо цінності "самоконтроль" цікавим є факт, що показник значно відрізняється для курсантів-чоловіків і майже не відрізняється у курсантів-жінок. Цінність "забезпечене життя" є найбільш пріоритетною для курсантів 3 року навчання, що може свідчити про те, що курсанти старших курсів починають задумуватися про майбутнє після навчання.

Щодо розподілу за ознакою статі, значно вищим є середнє значення показника "відповідальність" для курсантів-жінок, що описує характер гендерних відмінностей у курсантів-жінок. Для курсантів-жінок більш пріоритетними є показники "раціоналізм" і "забезпечене життя", ніж для курсантів-чоловіків. Для курсантів-чоловіків більш значимим є цінність "свобода", ніж для курсантів-жінок, що описує характер гендерних відмінностей у курсантів-чоловіків.

Аналіз результатів виявив значущі індивідуально-психологічні відмінності між курсантами 1-го та 3-го років навчання, а також між курсантами-чоловіками та курсантами-жінками спеціальності "Психологія" за показниками смислотиттєвих орієнтацій (за Д. Леонтьєвим): мета в житті, процес життя або інтерес і емоційна насиченість життя, результативність життя або задоволеність самореалізацією, локус контролю – я, локус контролю – життя ($p < 0,05$).

В цілому у курсантів 1-го курсу навчання спостерігається більш високі результати, порівняно з курсантами 3-го курсу. На нашу думку, отриманий результат підтверджує складність проблеми вивчення психологічних особливостей динаміки ціннісно-смыслових орієнтацій курсантів під час навчання. Таким чином, курсанти 1-го року навчання, які щойно подолали фрустрацію під час вступу до ВВНЗ, показують результати більшої впевненості у результативності свого життя, задоволеність прожитою частиною життя, переконаність у здатності керувати подіями свого життя, задоволення досягнутими цілями, цілеспрямованість, переконаність в тому, що людині дано контролювати своє життя, вільно ухвалювати рішення і утілювати їх в життя. Натомість курсанти 3 року навчання знаходяться на перехідному етапі, коли попередні цілі (адаптації до навчання) вже досягнуті, а нові (професійно-орієнтовані) ще не сформовані, перебувають у стані невизначеності, стосовно майбутнього професійного визначення і розподілу на первинні посади.

Стосовно відмінностей за статеву ознакою спостерігаються деякі суттєві розбіжності. Показник "мети", хоч в цілому є вищим у курсантів-жінок 1 року навчання, але він є вищим у курсантів-жінок порівняно з курсантами-чоловіками 3 курсу, що свідчить про більшу цілеспрямованість курсантів-жінок на цьому етапі. Щодо показника "процес", його рівень є дещо вищим у курсантів-жінок 3-го курсу, порівняно з курсантами-чоловіками, і значно нижчим, ніж у курсантів-чоловіків 1 курсу. Показник "результат" – майже не відрізняється на 1-ому році навчання у курсантів-чоловіків і курсантів-жінок, і є нижчим у курсантів-жінок 3-го року навчання, порівняно з курсантами-чоловіками. Показник "локус контролю-Я" – набагато вищий у курсантів-жінок 3-го року навчання, ніж у курсантів-чоловіків, і дещо нижчий у курсантів-жінок 1-го курсу порівняно з курсантами-чоловіками. Показник "локус контролю-життя" – значно вищий у курсантів-жінок порівняно з курсантами-чоловіками 3 року навчання, і дещо вищий у курсантів-жінок порівняно з курсантами-чоловіками 1-го року навчання.

Висновки: Таким чином, аналіз результатів емпіричного дослідження свідчить, що динаміка ціннісно-смыслових пріоритетів пов'язана з особливостями соціалізації молодих людей, які обрали професію військового, в складних умовах реформування Збройних Сил України, невизначеності майбутнього тощо. Можна припустити, що ціннісні орієнтації як усталений еталон психічної саморегуляції, є впливовим чинником особистісного розвитку в період остаточного формування особистості курсанта та його професійного самовизначення. Смыслові пріоритети в цьому контексті є результатом рефлексії ціннісно-смыслові сфери і характеризують рівень зрілості особистості. За результатами емпіричного дослідження було визначено принаймні три проблемних періоди розвитку ціннісно-смыслових орієнтацій курсантів: адаптація до навчання (1 курс), невизначеність смыслових пріоритетів (3 курс), професійне та життєве самовизначення (5 курс).

Перспективні напрямки дослідження. Перспективами подальшого дослідження є: удосконалення психодіагностичних методів вивчення ціннісно-смыслових орієнтацій в контексті розвитку психічної саморегуляції; з'ясування гендерних особливостей психічної саморегуляції, пошук шляхів актуалізації саморозвитку особистості курсантів в межах екзистенціального підходу в психології.

Список використаних джерел

1. Васильєв, С. П. Рівні та структурно-функціональні моделі саморегуляції людини / С. П. Васильєв // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2010. – Т. XII, ч. 4. – С. 56–66.
2. Конопкин, О. А. Психологические механизмы регуляции деятельности / О. А. Конопкин. – М. : Наука, 1980. – 270 с.
3. Леонтьев, Д. А. Психология смысла. Природа, структура и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1999. – 487 с.
4. Никифоров, Г. С. Самоконтроль человека / Г. С. Никифоров. – Л. : ЛГУ, 1989. – 192 с.
5. Наследов, А. Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных : учеб. пособ. / А. Д. Наследов. – СПб. : Речь, 2007. – 392 с.
6. Шапкин, С. А. Экспериментальное изучение волевых процессов / С. А. Шапкин. – М. : Смысл, 1997. – 140 с.

Надійшла до редколегії 04.12.12

С.П. Васильєв, канд. психол. наук,
А.О. Андрущенко, курсант,
КНУ імені Тараса Шевченка

**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ДИНАМИКИ ЦЕННОСТНО-СМЫСЛОВЫХ ОРИЕНТАЦИЙ КУРСАНТОВ
ВЫСШИХ ВОЕННЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ИХ ПСИХИЧЕСКОЙ САМОРЕГУЛЯЦИИ**

Обсуждается проблема изучения динамики ценностно-смысловых ориентаций курсантов в контексте развития их психической саморегуляции. Рассматриваются ценностно-смысловые ориентации как перспективное направление развития мультирегуляторного подхода. Предлагается методика изучения смысловых приоритетов.

Ключевые слова: ценностно-смысловые ориентации, курсант, смысловой приоритет.

S.P. Vasyliiev, Phd,
A.O. Andruschenko, Cadet,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF VALUE SENSE ORIENTATIONS DYNAMICS OF CADETS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF THEIR PSYCHICAL SELF-ADJUSTMENT DEVELOPMENT

The problem of study of dynamics of valued-semantic orientations of cadets in the context of development of their self-regulation comes into question. The valued-semantic orientations as perspective direction of development of multi-regulation approach are considered. The method of study of semantic priorities is offered.

Key words: valued-semantic orientations, cadet, semantic priority.

УДК 159.9.072.59:355

С.П. Балашова, канд. пед. наук, доц.,
Д.С. Зубовський, курсант,
КНУ імені Тараса Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОДІАГНОСТИЧНИХ МЕТОДИК В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ КРАЇН СВІТУ

У статті подано теоретичний аналіз процесу розробки, адаптації та вдосконалення методик професійно-психологічного відбору, сучасного стану та тенденцій застосування психодіагностичних методів та процедур по відбору військовослужбовців до збройних сил, що впроваджені в різних країнах світу.

Ключові слова: професійно-психологічний відбір, збройні сили, діагностика.

Постановка проблеми. На хронологічному континуумі часу Збройні Сили України (ЗСУ) були доволі тісно пов'язані співробітництвом з психологією, і зокрема з таким її напрямком як психодіагностика. Ця "симбіотична взаємодія", принесла користь та розвиток кожному з партнерів. Психодіагностичний інструментарій став незамінним в роботі з відбору новобранців та раціональній диференціації військовослужбовців постійного складу згідно вимог спеціалізації, що зумовлені специфікою військової діяльності та завданнями, які покладені на армію. Спектр їх використання надзвичайно широкий: діагностика когнітивної сфери; виявлення особистісних якостей і здібностей; виявлення патопсихологічних відхилень. На сьогодні у Збройних Силах України методи психологічної діагностики широко використовуються під час професійно-психологічного відбору для всіх родів військ; відбору персоналу для груп спеціальностей з підвищеними вимогами; діагностики розвитку особистості військовослужбовця, його рівня сформованості та розвитку розумових та практичних умінь.

Динаміка сучасного світу зумовлює швидку зміну манери ведення військових дій та технологій, що використовуються. Відповідно змінюються і вимоги до відбору якостей військовослужбовця для виконання того чи іншого завдання. В збройних формуваннях різних країн активно триває процес розробки, адаптації та вдосконалення методик професійно-психологічного відбору. Врахування закордонних методик та їх модифікацій, процедур проведення та тенденцій подальшого розвитку є важливим компонентом успішного розвитку професійно – психологічного відбору в ЗСУ.

Метою роботи є аналіз сучасного стану та тенденцій застосування психодіагностичних методів та процедур по відбору військовослужбовців до проходження служби, в арміях провідних країн світу.

Використання психологічного відбору та тестування в армії розпочалося з Першої світової війни. Саме тоді Італія та Франція, активно проводили програми відбору пілотів для збройних сил, за такими показниками як: час реакції, рівновага, увага, емоційна стабільність. В США були створені Army Alpha і Beta тест. Ця тенденція продовжилася під час Другої світової війни. Основними батареями психологічного відбору США в цей час стають Армієвський генеральний класифікаційний (AGCT) и

Генеральний класифікаційний тест Військово-Морського Флоту (NGCT). Також на базі Управління Стратегічних Служб (OSS) засновано відомство з відбору агентів розвідувальної діяльності "станція S", до складу котрого увійшли: Генрі Мюррей, Дональд Адамс, Курт Левін, Урі Бронфенбреннер, що спричинило, вперше в військовій історії, до активного використання проєктивних методик та створення різноманітних ситуативних тестів та тестів, діагностики когнітивної сфери для відбору розвідників. Результатами активної роботи психологів стали: покращений відбір кадрів для ВПС, розвідки, напрацювання в галузі аналізу розумових та практичних умінь. Це зробило психодіагностичні методики незамінними, і зумовило активну адаптацію комплексних тестових батареї здібностей і тестів спеціальних навичок для завдань різних родів військ. Так, з 1971 по 1984 роки, ізраїльські сили оборони незмінно використовували два тести, що кваліфікувалися як тести розумового розвитку (IQ). Це Прогресивні матриці Равена, що зазнали модифікації та тест "Інструкція", що власне є переосмисленим та адаптованим тестом Army Alpha [6].

Одним з завдань, що висувається до сучасних методик професійно – психологічного відбору є визначення потенціалу до опанування кандидатом специфікою діяльності, що дозволяє багато в чому зменшити матеріальні витрати та час на його навчання. Для цього психологи збройних сил Великої Британії активно ведуть розробку та вдосконалення психологічних батареї спрямованих на успішне моніторинг та визначення позитивної динаміки до майбутнього навчання. Для цього було створено для кожного з родів військ індивідуальну батарею психодіагностичних методик з урахуванням найбільш важливих якостей необхідних для військовослужбовців [2]. Так, сухопутні війська активно використовують "Британську армієвську батарею відбору" (BARB), що використовувалась з 1992, але в 1997 зазнала суттєвого вдосконалення. Вона містить у собі 5 субтестів (перевірка навичок письма, мислення, числову відстань, варіативність, чергування символів), результати субтестів формують GTI (загальний індекс здібностей до навчання). Тестова батарея демонструє високу зовнішню валідність, критерієм котрої виступає успішність навчання на другому періоді навчальної програми. Королівські повітряні сили активно використовують психо-

© Балашова С.П., Зубовський Д.С., 2013

логічну батарею під назвою "Тест Вибору Кандидатів" (AST), Батарея включає 7 тестів (мислення, математичне мислення, пам'ять, абстрактно-логічне мислення, норма роботи, механічне розуміння). Цей проект був заснований на результатах аналізу задачі, що вказують на знання, необхідні для навчального успіху в різних типах спеціалізації. Королівський флот використовує тест відбору (RN), який використовується у оцінці кандидатів в реальному масштабі часу, та складається з 4 дискретних тестів (мислення, загальної обізнаності, здатності до кількісного мислення і механічного розуміння). Тест розроблений, щоб оцінити загальну інтелектуальну здатність претендента і послідовну здатність впоратися з інтелектуальними вимогами [2].

Для відбору новобранців до Збройних Сил США було розроблено цілу класифікацію вимог, котрим повинні відповідати майбутні солдати, відповідно до цих вимог було розроблено спочатку "Армійський генеральний кваліфікаційний тест" (Army General Classification Test), а пізніше його сучасну версію Батарею професійної відповідності збройних сил США (Armed Services Vocational Aptitude Battery). Ця батарея тестів є обов'язковою для проходження всіма новобранцями незалежно від роду військ. Сучасний ASVAB містить 10 субтестів, що варіативно висвітлюють навички кандидата: загальні знання, математичні та вербальні знання, швидкість кодування, розуміння механічних закономірностей. Комбінація результатів субтестів надається відносно повна варіативність критеріїв навчальної та професійної діяльності. Кожний з видів військ об'єднує ці субтести таким чином, щоб створити комбінацію показників необхідних для відбору новобранців в відповідності з власними вимогами. Але батарея ASVAB в основному спрямована та розкриває когнітивну сферу новобранця. В зв'язку з цим було поставлено завдання доповнити цю когнітивну батарею тестовими методиками не когнітивного спрямування [7;5]. В цьому аспекті активно використовується методика "Оцінка індивідуальної мотивації" (Assessment of Individual Motivation), для оцінки пов'язаних з роботою характеристик темпераменту та виявлення майбутньої успішності новобранця. Батарея відповідає всім вимогам складаючись з 25 запитань, що спрямовані на вимірювання шести головних факторів: спрямованість на роботу, адаптованість, приємність в спілкуванні, благодійність, лідерство, фізичний стан. Задля виявлення тенденції ефективності прийняття рішень та поведінки новобранця в певних специфічних ситуаціях використовується "Тест ситуативних рішень" (Situational Judgment Test). В основу тесту покладені критичні інциденти, що використовуються для розробки різноманітних ситуацій. Після пред'явлення ситуацій, респондента просять надати найбільш та найменш ефективне рішення цієї проблеми з діапазону наданих варіантів. Для остаточного створення особистісного профілю новобранця вище перераховані методики доповнюються автобіографічною анкетною (Rational Biodata Inventory), що побудована на концепції стилів управління Лайкерта (керівник, що орієнтується на роботу та керівник, що орієнтується на особовий склад) та дозволяє виявити продуктивні та контр-продуктивні тенденції в виконанні майбутніх завдань. Важливим надбанням цієї психологічної анкети є наявність шкали спотворення результатів (шкала нещирості), що спрямована на виявлення навмисного викривлення відповідей, котра крім того, в деяких випадках слугує інструментом для виявлення схильності особистості до використання дезінформації [7].

Цікавим є варіативність методик та підходів, що використовуються в Німеччині та США для відбору військових пілотів. Так в німецьких повітряних військах була розроблена система трьох етапного послідовного психологічного відбору [3]. Для кожного з рівнів було створено власний набір психологічних методик. Так, на першому рівні використовують два тести на діагностування інтелектуального рівня та рівня стресостійкості. Для інтелектуальних можливостей використовують тест IT-70, що є спеціальною військовою версією тесту ITS-70 Амтхауэра. Його адаптація та модифікація полягала в зменшенні часу для проходження відбору через виокремлення субтестів, що найбільш відповідають вимогам (зменшення з 9 до 5). Для діагностики стресостійкості використовують Тест Стресової концентрації (KBT), особливістю котрого є вимірювання уваги та продуктивності в жорстких часових рамках.

В США використовують дещо інший підхід. Він базується на тому, що потрібно діагностувати не лише когнітивну сферу та здібності, що безумовно посідає ключову позицію, а й стійкі характеристики особистості, які здійснюють потужний вплив діяльності когнітивних процесів, продуктивність екіпажу та кількість помилок, тобто відбір оптимального особистісного профілю. Для діагностування когнітивної сфери використовується дві психологічні батареї: а) Базовий атрибутивний тест, що містить 16 субтестів, б) Офіцерський кваліфікаційний тест повітряних сил (AFOQT), що є останньою модернізацією напрацювань по відбору пілотів протягом 40 років, та складається з 15 субтестів. Діагностування особистості проводять з допомогою тесту NEO-PI-R (Revised NEO Personality Inventory), що побудований на американській традиції розгляду особистості в форматі п'яти універсальних рис, більш відома як п'ятифакторна модель, та представляє собою сучасною модифікацією особистісного опитувальника NEO PI психологів П. Кости та Р.Мак-Креята сформований з таких факторів як: нейротизм, екстраверсія, відкритість, приємність в спілкуванні, сумлінність. Найголовнішим фактором, що слугує ключовим маркером для пілота призначено вважати п'ятий фактор – сумлінність, що моделюється таких показників як: компетентність, порядок, відчуття обов'язку, прагнення досягнення результату, самодисципліна, обережність [4].

Також в США високі та унікальні психологічні вимоги, висуваються до діяльності груп спеціального призначення. Так, акцент робиться на питання про їх ефективність, що в багато чому залежить від швидкої адаптованості військовослужбовців до мінливих обставин місії та стійкості до їх високої інтенсивності. В контексті цієї вимоги важливим показником виступає психологічна стійкість та психічна витривалість як потенційний маркер успіху [1]. Відповідно психологами було сконструйовано систему психодіагностичних методик під назвою "Масштаб диспозиційної стійкості" (DRS), що в початковому варіанті складався з 45 пунктів, але пізніше був модернізований відповідно до специфіки вимог та скорочений до 30-пунктної та 15-пунктної версії відповідно. Шкала DRS перед використовується в американських військах, піддавалася практичним перевіркам з демонстрацією позитивних результатів. Так, обидві скорочені форми DRS продемонстрували хороший коефіцієнт надійності Кронбаха, що був зареєстрований для DRS-15 на 0,82, та не меншу високий для DRS-30, що активно використаний для вимірювання психологічної стійкості. Відбір до деяких підрозділів доповнюється викорис-

танням Мінесоцького мультифакторного особистісного опитувальника (MMPI-2) [8].

В подібному напрямку приділяють увагу психологічному відбору в Росії. Робота ведеться по виявленню стійких базових психологічних якостей, котрі виступають вимогами для ефективного виконання обов'язків по військових посадах (командир, оператор зв'язку та спостереження, водійських, групи спец. призначення). Було створено та введено тестову батарею, в котру увійшли: "S-test" для оцінки зорового сприйняття, уваги, здатності до ідентифікації об'єктів в умовах лімітованості часу. "Краткий ориентировочный тест" (КОТ) для оцінки загальних пізнавальних здібностей, "Опросник воинской профпригодности" (ВПП) для виявлення загальної направленості на військову службу, а також виявлення окремих спеціальностей, анкета "Прогноз" для доповнюючої перевірки нервово-психологічної стійкості і ймовірності нервово-психічного зриву. Батарея тестів призначена дати загальну психологічну характеристику особистості призванника; його емоційній та когнітивній сфері, нервово-психологічній стійкості (оскільки це допомагає виявити ранні стани психологічної дезадаптації котрі характерні схильністю до зривів в умовах емоційного напруження).

Висновки: Нами було проаналізовано сучасні психодіагностичні підходи щодо застосування інструментарію визначення професійної придатності. Охарактеризовані

С.Ф. Балашова, канд. пед. наук, доц.,
Д.С. Зубовский, курсант,
КНУ імені Тараса Шевченка

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПСИХОДИАГНОСТИЧЕСКИХ МЕТОДИК В ВООРУЖЕННЫХ СИЛАХ СТРАН МИРА

В статье подан теоретический анализ процесса разработки, адаптации и совершенствования методик профессионально-психологического отбора, современного состояния и тенденций применения психодиагностических методов и процедур по отбору военнослужащих к вооруженным силам, которые внедрены в разных странах мира.

Ключевые слова: профессионально-психологический отбор, вооруженные силы, диагностика.

S.P. Balashova, Phd, Associate Professor,
D.S. Zubovskiy, Cadet,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE APPLICATION OF PSYCHOGNOSTIC METHODS IN THE ARMED FORCES OF COUNTRIES ALL OVER THE WORLD

The paper presents a theoretical analysis of the development process, adaptation and improvement of professional psychological selection methods, current state and trends of diagnostic techniques and procedures for the personnel selection, which are used in the around the world.

Key words: professional and psychological selection, military forces, diagnostics.

159.072:519.254

М.Д. Кузьменко, ад'юнкт,
КНУ імені Тараса Шевченка

ЗАСТОСУВАННЯ "ТЕОРІЇ ЛАТЕНТНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ" ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ АЛГОРИТМУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ

В статті йдеться про "теорію латентної характеристики" та її застосування для вдосконалення алгоритму психологічної діагностики професійної придатності. Наведені варіанти тестових моделей, їхні переваги, сфери застосування, розглядається можливість їхнього застосування у практиці психологічного тестування. На основі здійсненого аналізу окреслюються шляхи вдосконалення алгоритму психологічної діагностики професійної придатності та напрямки подальших досліджень.

Ключові слова: "теорія латентної характеристики", психологічна діагностика, професійна придатність, модель Раша, модель Бірнбаума.

Постановка проблеми. Розвиток ресурсних можливостей та розробка нового програмного забезпечення сучасних комп'ютерів дозволяє під новим кутом подивитися на здавалосьь відомі речі. Мова йде про застосування математичних алгоритмів аналізу результатів психологічного тестування або тестування рівня розвитку здібностей. Таке розмежування принципове для нас, адже вимагає різних підходів для їх конструювання. Як правило, в тестах здібностей у запитаннях існує правильна відповідь, на відміну від тестів, що спрямо-

вані на діагностування певної психологічної характеристики (конструкту).

Перспектива подальших досліджень полягає у адаптуванні психологічного інструментарію, що використовуються в арміях провідних країн світу, його використання та впровадження у професійно-психологічного відбору в Збройних Силах України.

Список використаних джерел

1. Paul T. Bartone, Robert R. Roland, James J.Picano and Thomas J. Williams. Psychological Hardiness Predicts Success in US Army Special Forces Candidates. // International Journal of Selection and Assessment. – 2008.
2. Anna Southcote. Assessing the feasibility of a tri-service selection aptitude test battery. – 2007.
3. Monika Gnan, Christopher F.Flynn, Raymond E.King Psychological pilot selection in the U.S. air force, the Luftwaffe, and the German aerospace research establishment. – 1995.
4. Amy Fitzgibbons and Donald Davis. Pilot Personality Profile Using the NEO-PI-R. – 2004.
5. Deirdre J. Knapp, Trueman R. Tremble. Concurrent Validation of Experimental Army Enlisted Personnel Selection and Classification Measures. – 2007.
6. James R. Flynn. Israeli military IQ tests:gender differences small; IQ gains large. // Cambridge University Press Printed in the United Kingdom. – 1998.
7. Tonia S. Heffner. Use of Non-Cognitive Measures in the U.S. Army // U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences.
8. Carrie H. Kennedy, Eric A. Zillmer. Military Psychology. – 2006.

Надійшла до редколегії 03.12.12

льної оцінки [8, 10]. Попри це проблему не можна вважати вирішеною остаточно.

Виклад основного матеріалу. "Теорія латентної характеристики", "сучасна або стохастична теорія тестів" або "теорія моделювання та параметризації тестів", в англійському варіанті має аналоги "Item Response Theory" чи "Latent Trait Model". Вона базується на теорії латентно-структурного аналізу (ЛСА), створеної П. Лазарсфельдом та його послідовниками переважно в лабораторіях військових відомств США та університетів. В рамках спеціального психологічного дослідження "American Soldier" застосування ЛСА мало підвищити боєздатність солдатів за рахунок виявлення та усунення тих прихованих факторів, які впливають на поведінку солдат в бойових умовах, а також факторів, що допомагають подолати страх [2].

В англійській літературі цей термін формувався багато десятиків років, шляхом відкидання ряду відмінних характеристик теорії задля скорочення. Нерідко її називають саме сучасною протиставляючи тим самим класичній теорії тестів. В ній оцінка якості тесту традиційно зводиться до визначення міри його надійності й питання валідності отриманих результатів.

Класична теорія тестів – підхід, що домінував у тестології до 60-х років 20 століття – до появи IRT. Її основні положення:

1. Індивідуальний тестовий бал (X_i) i -го досліджуваного виявляється сумою істинного бала випробуваного (T_i) і незалежної помилки виміру

$$X_i = T_i + E_i \quad (1)$$

2. Істинні компоненти (T_i) не корелюють із помилковими (E_i) компонентами виміру. Тобто якщо високим значенням тестових балів відповідають і більш високі значення помилок з певним знаком, то такі помилки не можна вважати випадковими.

Головним інструментом конструювання тестів у межах класичної теорії тестів є забезпечення гомогенності (статистичної узгодженості) тестових завдань, включених в одну тестову шкалу. Первинною інформацією при тестуванні знань є набраний бал досліджуваних (первинний бал), тобто чим більше завдань виконано досліджуваним, тим вище його бал. Достойнством цієї оцінки є її простота й наочність. Проблема полягає в тому, що первинний бал є не абсолютною, а відносною оцінкою, індикатором підготовленості досліджуваного, а не її мірою. Він істотно залежить від важкості завдань тесту й на іншому тесті може виявитися іншим, причому самі важкості тесту у свою чергу визначаються всім контингентом досліджуваних. Крім того, через випадковість вибірки не можна заздалегідь визначити, які завдання за складності дістануться тому, хто тестується.

Таким чином, до недоліків можна віднести:

- залежність оцінок від важкості завдань тесту;
- залежність оцінок від рівня підготовленості досліджуваного.

У теорії IRT розробник тесту припускає, що відповіді на завдання тесту можуть бути пояснені шляхом аналізу латентних характеристик, яких за кількістю менше, ніж завдань тесту. У Реально ж більшість положень теорії виходить із того, що єдина латентна характеристика пояснює відповіді на завдання тесту. В "серці" цієї теорії лежить математична модель того, як досліджувані з різними рівнями здібностей за латентними характеристиками повинні відповідати на завдання.

Латентно-структурний аналіз створений для виміру латентних (у тому числі психічних) властивостей особистості. Він є одним з варіантів багатомірного аналізу

даних, до яких належать факторний аналіз у його різних модифікаціях, багатомірне шкалювання, кластерний аналіз й ін.

Теорія виміру латентних рис припускає, що:

1. Існує одномірний континуум властивості – латентної змінної (x); на цьому континуумі відбувається імовірнісний розподіл індивідів з певною щільністю $f(x)$.

2. Існує імовірнісна залежність відповіді випробуваного на завдання (пункт тесту) від рівня його психічної властивості, що називається характеристикою кривої пункту. Якщо відповідь має дві градації ("так – ні", "вірно – невірно"), то ця функція є ймовірність відповіді, що залежить від місця, займаного індивідом на континуумі (x).

3. Відповіді досліджуваного не залежать одна від іншої, а пов'язані тільки через латентну рису. Ймовірність того, що, виконуючи тест, досліджуваний дасть певну послідовність відповідей, дорівнює добутку ймовірностей відповідей на окремі завдання.

Первинною моделлю в IRT стала модель латентної дистанції: різниця рівня здібності й важкості тестового завдання ($x_i - b_j$), де x_i – положення i -досліджуваного на шкалі, а b_j – положення j -го завдання на тій же шкалі. Відстань ($x_i - b_j$) характеризує відставання здібності досліджуваного від рівня складності завдання. Якщо різниця велика й від'ємна, то завдання не може бути виконано, тому що для досліджуваного воно занадто складне. Якщо ж різниця велика й позитивна, то завдання також не інформативно, тому що досліджуваний завідомо й правильно його вирішить.

Ймовірність правильного вирішення завдання i -м досліджуваним:

$$P_i(x_{ij}) = f(x_i - \beta_j) \quad (2)$$

В IRT функції x і $f(b)$ називаються функціями вибору пункту. Відповідно перша є характеристичною функцією досліджуваного (властивості), а друга – характеристичною функцією (сили пункту) завдання. Крім "властивості" й "сили пункту" (важкості завдання) в аналітичну модель IRT можуть включатися й інші змінні.

Головна відмінність IRT від класичної теорії тесту в тому, що в ній не ставляться й не вирішуються фундаментальні проблеми емпіричної валідності й надійності тесту: завдання апріорно співвідносяться лише з однією (латентною) властивістю, тобто тест заздалегідь вважається валідним. Вся процедура зводиться до одержання оцінок параметрів завдання й до виміру "здібностей" досліджуваних (створенню "характеристичних кривих" ХК).

Вважається, що латентні змінні x і b нормально розподілені, тому для характеристичної функції вибирають або логістичну функцію, або інтегральну функцію нормованого нормального розподілу (вони мало відрізняються одна від іншої).

Розробник тесту передбачає, що відповіді на завдання тесту можуть бути пояснені шляхом аналізу латентних характеристик, яких за кількістю менше ніж заданій тесту. Суттю теорії лежить математична модель, того як досліджувані з різним рівнем вираження характеристики мають відповідати на завдання, тобто досліджувані із вищим ступенем вираження риси більш ймовірно дадуть вірну відповідь на завдання. Найбільш поширеними є модель Раша [9] моделі Бірнбаума (двох- та трьох параметрична) [11]. Крім того існує й чотирьох параметрична модель В.С. Аванесова [1].

Одним із центральних понять є характеристична крива завдання, графік якої відображає функціональну залежність вірогідності "правильної" відповіді на тестове завдання від латентної характеристики.

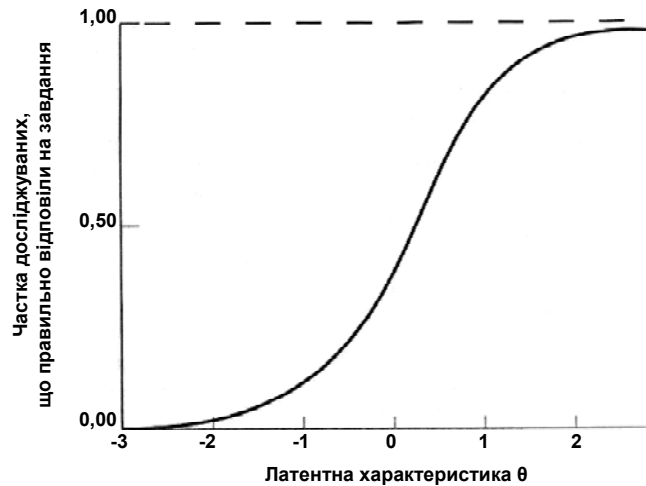

Рис. 1. Графік характеристичної кривої (нормальна огива)

У більшості положень теорії IRT передбачається, що характеристична крива має S-подібну форму (нормальна огива). Як видно з графіку, зі зростанням оцінки латентної характеристики збільшується ймовірність правильної відповіді на завдання тесту.

1. Якщо рухатися зліва направо, то крива безупинно зростає. Про таку криву говорять, що вона зростає монотонно.

2. Нижня асимптота інтегральної кривої нормально-го розподілу – це горизонтальна вісь, до якої крива наближається, але ніколи не досягає 0. Верхня асимптота – це горизонтальна пряма, проведена через одиничну точку вертикальної осі.

3. Нормальна огива безпосередньо пов'язана з нормальним розподілом. Якщо бали обстежуваних виражені у вигляді z-оцінок, ми можемо використати таблицю стандартного нормального розподілу, щоб одержати площу під нормальною кривою ліворуч від будь-якої z-оцінки. Ця площа менше ніж 1, тому її можна інтерпретувати як частку. Інтегральна крива стандартного нормального розподілу зображує ці частки як функцію z-оцінок.

Розглянемо ХК, що показує, що для $\theta=2$ імовірність правильної відповіді дорівнює 0,87. Це можна інтерпретувати в тому розумінні, що випадково обраний із субпопуляції досліджуваних з $\theta = 2$ виконає завдання правильно з імовірністю 0,87. Еквівалентна інтерпретація означає, що для досліджуваних з $\theta = 2$ частка правильних відповідей на завдання дорівнює 0,87.

Хоча S-подібна форма часто використовується, проте вона не є єдиною можливою. Доцільно обговорити й такий варіант ХК як графік ступінчастої функції. Ця ХК означає, що є мінімальна оцінка латентної характеристики, позначена θ' , нижче якої досліджувані не можуть виконувати завдання правильно, але будь-який досліджуваний з рівнем здібності, рівним або більшим чим θ' , обов'язково правильно відповість на завдання тесту. Такі східчасті функції корисні для ілюстрування фундаментальних положень, проте фактично рідко зустрічаються, тому застосовуються рідко.

У межах однопараметричної моделі Г. Раша, завдання характеризуються тільки одним параметром важкості. Імовірність правильної відповіді на j-е завдання з важкістю β_j для i-го досліджуваного з рівнем підготовленості θ_i виражається залежністю:

$$P_{ij} = \frac{e^{\theta_i - \beta_j}}{1 + e^{\theta_i - \beta_j}} \quad (3)$$

При конструюванні тесту необхідно одержати ХК всіх завдань. Характеристичні криві можуть накладатися одна на іншу. У цьому випадку надлишкові завдання видаляються. На певних ділянках осі характеристичні криві завдань можуть бути зовсім відсутніми. Тоді розробник тесту повинен додати завдання відсутньої важкості, щоб рівномірно заповнити ними весь інтервал шкали.

Головним недоліком моделі Раша вважають нехтування "крутизною" ХК: "крутиза" їх вважається однаковою. Завдання з більше "крутими" характеристичними кривими дозволяють краще "розрізнити" досліджуваних (особливо в середньому діапазоні шкали здібностей), ніж завдання з більш "пологими" кривими.

Таким чином модель була вдосконалена – введено a_g – двохпараметрична модель Бірнбаума.

$$P_{ij} = \frac{e^{\alpha_j(\theta_i - \beta_j)}}{1 + e^{\alpha_j(\theta_i - \beta_j)}} \quad (4)$$

Можливий ще варіант: $X = Da_g(\theta - b_g)$ де D константа, що може бути обрана довільно, проте загальнопринятною нормою є $D=1,7$ адже тоді ординати $P_g(\theta)$ для логістичної кривої та нормальної огиви не будуть відрізнятися більше ніж на 0,01 ні за якого значення θ

$$P_g(\theta) = \frac{e^{D\alpha_g(\theta - b_g)}}{1 + e^{D\alpha_g(\theta - b_g)}} \quad (5)$$

Повернемося до рівняння нормальної огиви, який має вигляд [4]:

$$P_g(\theta) = \int_{-\infty}^w f(z) dz \quad (6)$$

$P_g(\theta)$ це частка досліджуваних з латентною здібністю θ , які відповідають на завдання g правильно. Вираз праворуч – кумулятивна нормальна огива (кумулятивна інтегральна крива нормального розподілу). Це означає, що площа під нормальною огивою між $-\infty$ може бути обчислена. Величина w – число, що визначається рівнянням:

$$w = a(\theta - b)$$

a – параметр диференціуючої здатності завдання; b – параметр важкості того ж завдання. (Параметри a та b мають аналоги, якими є параметри дискримінативності й важкості завдання в класичній теорії тестів).

Величина w чи еквівалентний їй вираз $a(\theta - b)$ є подібними до z-оцінки в тому розумінні, що $P_g(\theta)$ являє собою площу ліворуч від точки $a(\theta - b)$ в стандартному ну-

рмальному розподілі. Таким чином, якщо досліджуваний має оцінку латентної здібності $\theta=2$, а ХК для завдання g має значення параметрів $a=0,5$ $b=1$, то для цього досліджуваного та завдання g маємо:

$$w=a(\theta-b)=0,5(2-1,0)=0,5.$$

Через те що площа ліворуч від точки 0,5 в стандартному нормальному розподілі дорівнює 0,69, то застосування рівняння передбачає що 69% досліджуваних з $\theta=2$ дадуть відповідь на завдання вірно.

Тому, якщо ми маємо наближені оцінки величин a та b для завдання g і хочемо знати частку досліджуваних з певною конкретно латентною здібністю, які мають відповісти на завдання правильно, то потрібно виконати наступні дії: обрахувати значення $a(\theta-b)$; використати це значення як z -оцінку, щоб знайти $P_g(\theta)$ в стандартній z -таблиці нормального розподілу.

Варто пам'ятати, що параметри a та b залежать від завдань, тому ведучи мову про ХК ці значення часто зазначають як a_g та b_g .

Тому рівняння функції нормальної інтегральної кривої має вигляд:

$$P_g(\theta) = \int_{-\infty}^{a_g(\theta-b_g)} f(z) dz, \quad (7)$$

де $w = a_g(\theta - b_g)$.

Для того щоб побачити, як змінюється параметр важкості завдання b_g розглянемо три завдання які мають однакові значення a_g проте різні b_g : $b_1 = 0,5$, $b_2 = 1,0$, $b_3 = 1,5$.

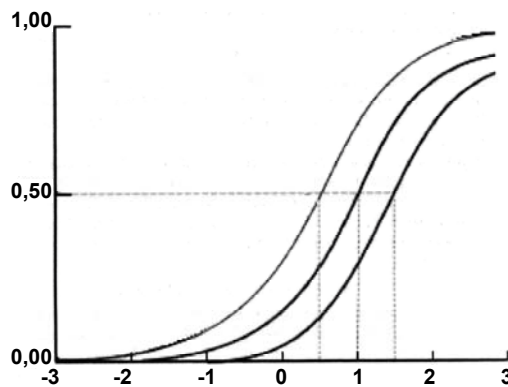

Рис. 2. Характеристичні криві завдання із різними рівнями важкості : $b_1 = 0,5$, $b_2 = 1,0$, $b_3 = 1,5$

Для кожної ХК вертикальні штрихові лінії вказують на горизонтальній осі оцінку латентної характеристики, для якої $P_g(\theta) = 0,5$. зліва направо 0,5, 1,0 та 1,5 відповідно. Відмітимо, що для першого завдання $P_g(\theta) = 0,5$ при $\theta = b_1$, подібним чином для другого $P_g(\theta) = 0,5$ при $\theta = b_2$, третього $P_g(\theta) = 0,5$ при $\theta = b_3$. Таким чином, значення параметру b_g (важкості завдання) дорівнює оцінці

латентної характеристики, за якої половина досліджуваних дасть відповідь на завдання правильно.

Щоб побачити, як змінюються параметр диференціюючої здатності завдання a_g розглянемо три ХК для кожної з яких $b=1,5$, а значення a буде різним: $a_1=0,1$, $a_2=1$, $a_3=100$.

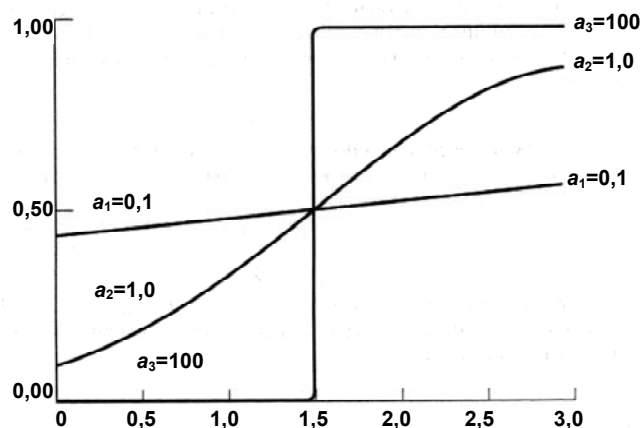

Рис. 3. Характеристичні криві завдання із різним рівнем диференціюючої здатності $a_1=0,1$, $a_2=1$, $a_3=100$

З Рисунка 3 видно, що перше завдання не розділяє досліджуваних достатньо ефективно, тому що частки обстежуваних, що відповідають на завдання правильно майже однакові для всіх оцінок латентної характеристики. В той самий час третє завдання з $a_3=100$ дуже ефективно диференціює обстежуваних на тих, у кого оцінки менше 1,45 та тих у кого більше 1,55. Дійсно

для тих у кого $\theta \leq 1,45$ частка тих хто відповів вірно менше 0,01, тоді як для тих хто відповів вірно з оцінками $\theta \geq 1,55$, частка більше 0,99.

Нарешті друге завдання з $a_2=1$ є проміжним між першим та третім щодо його диференціюючої здатності. Тобто a_g – це параметр, що визначає нахил, чи крутиз-

ну ХК. Завдання з пологими кривими мають низьку ефективність для диференціації обстежуваних.

Існує й трьохпараметрична модель Бірнбаума, де вводиться параметр вгадування правильної відповіді:

$$P_j = C_j + (1 - C_j) \frac{e^{\alpha_j(\theta_j - \beta_j)}}{1 + e^{\alpha_j(\theta_j - \beta_j)}} \quad (8)$$

де C_j – вірогідність правильної відповіді на завдання j , в тому випадку якщо досліджуваний вгадував відповідь на запитання. На нашу думку, таку модель варто застосувати для тестів, що мають єдину правильну відповідь, при здійсненні вибору із варіантів, кількість яких більше за два. Хоча для психологічних тестів також вважається можливим застосування трьохпараметричної моделі, привласнивши показнику C_j значення соціальної бажаності схвальної відповіді на тестове завдання.

В той же час В. Аванесов додатково ввів параметр "внутрішня валідність завдання" і для нас має радше науковий аніж практичний інтерес [6].

$$P_j = C_j + (1 - C_j) \frac{e^{\alpha_j(\theta_j - \beta_j)}}{1 + e^{\alpha_j(\theta_j - \beta_j)}} \quad (9)$$

Висновки. Завданням професійно-психологічного відбору є виявлення та відсів кандидатів, що не задовольняють параметрам які перевіряються. В той самий час, за умови відсутності таких протипоказань необхідно здійснити добір кандидатів які найбільше відповідають специфічним параметрам. Вбачається доцільним здійснити обрахування параметрів тестових завдань психологічних тестів в інтересах ефективного відбору та добору. Це стосується таких параметрів як диференціююча здатність завдання та параметр важкості. Головним достоїнством такого рішення є визначена (через застосування перевірених "класичних тестів") валідність, що не ставить під сумнів "працездатність" тестового запитання.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у визначенні вказаних параметрів тестового завдання із застосуванням відповідного програмного забезпечення (WINSTEPS, R, RUMM 2020) та подальшої розробки інструментарію потенційно, що дозволить досягти ско-

рочення кількості тестових завдань та підвищити ефективність діагностичної процедури. Особливе місце займає діагностування психологічних конструктів (характеристик), в завданнях яких міститься фактор соціальної бажаності (привабливості) тієї чи іншої відповіді. Розробка шляхів його нівелювання проводиться переважно закордонними фахівцями, аналіз досягнень яких представляє великий інтерес. Вдосконалення алгоритму психологічної діагностики професійної придатності дозволить суттєво покращити її процедуру, за умови розробки адекватної технології. застосування комп'ютерної техніки та відповідного програмного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Аванесов В.С. Педагогическое измерение латентных качеств // Педагогическая диагностика. 2003. № 4. С. 69-78.
2. Аванесов В.С., Item Response Theory: основные понятия и положения Назва з екрану. Режим доступу: www.testolog.narod.ru/Theory59.html
3. Карданов Р.С. Разработка и программная реализация методов анализа результатов массового тестирования : автореф. дис.... канд. техн. наук – Великий Новгород, 2011. – 20 с.
4. Крокер Л Введение в классическую и современную теорию тестов М.: Логос, 2010. – 668 с.
5. Куравский Л.С., Юрьев Г.А. использование марковских моделей при обработке результатов тестирования / Л.С. Куравский, Г.А. Юрьев// Вопросы психологии – 2011. № 2 2011 – с. 112-121.
6. Лаврухина Н.А., Абасова Н.И. Методы оценки качества тестов по результатам тестирования / Н.А. Лаврухина, Н.И. Абасова // Информационные технологии и проблемы математического моделирования сложных систем. – Иркутск: ИИТМ ИрГУПС, 2010, Вып. 8, С. 124 – 134.
7. Arnold Smit, Henk Kelderman, and Henk van der Flier Latent Trait Psychological Research Online 2003, Vol. 8, No. 3, pp. 23-50.
8. Chernyshenko, O.S., & Stark, S., Prewett, M. S., Gray, A. A., Stilson, F. R., & Tuttle, M.D. (2009). Normative scoring of multidimensional pairwise preference personality scales using IRT: Empirical comparisons with other formats. *Human Performance*, 22, 105 – 127.
9. Rasch G. Probabilistic models for some intelligence and attainment tests. Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1980.
10. Stark, S. A new IRT approach to test construction and scoring designed to reduce the effects of faking in personality assessment [Doctoral Dissertation]. University of Illinois at Urbana-Champaign. 2002.
11. Wright B.D., Masters G.N. Rating scale analysis. Rasch measurements. Chicago: MESA Press, 1982.

Надійшла до редколегії 30.11.12

М.Д. Кузьменко, ад'юнкт,
КНУ імені Тараса Шевченка

ПРИМЕНЕНИЕ "ТЕОРИИ ЛАТЕНТНОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ" ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ АЛГОРИТМА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ДИАГНОСТИКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПРИГОДНОСТИ

В статье идет речь о "теории латентной характеристики" и ее приложения для совершенствования алгоритма психологической диагностики профессиональной пригодности. Приведенные варианты тестовых моделей, их преимущества, области применения, рассматривается возможность их приложения в практике психологического тестирования. На основе осуществленного анализа очерчиваются пути совершенствования алгоритма психологической диагностики профессиональной пригодности и направления дальнейших исследований.

Ключевые слова: "теория латентной характеристики", психологическая диагностика, профессиональная пригодность, модель Раша, модель Бирнбаума.

M.D. Kuzmenko, Post-Graduate Student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE APPLICATION OF "THEORIES OF LATENT CHARACTERISTICS" TO IMPROVE THE ALGORITHM OF PSYCHOLOGICAL DIAGNOSTICS OF PROFESSIONAL SUITABILITY

The article refers to "Item Response Theory" and application of it to improve the algorithm of psychological professional competence diagnostics. Presented variants of test models, their advantages and scope, the possibility of their application in practice of psychological testing. The analysis outlines the ways of improving the algorithm of psychological professional competence diagnostics and directions for further research.

Key words: Item Response Theory, psychological diagnostics, professional competence, Rasch model, Birnbaum model.

УДК 159.947:159.9:35

О.В. Бабелюк, здобувач,
Національна академія Державної прикордонної служби України

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ВДОСКОНАЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЛУЖБИ ЗА КОНТРАКТМ

За результатами теоретичного аналізу проблеми професійного самовизначення в психології визначено психологічний зміст, структуру і функції професійного самовизначення військовослужбовців, що проходять військову службу за контрактом на посадах рядового і сержантського складу. Виявлено психологічні умови, що детермінують загальний рівень, типологію і динаміку професійного самовизначення військовослужбовців-контрактників, а також психологічні особливості цього процесу. Обґрунтовано основні напрямки вдосконалювання психологічного супроводу професійного самовизначення військовослужбовців-контрактників.

Ключові слова: професійне самовизначення, психологічні умови, психологічні особливості, психологічний супровід.

Постановка проблеми. Професійне самовизначення виступає важливим чинником подолання військовослужбовцями проблемних ситуацій в процесі військової служби і планування власної професійної перспективи. Детермінантні зони проблематизації, створювані специфікою військової служби, визначаються етапністю професіоналізації, організаційно-діяльним і соціально-психологічним аспектами військово-професійного середовища, а також індивідуальними особливостями суб'єкта самовизначення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В процесі теоретичного аналізу уточнено сутність професійного самовизначення, що дозволило визначити його як процес узгодження військовослужбовцем зовнішніх (вимог та умов військово-професійної діяльності) і внутрішніх умов (можливостей та інтересів), заняття на цій основі внутрішньої позиції суб'єкта самовизначення, що виражає готовність до прийняття тих або інших цінностей професії і реалізації певної професійно орієнтованої стратегії. У структурному відношенні професійне самовизначення складається з рефлексивного, мотиваційного та операційного компонентів, що забезпечують у своїй сукупності реалізацію основних функцій цього процесу: інтеграції і структурування уявлень про професійне середовище і себе як професіонала, вибір напрямків і способів професійної активності, оптимізацію емоційного модусу переживань, пов'язаних з недозволеністю актуальних проблем, що здобувають свою специфіку на кожному з етапів військової служби.

Виклад основного матеріалу. Під час дослідження виявлено загальний рівень розвитку професійного самовизначення у військовослужбовців, його динаміку, а також психологічні умови, що впливають на специфіку прояву та ефективність реалізації цього процесу. Показано, що особистісними передумовами функціональної успішності самовизначення є такі якості, як загальний інтелект, дипломатичність, соціальний інтелект, прогностичність, рефлексивність, самостійність, самоконтроль, загальна професійна поінформованість, мотивація досягнення, творчий потенціал, інтернальність. До зовнішніх умов, що значуще впливають на ефективність самовизначення, належать: ступінь ясності соціально-професійних норм, адекватність стимулів до професійного самовдосконалення, відповідність реальних і декларуваних умов служби; наявність реальної перспективи професійного зростання; складність актуальної життєвої ситуації.

Проведене дослідження виявило залежність ефективності діяльності від рівня розвитку структурних компонентів професійного самовизначення і професійних стратегій, що обираються військовослужбовцями, (професійне вдосконалювання, адаптивна стратегія,

стратегія "відходу-регресії"), що характеризують його спрямованість. У загальній динаміці професійного розвитку виділені етапи, які характеризуються особливою проблемною насиченістю, що обумовлює підвищену потребу у професійному самовизначенні, і, отже, які вимагають їхнього спеціального профорієнтаційного супроводу. Апробовані під час формувального експерименту методичні засоби розвитку функціонально-психологічної структури професійного самовизначення, а також виявлені взаємозв'язки між різними групами умов, що значуще впливають на цей процес, дозволили сформулювати основні напрямки вдосконалювання професійного самовизначення військовослужбовців (рефлексивний, мотиваційний, та операційний), що містять заходи діагностичної, профілактичної і корекційно-розвивальної спрямованості.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень з зазначеної проблематики можуть стати: дослідження психологічних умов вдосконалювання виховної роботи з військовослужбовцями, що проходять військову службу за контрактом з розвитку у них військово-професійної спрямованості; дослідження впливу регіональних і національно-етнічних чинників на професійне самовизначення на військову службу за контрактом цивільної молоді; обґрунтування психологічних умов вдосконалювання системи професійної підготовки військовослужбовців, що проходять військову службу за контрактом на посадах солдатів і сержантів.

Висновки. Таким чином, за результатами теоретичного аналізу проблеми професійного самовизначення в психології визначено психологічний зміст, структуру і функції професійного самовизначення військовослужбовців, що проходять військову службу за контрактом на посадах рядового і сержантського складу. Виявлено психологічні умови, що детермінують загальний рівень, типологію, динаміку професійного самовизначення військовослужбовців, що проходять військову службу за контрактом на посадах рядового і сержантського складу, а також психологічні особливості цього процесу. Обґрунтовано основні напрямки вдосконалювання психологічного супроводу професійного самовизначення військовослужбовців, що проходять військову службу за контрактом.

Список використаних джерел

1. Баріхашвілі, І.І. Психологічні основи профорієнтації і професійного самовизначення: навч.-метод. посіб. / Баріхашвілі І.І., Ворона М.П., Стариков І.М. / Держ. центр зайнятості, Миколаїв. облас. центр зайнятості, Південнослов'ян. ін-т Київ. славіст. ун-ту. – Миколаїв: Атол, 2006. – 223 с.
2. Осьодло, В.І. Психологія професійного становлення офіцера: [монографія] / В.І. Осьодло. – К: ПП "Золоті ворота", 2012. – 463 с.
3. Пряхников, Н.С. Професиональное и личностное самоопределение / Н.С. Пряхников. – М., 1996. – 256 с.

Надійшла до редколегії 03.12.12

О.В. Бабелюк, соискатель,
Национальная академия Государственной пограничной службы Украины

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ ПО КОНТРАКТУ

По результатам теоретического анализа проблемы профессионального самоопределения в психологии определено психологическое содержание, структуру и функции профессионального самоопределения военнослужащих, проходящих военную службу по контракту на должностях рядового и сержантского состава. Определены психологические условия, что детерминируют общий уровень, типологию и динамику профессионального самоопределения военнослужащих-контрактников, а также психологические особенности этого процесса. Обоснованы основные направления усовершенствования психологического сопровождения профессионального самоопределения военнослужащих-контрактников.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, психологические условия, психологические особенности, психологическое сопровождение.

O.V. Babeliuk, Candidate for a Degree,
National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF SELF-DETERMINATION IMPROVEMENT OF SERVICEMEN OF MILITARY SERVICE UNDER CONTRACT

By results of the theoretical analysis of a problem of professional self-determination in psychology it is defined psychological contents, structure and functions of professional self-determination of the military personnel, which pass military service under the contract on positions of ordinary and serzhant structure. Psychological conditions which determine the general level, typology and dynamics of professional self-determination of the military personnel-contract employees, and also psychological features of this process are revealed. The main directions of improvement of psychological support of professional self-determination of the military personnel-contract employees are proved.

Key words: professional self-determination, psychological conditions, psychological features, psychological support.

ЛІНГВІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК (СИЛ) ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК: 8.81.81-139

А.І. Зарицька, наук. співроб.,
Ю.В. Турченко, здобувач,
КНУ імені Тараса Шевченка

ТРУДНОЩІ АУДІЮВАННЯ В УМОВАХ РЕАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Аналізується необхідність використання аудіювання на заняттях іноземної мови у вищому навчальному закладі. Доведено, що розуміння сприйнятого на слух усного мовлення є однією зі складових спілкування. У статті приділяється увага дидактичним труднощам, які можуть виникнути у навчанні з аудіювання та наводяться поради щодо їх подолання.

Ключеві слова: аудіювання, лінгводидактика, мовленнєва діяльність, навчання, спілкування.

Довгий час аудіювання не сприймалося методистами як вид мовленнєвої діяльності і залишалося на периферії методичної свідомості. Навчання аудіювання й сьогодні залишається одним із недостатньо висвітлених питань у методиці і дедалі більше привертає до себе увагу дослідників.

Метою статті є висвітлення питань, пов'язаних з аудіюванням в умовах реальної комунікації.

Завдання статті:

– аналізується необхідність використання аудіювання на заняттях іноземної мови у вищому навчальному закладі;

– довести, що розуміння сприйнятого на слух усного мовлення є однією зі складових спілкування;

– розкрити проблему навчання аудіювання, визначивши його функції.

Тема аудіювання як виду мовленнєвої діяльності є однією з найактуальніших у сучасній методиці викладання іноземних мов, оскільки без аудіювання неможливе мовне спілкування, без оволодіння таким видом мовленнєвої діяльності не можна вивчити іноземну мову і користуватися нею на тому рівні, який вимагає сьогодення.

Проблема навчання аудіювання полягає в тому, що воно є ефективним засобом розвитку навичок не тільки аудіювання, але й говоріння, критичного розуміння та усвідомлення поданої інформації.

Формування вмінь і навичок спілкування передбачає формування здатності і готовності здійснювати спілкування в чотирьох його видах: розуміння (аудіювання, читання), говоріння й письмо. Тобто іноземець розуміє чужі думки, передає власні, дотримуючись норм мовлення, вільно читає, грамотно пише, використовуючи

мову у різних сферах, а отже, виявляє досконалість у продуктивних (говоріння, письмо) і рецептивних (слухання, читання) видах мовленнєвої діяльності.

Сьогодні кожен із чотирьох видів мовленнєвої діяльності не розглядається ізольовано, тобто всі аспекти мовлення дуже тісно взаємопов'язані й спрямовані на оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації. Особлива увага приділяється комунікативному підходу щодо навчання аудіювання та основним психофізіологічним механізмам, які забезпечують процеси аудіювання.

Досвід роботи з вивчення російської мови як іноземної свідчить, що багато викладачів незнайомі з основними психофізіологічними механізмами і не працюють цілеспрямовано над їх розвитком у іноземних слухачів.

Навіть в авторитетних спеціальних методичних публікаціях останніх років при викладенні матеріалу, який стосується аудіювання, спостерігається різнобій. Так, наприклад, Е. Г. Азімов і О. М. Щукін відзначають, що процес аудіювання забезпечується "механізмами короткочасної і довготривалої пам'яті, ймовірного прогнозування і осмислення". С. А. Вишнякова, крім вищезгаданих, розглядає ще три механізми: внутрішнього промовляння, сегментації мови та ідентифікації понять.

Дослідження аудіювання як виду мовленнєвої діяльності у світлі реальної комунікації виявляє ще два не менш важливих психофізіологічних механізми – селекціонування корисного звукового сигналу та адаптації, розвитком яких слід спеціально займатися на протязі навчання. Чому один і той же текст, адекватно зрозумілий іноземним слухачам у тихій аудиторії, виявляється неймовірно складним для сприймання при наявності відволікаючих увагу шумів? Тому що відсікати сторонні

звуків сигнали від сприйняття на слух мови допомагає аудиторіві механізм селекціонування, у даному випадку недостатньо сформований. Не випадково в сучасні відеокурси з розвитку навичок усного мовлення (говоріння та аудіювання) цілеспрямовано включаються відеосюжети, у ході яких герої спілкуються в умовах реальної комунікації при різного роду шумових перешкодах (рухомих транспорт, мова оточуючих людей та ін.).

Що стосується механізму адаптації, то вона відповідає за успішне аудіювання мови людей з різними голосовими параметрами. Саме тому на початковому етапі навчання краще працювати декільком викладачам, які проводять заняття з аудіювання, а в період формування навичок сприймання тексту на слух так важливо чергувати чоловічі та жіночі голоси.

Навчання аудіювання залежить від мети, етапу та конкретних умов навчання. Відправною точкою реалізації даної технології є вивчення реальних комунікативних потреб іноземних слухачів, що дозволяє забезпечити наступну, методично оптимальну послідовність певних технологічних кроків:

- визначення актуальних для іноземних слухачів сфер спілкування;
- виявлення типових соціально-комунікативних ролей, що передбачає необхідність сприйняття усної російської мови;
- відбір типових ситуацій усного спілкування;
- визначення тематичного ядра усного спілкування;
- виявлення типових комунікативних завдань в аудіюванні;
- формування функціональної автентичної аудіотекстотеки;
- відбір мовного матеріалу, актуального для усного сприйняття;
- вибір стратегії і тактик аудіювання;
- розробка типології навчальних завдань для формування навичок аудіювання та розвитку аудитивних умінь.

У методичній літературі питання про виділення тем і ситуацій спілкування вирішується неоднозначно. Так, існує точка зору, що виділення тем навчального тексту виправдано лише "... з позиції викладача, для слухача немає "теми" – адже люди ніколи не говорять на ту чи іншу тему", вони спілкуються один з одним в силу тих чи інших мотивів, своїм спілкуванням домагаються тієї чи іншої мети. Тема ж виникає випадково, як свого роду побічний наслідок цих мотивів і цілей".

Некоректність подібної позиції стає очевидною, якщо звернутися до досвіду роботи зі спеціалізованим контингентом слухачів (наприклад, дипломатами), яка показує не випадковість виникнення теми, а взаємодію теми і ситуації.

Навчачи аудіюванню у рамках професійного спілкування джерелом визначення тематики спілкування є спеціальні матеріали, в яких вже представлені аспекти їх розгляду. Ці матеріали (аудіозаписи) виступають в якості автентичних джерел для викладача. У даному випадку логіка професійного спілкування підпорядкована логіці тем та текстів, що вивчаються. Тому при відборі тем орієнтири визначаються на основі текстотеки, яка містить автентичні тексти, актуальні для типових ситуацій реального усного спілкування.

Функціональність аудіотекстотеки можливо забезпечити тільки в тому випадку, якщо відбір навчальних аудіотекстів буде здійснюватися на підставі врахування наступних критеріїв:

- приналежність тексту до певного функціонально-стилістичного регістру;
- тематика і проблематика тексту;
- функціонально-семантичний тип тексту;

- форма мови (усні тексти);
- спосіб пред'явлення тексту;
- кількість комунікантів, які продукують текст (тексти-монолози, діалоги, полілози);
- жанр тексту;
- ступінь адаптованості тексту.

Слід підкреслити, що навчання аудіювання не може обмежуватися роботою над формуванням навичок і вмінь сприйняття на слух текстів монологічного характеру, воно має органічно включатися в стратегію навчання діалогічної форми спілкування, адже для конструювання відповідної репліки необхідно адекватно контексту спілкування інтерпретувати репліку ініціальну. Саме тому не можна розглядати монологічну мову як основу формування умінь, необхідних для участі в діалозі.

У зв'язку з цим, виникає питання про типи діалогів, які формують навчальну аудіотекстотеку. Цілий ряд діалогів носить універсальний характер: вони актуальні практично для будь-якого контингенту слухачів. Це такі типи діалогів, як діалог-розпитування, діалог-унісон, діалог-уточнення, діалог-доповнення, діалог-заперечення, спонукальний діалог і заохочувальний діалог. Крім того, вивчення реальних комунікативних потреб окремих категорій іноземців, дозволяє виявити типи діалогів, специфічних для тієї або іншої групи. Так, наприклад, для професійного спілкування дипломатів характерний діалог-аргументація, для ділового спілкування – діалог-розпитування. А серед текстів-полілогів, що функціонують у процесі реальної ділової взаємодії, можна виділити полілог-позиціонування.

Виникає питання, пов'язане зі способом пред'явлення текстів. Думається, що вибір технології роботи над текстом повинен враховувати, з одного боку, реальні умови комунікації, а з іншого – рівень володіння мовою і специфіку комунікативної задачі, яка вирішується за допомогою даного тексту. При навчанні аудіюванню усні тексти спочатку повинні пред'являтися тільки реально існуючим в комунікації способом – у вигляді звучачих матеріалів.

У той же час експериментально встановлено, що при сприйнятті звучачого тексту основну увагу слухача направлено на змістовну сторону тільки за умови автоматизації мовних навичок. Чим нижче рівень володіння мовою, тим активніше повинні використовуватися зорові (в тому числі вербальні) опори.

Отже, підбір змісту навчання, організація та презентація навчальних матеріалів, призначених для формування навичок аудіювання, повинні здійснюватися через призму потреб, що виникають у іноземних слухачів у процесі реального спілкування. Пропонована в статті технологія відбору змісту навчання сприяє, на мій погляд, оптимізації навчального процесу, вибору ефективних стратегій і тактик навчання, підвищенню мотивації навчання у іноземних слухачів, а в кінцевому результаті – їх швидкій підготовці до успішного спілкування в умовах природної комунікації.

Таким чином, перед методистами постає завдання розробки методики формування у слухачів соціолінгвістичної компетенції шляхом навчання студентів стандартів комунікативної поведінки.

Список використаних джерел

1. Гудзик І.П. Аудіювання українською мовою: Посібник. – К.: Педагогічна думка, 2003.
2. Иваницкая Г.М. Уроки развития связной речи: Пособие для учителя. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Рад. школа, 1990. – 224 с.
3. Ильина В.И. Аудирование // Материалы – IX Международных семинаров преподавателей русского языка стран социализма. – М.: Изд-во МГУ, 1969. – С. 18-31.
4. Колосницина Г.В. Пути оптимального настроения и оформления учебного аудиотекста (на материале русского языка как иностранного). – М.: Изд-во Московского ун-та, 1980. – 95 с.

5. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / За заг. ред. М.І.Пентиліук. – К.: Ленвіт, 2004. – 400 с.

6. Методика преподавания русского языка / Баранов М.Т., Ладыженская Т.А., Ипполитова Н.А., Ивченков П.Ф. – М.: Просвещение, 1990. – 368 с.

7. Сатинова В.Ф. Некоторые вопросы обучения аудированию связной речи в 7 классе средней школы // Обучение связной иноязычной речи в средней школе. – Минск: Народная асвета, 1970. – С. 46-57.

А.И. Зарицкая, научн. сотр.,
Ю.В. Турченко, соискатель,
КНУ имени Тараса Шевченко

ТРУДНОСТИ АУДИРОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ РЕАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Анализируется необходимость использования аудирования на занятиях иностранного языка в высшем учебном заведении. Доказано, что понимание воспринятого на слух устного вещания является одной из составляющих общения. В статье уделяется внимание дидактичным трудностям, которые могут возникнуть в учебе из аудирования и приводятся советы относительно их преодоления.

Ключю слова : аудирование, лингводидактика, речевая деятельность, учеба, общение.

A.I. Zarytska, Research Associate,
Yu.V. Turchenko, Candidate for a Degree,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

LISTENING DIFFICULTIES IN CONDITIONS OF REAL COMMUNICATION

The necessity of listening comprehension use in foreign language classes in the higher educational institution was analyzed. It has been proved that understanding of the heard spoken language is one of the communication components. The article focuses on some difficulties that can arise in teaching listening comprehension and gives advises to overcome them.

Key words: listening comprehension, linguistic didactics, speech activity, education, communication.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА

УДК 321.01:325

Н.М. Волошина, канд. філос. наук, доц.,
НТУУ "КПІ",
М.Т. Дзюба, канд. філос. наук, доц.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ВИРОБЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ІМУНІТЕТУ ПРОТИ НЕГАТИВНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ

У статті уточнено сутність поняття інформаційна безпека особистості, розглянуто основні види сучасного інформаційно-психологічного впливу, запропоновано деякі шляхи формування імунітету в особистості проти негативного інформаційно-психологічного впливу.

Ключові слова: інформаційно-психологічний вплив, інформаційна безпека особистості, імунітет, установка.

Вступ. Питання інформаційно-психологічного протидіювання має тривалу історію, яка сягає сивої давнини, проте не втратило актуальності і сьогодні. Йому присвячено безліч вітчизняних та зарубіжних фундаментальних праць, наукових досліджень, статей у періодичних виданнях. Це наукові праці В. Богуша, Я. Жаркова, А. Кузьменка, В. Остроухова, В. Петрика, В. Цибулькіна О. Штоквиша та ін. Об'єктом інформаційно-психологічного протидіювання є особистість, оскільки вона є передумовою та продуктом існування суспільства і держави. В умовах тотальної інформатизації суспільства інформаційний вплив на особистість набуває глобальних масштабів. Цей вплив може мати конструктивний (безпечний) і деструктивний (небезпечний) характер. У більшості наукових праць розглядається саме негативний інформаційно-психологічний вплив. У сучасних умовах особистість повинна мати імунітет проти негативного інформаційно-психологічного впливу.

Метою статті є дослідження основних видів інформаційно-психологічного впливу та деяких аспектів вироблення імунітету проти негативного інформаційно-психологічного впливу в майбутніх офіцерів Збройних Сил України під час навчання у військовому навчальному закладі. Для досягнення визначеної мети авторами вирішено наступні завдання:

- уточнено сутність поняття "інформаційно-психологічна безпека особистості";
- визначено механізми інформаційно-психологічного впливу на поведінку особистості;

8. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навчальний посібник / Кол. авторів за ред. М.Пентиліук. – К.: Ленвіт, 2003. – С.57.

9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори у 4 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 4. – С. 567.

Надійшла до редколегії 26.11.12

- розглянуто детермінанти зміни установок особистості;
- з'ясовано основні види сучасного інформаційно-психологічного впливу
- запропоновано деякі аспекти формування імунітету в особистості проти негативного інформаційно-психологічного впливу.

Викладення основного матеріалу

Одне із головних завдань сучасної держави – гарантування інформаційної безпеки особистості, яка характеризується захищеністю її психіки й свідомості від небезпечних інформаційних впливів: маніпулювання, дезінформування, спонукування до самогубства, образ тощо. Інформаційно-психологічну безпеку особистості можна розглядати у вузькому та широкому розумінні. У вузькому – це стан захищеності психіки людини від негативного впливу, який здійснюється шляхом упровадження деструктивної інформації в свідомість і (або) в підсвідомість людини, що приводить до неадекватного сприйняття нею дійсності.

В широкому розумінні інформаційно-психологічна безпека особистості це: по-перше, належний рівень теоретичної та практичної підготовки особистості, при якому досягається захищеність і реалізація її життєво важливих інтересів та гармонійний розвиток незалежно від наявності інформаційних загроз; по-друге, здатність держави при наявності інформаційних загроз створити умови для гармонійного розвитку й задоволення потреб особистості в інформації; по-третє, гарантування, розвиток і використання інформаційного середовища в

інтересах особистості; по-четверте, захищеність від різного роду інформаційних небезпек.

Інформаційно-психологічна безпека особистості та суспільства є складовою частиною інформаційної безпеки держави. Найбільш важливими об'єктами інформаційно-психологічного захисту в сучасних умовах є індивідуальна і масова свідомість. Для особистості головними системоутворюючими якість є цілісність (тенденція до стійкості) і розвиток (тенденція до зміни). При руйнуванні або перекинуванні цих якостей особистість перестає існувати як соціальний суб'єкт. Це означає, що будь-який інформаційно-психологічний вплив на особистість має оцінюватися з позиції збереження чи руйнування її як цілого. Для збереження особистості велике значення має вироблення імунітету проти негативного інформаційно-психологічного впливу.

Для усвідомлення сутності та змісту завдань захисту особистості від деструктивного впливу в умовах підготовки майбутнього офіцера у військовому навчальному закладі необхідно визначити механізми інформаційно-психологічного впливу на поведінку особистості. Для цього слід ввести поняття механізму вербального інформаційного впливу, розуміючи при цьому, що в його основі лежить закономірність усвідомленого сприйняття інформації, саме її змісту.

Під впливом змісту інформаційних потоків, які людина сприймає, у неї формується образ мислення, її світогляд, система цінностей та інтересів, які з часом розвиваються в той чи інший бік, виступають уже у вигляді своєрідного морально-семантичного фільтру. Власне, від орієнтації і усталеності цього фільтру суттєво залежать вчинки, поведінка людини в тій чи іншій ситуації. На змістовні та якісні характеристики фільтру впливають історичні, національно-етнічні характеристики, система освіти, інші складові інформаційного середовища. Природно, що значну роль при цьому відіграє система підготовки майбутніх військових фахівців у військових навчальних закладах.

Наступним важливим моментом у процесі вербального впливу є поведінка особистості в конкретній ситуації, яка залежить від наявності "якісного" фільтру, здатності протистояти негативному інформаційно-психологічному впливу.

У детермінації поведінки людини значну роль відіграє установка. Установка – це сформовані під впливом пропаганди, виховання й досвіду порівняно стійкі знання, почуття й мотиви, що викликають певне ставлення людини до ідейних, політичних і суспільних явищ у реальній дійсності.

Установка визначає напрямки дій і одночасно спосіб сприйняття й мислення. Але різні установки не є рівнопорядковими для детермінації поведінки. Орієнтація індивідуума залежить від безлічі соціальних установок, що співвідносяться з певними сторонами суспільного буття. Установки мають певну цінність з точки зору їх значення для індивіда. В ієрархії установок політичні установки займають верхню сходинку. Вони, на відміну від інших, більш стійкі стосовно змін. Політичні установки утворюють загальне підґрунтя для всіх інших установок, обумовлюють внутрішню стійкість орієнтації. Звідси випливає, що поведінка людини за різних умов в основному визначається її політичною орієнтацією.

Установки особистості мають дещо вищу стійкість щодо зовнішнього впливу, яка підсилюється також за рахунок соціальних зв'язків. Установки стають тим стабільнішими, чим більше вони співпадають з нормами поведінки соціальної групи. Ідентифікація індивіда з групою служить стабілізатором установки. Але при цьому слід враховувати ті обставини, що в державі перехідного

(транзитного) типу, якою є Україна, багато моральних цінностей старого соціалістичного устрою втрачено, а нових моральних норм і цінностей ще не створено, а ті, що вже існують не перетворились у загальноприйнятні. У цьому випадку вищий навчальний заклад відіграє провідну роль у формуванні світогляду майбутнього офіцера як громадянина нашої держави, який часто сприймає все нове за вищі загальнолюдські цінності.

Слід звернути увагу на неможливість у короткий проміжок часу повного руйнування основних установок і заміну їх на протилежні, оскільки стабільність основних політичних установок досить висока. Як зазначав французький психолог Ле Бон, "ідеї вимагають багато часу, щоб закріпитися у свідомості людей, але вони вимагають не менше часу, щоб знову відтіля зникнути". У людини яка має сформований світогляд захисника своєї Вітчизни політичні установки зруйнувати складно.

Основним методом формування імунітету є переконання – цілеспрямований і свідомо організований вплив на конкретну масову аудиторію, що апелює до раціональної сфери свідомості особистості й здійснюється з метою формування певних установок, закріплення або зміни раніше засвоєних установок, а зрештою, зміни поведінки індивіда відповідно до визначених цілей.

Переконанню властиві такі риси: по-перше, спрямованість на раціональний рівень свідомості особистості. При використанні цього методу вплив на аудиторію здійснюється з дотриманням обов'язкової чіткої логіки викладу матеріалу, переконливої аргументації й вірогідності фактів, тому що впливає на світогляд, що має стійкий, стабільний характер. Переконання спрямоване на посилення, формування й зміну установок аудиторії;

по-друге, використання вербальних (мовних) засобів впливу. Переконання адресується людям, які мають більш-менш стійку систему поглядів, що склалася в результаті попереднього досвіду, і має на меті створення нових точок зору, зміну або зміцнення вже наявних.

На відміну від пропагандистського впливу, інформаційно-психологічний вплив здійснюється, головним чином, на емоційну сферу свідомості на основі некритичного сприйняття інформації особистістю. Тобто на відміну від пропагандистського впливу він базується на дещо нижчому рівні критичності й свідомості психіки індивіда (при цьому його установки не міняються). Зниження рівня усвідомленості є однією з умов ефективності цього впливу. У процесі прийняття інформації функціонує тільки сприйняття й запам'ятовування, діяльність мислення "випадає" або дуже послаблюється.

Інформаційно-психологічний вплив це такий вплив на індивідуальну або суспільну свідомість інформаційно-психологічними або іншими засобами, що викликає трансформацію психіки, зміну поглядів, думок, відносин, ціннісних орієнтацій, мотивів, стереотипів особистості з метою вплинути на її діяльність і поведінку. Кінцевою його метою є досягнення певної реакції, поведінки (дії або бездіяльності) особистості, яка відповідає цілям психологічного впливу.

Процес прийняття індивідом інформаційно-психологічного впливу, спрямованого на емоційну сферу свідомості, специфічний. Процес інформаційно-психологічного впливу на емоційну сферу свідомості включає довільне сприйняття та запам'ятовування й характеризується дуже зниженим рівнем усвідомлення про зміст впливу. Осмислення отриманої інформації відбувається пізніше, при більш високій пізнавальній активності індивіда.

Можна виділити такі види психологічного впливу: психогенний, нейролінгвістичний, психоаналітичний (психокорекційний), психотропний та психотронний.

Психогенний вплив є психічний або фізичний вплив якихось явищ або подій на мозок, свідомість людини (спостерігається порушення вищої нервової діяльності: заявляється відчуття страху та паніки). Це обумовлено неузгодженістю функціональних систем психофізіологічної організації. Чим вища в часі така неузгодженість і чим менше підготовлена людина до впливу цього психогенного фактора, тим більше виражені психічні порушення. Такий стан може виникати під впливом голографічних малюнків. Багато країн домоглися в цій галузі досить великих успіхів, приміром, створено проекти лазерної графіки з поверхні землі і з космічної платформи.

Нейролінгвістичний вплив – вид психологічного впливу, що припускає використання спеціальних прийомів, спрямованих на створення позитивної мотивації, психологічної корекції внутрішніх джерел поведінки й світогляду особистості людини. Нейролінгвістичний вплив орієнтований на ідентифікацію й зміну переконань особистості при впливі на її світоглядні й емоційно-почуттєві стани. Основним об'єктом такого виду впливу на людину є її мозок і контрольована ним діяльність, а основним засобом впливу виступають соціально продумані програми вербального і невербального впливу, що дозволяють змінювати світогляд, цінності особистості.

Психоаналітичний (психокорекційний) вплив являє собою вивчення (аналіз) підсвідомості людини й вплив на нього шляхом, що здійснюється в стані гіпнозу. Однак сучасні технологічні досягнення дозволяють виключити опір з боку свідомості й у нормальному стані. Це дозволяють зробити комп'ютерні як психоаналіз, так і психокорекція.

Найбільш зручною є звукова регуляція психіки, при якій словесні навіювання в закодованій формі виводяться на будь-який носій звукової інформації (музику, мову або шум). Наприклад, людина може слухати музику, у якій утримується схована команда, що постійно впливає на її підсвідомість.

Психотронний вплив (парапсихологічний, екстрасенсорний) – вплив, що може здійснюватися за допомогою передачі енергії мислення через позачуттєве сприйняття і яке охоплює опосередковане свідомістю і процесами сприйняття дистантної взаємодії між живими організмами й навколишнім середовищем.

Телевізійні й інші масові сеанси екстрасенсорного впливу показують реальну можливість впливу на особистість. Досить часто при цьому використовуються технічні засоби, що сприяють посиленню впливу, передачі й контакту з індивідом. Цей вплив на об'єкт може бути пов'язаний з придушенням волі до опору, деморалізацією. Відомі факти роботи над створенням генератора частотного кодування мозку, високочастотних і низькочастотних генераторів, засобів впливу соціальною інформацією і ін., які здатні викликати необхідні процеси в психіці людини, а отже впливати на її свідомість і поведінку.

Парапсихологія – це галузь науки, що вивчає псікомунікації, тобто досліджує ті дистантні зв'язки живого організму з навколишнім середовищем. Поняття "псі" містить у собі екстрасенсорну перцепцію, тобто позачуттєве сприйняття й психокінез, під яким розуміється вплив на предмети й хід психічних процесів без мускульних зусиль або використання технічних засобів. У цілому ж принципової відмінності між предметами дослідження парапсихології і психотроніки немає. Відмінність виступає лише при порівнянні методів, засобів і цілей дослідження. Психотроніці властиве прагнення переважно до технічних і технологічних підходів і рішень, до розробки технічних аналогів досліджуваних феноменів, наприклад, психотронних генераторів, і, отже, концеп-

трації великих зусиль, на роботах прикладного характеру. Процес екстрасенсорного впливу значно полегшується при використанні системи комунікацій: телефонного зв'язку, радіотрансляційних мереж тощо.

Психотропний вплив – вплив на мозок і поведінку особистості шляхом введення в її організм різних препаратів (зокрема фармацевтичних препаратів, запахів), засвоєння яких відбивається на її вищій нервовій діяльності.

Вплив препаратів на психіку людини добре відомий і вивчається вже досить тривалий час. З урахуванням останніх досягнень не тільки в психології, але і "суміжних" науках (біології, нейро- і психофізіології, кібернетиці, психофармакології тощо) розробляються і продовжують удосконалюватися методи підпорогового впливу.

Нині починають застосовувати методи впливу запахів на людський мозок, розроблені А. Хіршем. Він стверджує, що певний сектор людського мозку обробляє й запам'ятовує ароматичну інформацію. Відповідно до його висновків, за допомогою різних запахів можна успішно впливати на людські емоції. Клінічні дослідження також показали, що деякі запахи послаблюють активність головного мозку швидше, ніж сильні депресанти.

Для несприйняття деструктивного інформаційно-психологічного впливу дуже важливо сформувати в особистості імунітет для його несприйняття. Виходячи із визначення імунітету в медицині – це складна багаторівнева захисна реакція організму у відповідь на агресивну зовнішню дію, яка може порушити цілість та стійкість організму. Основним засобом створення імунітету проти хвороби є вакцинація. У соціумі імунітетом проти негативного інформаційно-психологічного впливу є відповідь на деструктивний вплив на свідомість а саме позитивний вплив на формування особистості офіцера всієї військової системи навчання та виховання

У демократичній Україні значною мірою змінилися фактори формування установки. За умов однопартійної системи, за радянських часів, існувала одна ідеологія – комуністична, яка становила стрижень світогляду особистості. Комуністичний світогляд формувалася системою навчання та виховання, починаючи із дитячого садка і закінчуючи навчальним закладом. На сформовану особистість впливало громадянське суспільство на протязі усього її життя.

З ліквідацією комуністичної ідеології зруйновано і той єдиний стрижень, що становив основу світогляду радянської людини. Що може бути підґрунтям для формування стійкого світогляду сучасного українського офіцера. На наш погляд такою основою може слугувати національна ідея.

Незалежно від форми в якій вона виражена науковцями і видатними політичними діячами нашої держави, її змістом завжди була мрія громадян України мати свою самостійну незалежну, соборну державу та зберегти себе як націю зі своєю національною культурою, освітою, системою виховання, духовністю. Вона виходить із витоків нашої історії, спирається на засади народної етнофілософії, культуру, традиції і звичаї українського народу.

Національна ідея становить основу таких фундаментальних патріотичних цінностей української молоді як національна гордість, любов до своєї Батьківщини – України, прагнення до активної діяльності на її благо. Вона, маючи надзвичайно велике значення для виховання військового патріотизму та стабільного розвитку суспільства не є якимось "допоміжним", "бажаним" елементом світогляду молоді, а виступає важливим чинником, від якого залежить рівень свідомості й само-свідомості суспільства та соціальної активності кожного

громадянина України. А від цього в свою чергу залежить рівень безпеки нашої країни.

Втілення національної ідеї у свідомість майбутнього офіцера складна справа. Вона вимагає об'єднання зусиль усього колективу військового навчального закладу. Процес виховання безперервний. Він допускає перерви, відпочинків. Згаяний час у вихованні доведеться надолужувати з великими потугами. Для визначення методологічних засад формування імунітету проти негативного інформаційно-психологічного впливу принципове значення відіграють моральні ідеали та ціннісні орієнтації, що домінують в українському суспільстві. Слово ідеал походить від французького й грецького – ідея, первообраз і розуміється як уявлення про найвищу досконалість, що слугує взірцем, метою і визначає певний характер і спосіб дії людини. Ідеали виховання молоді тісно пов'язані з ідеологією та політикою держави, ідеалами національного, громадянського, патріотичного виховання всього народу України. Специфічною складовою ідеалу й мети виховання молоді на думку колективу авторів навчально-методичного посібника "Військово-патріотичне виховання у Збройних Силах України" є "соціальні вимоги держави до поведінки захисника Вітчизни, які містяться у Військовій присязі, Статутах Збройних Сил України та деяких інших нормативно-правових документах" [1, С.58]. Приймаючи Військову присягу молода людина зобов'язується завжди бути вірним і відданим українському народові, обороняти Україну, захищати її суверенітет, територіальну цілісність і недоторканість, сумлінно й чесно виконувати військовий обов'язок, неухильно дотримуватися Конституції та законів України. Аналогічні вимоги містяться у положеннях Статутів Збройних Сил України.

Можна говорити про дві тісно пов'язані між собою підсистеми ідеалів і цінностей, сформованих в результаті військового виховання. Це такі, які мають національний і загальнолюдський характер та такі, що зумовлені соціальним статусом і особливостями військової служби.

Перша підсистема моральних цінностей є єдиною для всіх громадян України і основою для військового виховання молоді. Вона містить кращі національні загальнолюдські цінності про які згадувалось раніше. При цьому пріоритетом виступають національні цінності. Український педагог Б.С. Кобзар справедливо підмітив, що "...коли духовні цінності рідного народу забувають, штучно звужують, національна система виховання розпадається. У суспільстві з'являються духовні безбатченки" [2, С.53]. В основу формування імунітету майбутніх офіцерів в Україні проти негативного інформаційно-психологічного впливу покладено національні цінності українського народу. Вони охоплюють і інтегрують у собі всі загальнолюдські цінності, надаючи їм загальнолюдського забарвлення.

В таких умовах можна визначити одним із результативних шляхів протистояння негативному інформаційно-психологічному впливу – виховання патріотизму. Підставою для такого ствердження слугують наступні дані: незалежно від національної належності мешканці нашої країни в переважній більшості є патріотами України. Рівень патріотизму громадян у всіх регіонах країни надзвичайно високий. У Дніпропетровську, Києві та Одесі відсоток тих, хто пишається своїм проживанням в Україні, приблизно однаковий і сягає близько 80%. У Донецьку кількість таких громадян дещо менша. Трохи більше 70% мешканців міста відчувають гордість за те, що живуть в Україні. У Львові найвищий рівень патріотизму з-поміж міст, де проводилося опитування. Рівень задоволення українським громадянством становить понад 85% серед громадян галицького міста. Такі дані було

отримано в ході телефонного опитування "Першої рейтингової системи" на замовлення Корреспондент.net. Дослідження проводилося 24–27 липня 2008 року [3].

Процес прийняття індивідом інформаційно-психологічного впливу, спрямованого на емоційну сферу свідомості, специфічний. Осмислення отриманої інформації відбувається пізніше, при більш високій пізнавальній активності індивіда. Таке сприйняття і опрацювання інформації відбувається в ході навчання у військовому навчальному закладі. В ході вивчення блоку військово-гуманітарних дисциплін у майбутнього офіцера формуються певні переконання у необхідності захищати свою Батьківщину. За допомогою філософії розвиваються світоглядні позиції особистості, політологія дозволяє визначити власне місце у політичній структурі суспільства, і приймати активну участь у політичному житті держави, соціологія впливає на процес соціалізації особистості. Кожна навчальна дисципліна військово-гуманітарного блоку відіграє позитивну роль у виробленні механізму несприйняття негативного інформаційно-психологічного впливу.

Дієвість вироблення імунітету деструктивному впливу залежить від багатьох факторів. На наш погляд це:

- науковість і доступність, суспільна значимість матеріалу у викладенні навчальних дисциплін. Наприклад, за рівних умов, чим простіша інформація, тим більше шансів на те, що дії, на які вона спонукає, можуть виконуватися автоматично, а особливо, коли не суперечать переконанням об'єкта. Тобто чим конкретніший заклик до дії, тим вищий ступінь автоматизму відповідної реакції;

- психічний стан, що характеризується наявністю високого рівня автоматизму відповідної реакції. Ступінь автоматизму у відповіді особистості зв'язана з рівнем усвідомленості і критичності сприйняття інформації. Якщо вплив приймається підсвідомо й некритично, то відповідь аудиторії може бути автоматичною;

- часовий інтервал між впливами й відповідною реакцією: із збільшенням часового інтервалу автоматизм реакції зменшується внаслідок підвищення критичності і розумової активності об'єкта (пояснюється включенням змісту отриманої інформації в систему знань особистості й усвідомленням його).

Висновки

Таким чином, виконання визначених у статті завдань дозволяє дійти певних висновків.

1. інформаційна безпека особистості, характеризується захищеністю її психіки й свідомості від небезпечних інформаційних впливів: маніпулювання, дезінформування, спонукування до самогубства, образ тощо

2. Інформаційно-психологічний вплив це такий вплив на індивідуальну або суспільну свідомість інформаційно-психологічними або іншими засобами, що викликає трансформацію психіки, зміну поглядів, думок, відносин, ціннісних орієнтацій, мотивів, стереотипів особистості з метою вплинути на її діяльність і поведінку. Кінцевою його метою є досягнення певної реакції, поведінки (дії або бездіяльності) особистості, яка відповідає цілям психологічного впливу.

3. Механізми інформаційно-психологічного впливу на поведінку особистості містить усвідомлене сприйняття інформації, саме її змісту, у вигляді своєрідного морально-семантичного фільтру, на змістовні та якісні його характеристики впливають історичні, національно-етнічні характеристики, система освіти, релігійні та філософські течії, ідеологічна пропаганда, інші складові інформаційного середовища. Природно, що значну роль при цьому відіграє система підготовки майбутніх військових фахівців у військових навчальних закладах.

4. В наукових колах прийнято виділяти наступні види психологічного впливу: психогенний, нейролінгвістичний, психоаналітичний (психокорекційний), психотропний та психотронний.

5. Для вироблення імунітету для несприйняття офіцерами Збройних Сил України деструктивного інформаційно-психологічного впливу необхідно:

- по-перше, створити систему формування патріотизму в ході підготовки офіцерських кадрів у військових навчальних закладах, яка має бути елементом безперервно-го формування особистості, починаючи з дитинства;
- по-друге, науково-педагогічні працівники, мають бути обізнаними в сфері сучасних форм і засобів можли-

вого негативного інформаційно-психологічного впливу на особистість майбутнього офіцера з метою включення в навчально-методичні матеріали для проведення навчальних занять положень щодо протидії даному впливу.

Список використаних джерел

1. Навч. метод. Посібник / А.О. Афанасьєв, О.О. Луник, В.В. Мараєва та ін. За ред. В.В. Ягупова. – К.: НАОУ, – 2007. – 176 с.
2. Кобзар Б.С. Аксиологічний аспект виховання // Цінності освіти і виховання: науково-метод. зб. / Ред. О.В. Сухомлинська. – К.: Вид-во АПН України, 1977.
3. Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rus.co.il/.../page_5.html

Надійшла до редколегії 03.12.12

Н.М. Волошина, канд. филос. наук, доц.,

НТУУ "КПІ"

Н.Т. Дзюба, канд. филос. наук, доц.,

КНУ імені Тараса Шевченка

ВЫРАБОТКА У БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ ИММУНИТЕТА ПРОТИВ НЕГАТИВНОГО ИНФОРМАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ

В статье уточнена сущность понятия информационная безопасность личности, рассмотрены основные виды современного информационно-психологического влияния, предложены некоторые пути формирования иммунитета в личности против негативно-го информационно-психологического влияния.

Ключевые слова: информационно-психологическое влияние, информационная безопасность личности, иммунитет, установка.

N.M. Voloshyna, Phd, Associate Professor,
National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"

M.T. Dziuba, Phd, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

DEVELOPMENT OF IMMUNITY AMONG FUTURE OFFICER FROM NEGATIVE INFORMATION-PSYCHOLOGICAL INFLUENCE

In the article essence of concept is specified the informative safety of personality, the basic types of modern informatively-psychological influence are considered, some ways of forming of personal immunity are offered against negative informatively-psychological influence.

Key words: informatively-psychological influence, informative safety of personality, immunity, setting.

УДК 004.738.52

Я.М. Жарков, канд. іст. наук, доц.,

А.О. Васильєв, заст. нач. відділу

КНУ імені Тараса Шевченка

НАУКОВІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТІ РОЗВІДКИ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

У статті розкривається аналіз сучасних наукових поглядів на добування інформації з відкритих джерел

Ключові слова: інформація, джерела інформації, воєнна розвідка, розвідка з відкритих джерел.

Вступ

В умовах нестабільної воєнно-політичної обстановки, нових економічних та воєнних центрів сили, асиметричних загроз, інтенсивного розвитку інформаційних технологій та різкого збільшення інформаційного потоку, робота з відкритими джерелами інформації стає неодмінною складовою процесу збору інформації як цивільними відомствами і організаціями різних форм власності, так і розвідувальними (спеціальними) службами провідних країн світу. Реалії нашого часу такі, що для забезпечення національної безпеки держави вже недостатньо за допомогою супутника порахувати кількість танків противника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Відкриті джерела інформації вивчають у всіх країнах, які приділяють увагу своїй розвідці. Але організована ця робота в різних країнах по-різному.

Наприклад, в Австралії головним експертом щодо відкритих джерел визначено Управління національних оцінок, яке офіційно є однією із розвідувальних держструктур.

У Великобританії існує інформаційна служба "BBC Monitoring", зусилля якої зосереджені лише на зборі доступної інформації силами працюючих тут цивільних журналістів. Аналізом зібраної "BBC Monitoring" інфор-

мації займаються співробітники британських спецслужб. "BBC Monitoring" охоплює відкриті джерела інформації з більше 150 країн світу на 70 іноземних мовах. Це забезпечує розгалужена мережа представництв самої кампанії BBC в різних країнах світу.

В Ізраїлі в структурі воєнної розвідки "Аман" створений спеціальний підрозділ "Хатсав", який займається виключно відкритими джерелами інформації. Завданнями "Хатсав" є збір інформації через електронну пресу, включаючи Інтернет та інші джерела, виключно для військових цілей. Також по відкритих джерелах інформації в Ізраїлі працює Центр досліджень і політичного планування МЗС, який займається збором та аналізом інформації, що отримана від дипломатичних представництв Ізраїлю за кордоном та з відкритих джерел (газети, телебачення, Інтернет тощо). На основі зібраної та проаналізованої інформації Центр складає огляди і довгострокові аналітичні документи щодо окремих країн та проблем.

На даний час залишається відкритим питання організації єдиної європейської системи розвідки. Однією з основних причин цього є постійне намагання національних розвідок забезпечити безпеку власних комунікаційних мереж і джерел отримання інформації. На думку деяких європейських фахівців, можливим шляхом ви-

рішення цієї проблеми може стати організація розвідки на основі аналізу відкритих джерел інформації. У зв'язку з цим Європейське оборонне агентство ще в 2007 році організувало спеціальні курси підготовки для спеціалістів такого виду розвідки. На даний момент вже організовано два пілотних проекти таких курсів. До того ж не тільки для представників військових відомств, але й для співробітників міністерств закордонних справ, юстиції, а також організацій, що займаються боротьбою з тероризмом. Перші курси вже пройшли 86 чоловік з 21 країни і 10 організацій Європейського союзу. При цьому існуючі базові були доповнені додатковими курсами за регіонами: Близький Схід, Африка, Центральна Азія, а також за функціональними завданнями: тероризм, розповсюдження зброї масового ураження, гуманітарні місії. Власне самі курси – складова частина більш масштабної роботи агентства щодо формування ефективної системи забезпечення підготовки та прийняття рішень і щодо навчання збору і аналізу інформації з відкритих джерел.

Основна частина

Інформація з відкритих джерел, зокрема, іноземних засобів масової інформації (газет, журналів, радіо та телебачення), протягом тривалого часу збирається, аналізується та використовується розвідувальними структурами в якості доповнення до розвідувальної інформації, що добувається по інших каналах. При цьому, як зазначають експерти, без використання агентури чи космічних інформаційних комплексів може бути отриманий значний обсяг інформації.

Вираз Н.Ротшильда *"Хто володіє інформацією – той володіє світом"* став беззаперечною істиною в наш час, і напевно є однією з перших рушійних сил у пошуку необхідної інформації. Необхідність володіти інформацією, сьогодні зумовлюється рядом критичних вимог, основними серед яких є:

- настання ери інформаційних технологій, в основі якої лежать знання;
- прискорена глобалізація економічних відносин;
- ріст конкуренції на глобальному та національному рівнях;
- активна політика підприємств по протидії конкурентам;
- формування інформаційного суспільства, у якому більшість працюючих заняті переробкою та реалізацією інформації;
- значне збільшення значущості інтелектуальної власності у розвитку людства;
- виникнення та активне використання нових організаційних форм, аналітичних методів добування інформації з відкритих джерел.

Значимість розвідки з відкритих джерел постійно зростає. Сполучені штати Америки є першою країною, яка почала активно використовувати джерела відкритої інформації в розвідувальних цілях. На сьогодні, в США існує нормативно-правова база, яка всебічно регламентує цей напрям розвідувальної діяльності.

З метою оптимізації та удосконалення роботи з джерелами відкритої інформації в розвідувальних цілях у 2004 році Президент США Дж. Буш підписав закон "Про реформування розвідки та протидії терористичним загрозам", згідно з яким розвідка з відкритих джерел стала повноцінним і рівноправним видом діяльності розвідувального співтовариства, а в структурі Директора національної розвідки США створений **Центр аналізу інформації з відкритих джерел** (Open Source Center) [1].

Під час церемонії прийняття присяги Р.Хелмсом у якості директора Центрального розвідувального управ-

ління (ЦРУ) країни (30 червня 1966 року) колишній президент США Л.Джонсон заявив: *"...Найвищі результати в розвідці досягаються не шляхом обробки переказаної "по секрету" таємної інформації, а щодинним терпеливим вивченням друкованих джерел"* [2]. На думку колишнього директора ЦРУ США Р. Хілленкеттера: *"80 % розвідувальної інформації добувається із таких звичайних джерел, як іноземні журнали, наукові і технічні огляди, фотографії, дані комерційного аналізу, газети, радіопередачі, а також із загальних зведень, отриманих від осіб, що мають уявлення про стан справ за кордоном"* [3].

Заслуговує на увагу вислів іншого экс-директора ЦРУ США А.Даллеса, визнаного в американському розвідувальному співтоваристві спеціаліста з реформування розвідки та підвищення її ефективності роботи, який в своїй книзі "Доктрина. Росію надо поставити на место!" зазначив: *"Відкрита інформація – зерно для розвідувального млину. Інформації надходить достатньо, але необхідно мати багато досвідчених працівників, щоб її проаналізувати та знайти крупицю золота"* [4, с. 52]. Так наприклад, проведений Федеральним Бюро Розслідувань (ФБР) аналіз дешифрованих радіограм радянського розвідника Р.Абея (Вільяма Генріховича Фішера) показав, що основну для своїх політичних і економічних повідомлень він черпав з публікацій видань "Нью-Йорк Таймс" і "Сайєнтифік Америкен" доповнюючи окремі сумнівні моменти агентурною інформацією. З іншого боку більш поміркованої думки дотримується колишній радник прем'єр-міністра Франції з контррозвідки К.Мельник стверджуючи, що під час оцінки долі інформації з відкритих джерел в загальному об'ємі добутої розвідувальної інформації аналітики враховують лише кількість, а не якість [5, с. 443]. *"Іноді один процент цінної інформації ("золота крупиця") може переважити 99 % пустого "піску"*, – вважає К.Мельник.

Саме на загальнодоступності процесу збору та подальшого використання інформації з відкритих джерел наполягав легендарний аналітик ЦРУ Ш. Кент, якого в США вважають засновником "аналітичної розвідки". У роботі "Стратегічна розвідка для американської зовнішньої політики" він стверджував, що у мирний час до 80 % інформації, що необхідні вищому державному керівництву для прийняття рішення, може бути отримана з відкритих джерел [6]. З метою підтвердження або спростування своїх тверджень він у 1947 році запропонував п'ятьом професорам Єльського університету підготувати звіт про стан збройних сил США, чисельність їхніх бойових частин і з'єднань, потужність військово-морського флоту та військово-повітряних сил, дозволивши при цьому користуватися лише відкритими джерелами інформації. Робота тривала не більше трьох місяців. Звіт вчених відповідав дійсному стану справ саме на 80 %. За іронією долі ЦРУ негайно засекретило результати проведеної роботи, яка отримала назву "Єльського звіту" [7, с. 13].

Пізніше колишній керівник розвідувального управління Міністерства оборони США генерал-лейтенант С. Уілсон дав ще вищу оцінку такому виду розвідки, зазначивши, що в її ході до 90 % розвідувальних даних беруться з відкритих та відносно відкритих (конфіденційних) джерел і тільки 10 % – за рахунок роботи інших видів розвідки.

Не менш цікавим є приклад, коли кореспонденти американського видання "Chicago Tribune" за допомогою платного он-лайн сервісу отримали персонографічну інформацію на близько 2600 співробітників ЦРУ,

50 внутрішніх телефонних номерів, а також визначили точне місцезнаходження понад двох десятків легендарних об'єктів ЦРУ у всьому світу.

Але безперечно, ключову роль у становленні цього напрямку розвідувальної діяльності зіграла "інформаційна революція", яка відкрила колосальні можливості мережі Інтернет і багатократно збільшила доступність різних інформаційних ресурсів. Разом з тим особливих досягнень у системному збиранні і опрацюванні відкритої інформації у період кінця 90-х років минулого століття не було, про що свідчать матеріали діяльності трьох комісій американського конгресу.

Так, комісія Аспін-Браун (Aspin-Brown), яка аналізувала в 1996 році діяльність розвідувального співтовариства після закінчення "холодної війни", дійшла висновку, що використання інформації з відкритих джерел, особливо з мережі Інтернет, відбувається дуже повільними темпами. При цьому зазначалося, що об'єми такого роду інформації вирости в рази, але розвідувальне співтовариство все одно не приділяє їй достатньої уваги. Крім того була акцентована увага на необхідності скорішого розгортання спеціалізованої комп'ютерної мережі, яка б дозволила об'єднати роботу всіх аналітичних структур та налагодити оперативний обмін зазначеною інформацією [8].

В 2002 році так звана комісія 9/11 (9/11 Commission), за результатами своєї роботи, також відмітила низький рівень використання подібної інформації та запропонувала створити спеціальний центр в рамках ЦРУ. Пізніше і комісія Грехем-Тейлент (Graham-Talent) зайняла аналогічну позицію, вказавши на відсутність яких-небудь змін в цьому напрямку.

З метою з'ясування значення терміну "розвідка з відкритих джерел" розглянемо його сучасні трактування іноземними та вітчизняними науковцями. Основоположником терміну "розвідка з відкритих джерел" (**Open Source Intelligence – OSINT**) є розвідувальне співтовариство США, яке почало його активно використовувати з моменту створення **Інформаційної служби закордонного віщання** (Foreign Broadcast Information Service – FBIS, лютий 1941 року). Відповідно до Інструкції з організації роботи з відкритими джерелами інформації в розвідувальних цілях FMI 2-22.9 "Open Source Intelligence" [9] OSINT є одним з видів воєнної розвідки, яка призначена для пошуку, збору та аналізу інформації з загальнодоступних джерел. При цьому слід зазначити, що термін "розвідка з відкритих джерел" ще ототожнюється з прийнятим в зарубіжній літературі термінами "конкурентна розвідка" (competitive intelligence) та еквівалентним йому терміном "бізнес-розвідка" (business intelligence) [10]. Всесвітнє розповсюдження цей напрям отримав в 60-ті роки, коли американці та європейці занепокоїлись з приводу масового проникнення японських компаній на їх ринки. Вважається, що конкурентна розвідка (бізнес-розвідка) – це система заходів щодо постійного пошуку, виявлення, збору з різних джерел (відкритих, корпоративних або з обмеженим доступом), накопичення інформації стосовно змін умов комерційної діяльності, її аналізу з метою своєчасної підготовки звітів про її реальний стан справ та визначення тенденцій розвитку ситуації [11].

Аналіз праць вітчизняних науковців свідчить про те, що термін "розвідка з відкритих джерел" у прямій інтерпретації не використовується. Водночас в законі України "Про інформацію" [12] наводиться визначення терміну "інформація" та надається класифікація доступу до інформації. Так, "інформація" – це будь-які

відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. За порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом, причому, будь-яка інформація вважається відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом.

Цим же законом дається визначення терміну "масова інформація", під якою розуміється інформація, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб.

Інформація будь-якого виду має свою самостійну цінність, специфічні закономірності функціонування та розвитку, вона здатна до випереджального впливу на державну політику, часто визначає вибір варіанта політичного розвитку, поведінки різноманітних соціальних груп та окремих громадян. Крім того, інформація служить найважливішим видом забезпечення законодавчої діяльності, адже саме вона лежить в основі ухвалення рішення щодо регулювання тих або інших суспільних відносин.

Інформація в органах державної влади класифікується за різними ознаками. Так, інформація в системі публічної політики та управління поділяється на офіційну та неофіційну, загальнодержавну та регіональну, горизонтальну або вертикальну, змістовну й цільову, загальнодоступну та з обмеженим доступом тощо. У цілому ж інформація державних органів та органів місцевого самоврядування – це передусім офіційна документована інформація, яка створюється в процесі діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування.

З поняттям "інформація" тісно пов'язані такі поняття, як "інформаційний процес" та "інформаційний шум".

Інформаційний процес – це сукупність носіїв інформації, самої інформації та аудиторії, яка отримує цю інформацію.

У свою чергу, інформаційний шум – це повідомлення, які непотрібні користувачу інформації, незалежно від того, відомі вони йому чи ні. Інформаційні шуми часто створюють інформаційні бар'єри – різноманітні перешкоди, які заважають поширенню інформації та її ефективному використанню.

Разом з тим, у тлумачному словнику українських термінів [13] наводиться таке визначення терміну "інформація з відкритих джерел" – це інформація, яка призначена для громадськості; інформація із зовнішніх джерел, наприклад, таких як наукова література; офіційна інформація; інформація, що видається громадськими організаціями, комерційними компаніями і засобами масової інформації.

У сфері міжнародної інформації використовуються терміни "джерела інформації" та його різновид "відкриті джерела інформації". Так, під терміном джерела інформації розуміються "встановлені законом бази і банки даних із широким типом представництва, які використовуються у дипломатичній практиці, діяльності міжнародних організацій, у регулюванні міжнародних конфліктів, у передачі особистої інформації". При цьому джерела інформації поділяють на *відкриті* та *закриті* [14].

До відкритих джерел інформації відносять: міжособистісні джерела та опосередковані джерела.

Міжособистісні джерела – це джерела інформації, до яких належать міжособистісні контакти на різних рівнях представництва, тобто міжособистісні контакти представників зовнішньої політики, відомств, керівництв відповідних відомств за усіма напрямками співробітни-

цтва, а також дипломатичні контакти і контакти, представлені в державі в рамках міжнародних форумів (організацій). Спеціальні структури використовують для одержання конфіденційної інформації.

Опосередковані джерела – це джерела інформації, які виступають посередником між конкретним джерелом інформації та суб'єктами міжнародних відносин. До них відносять: засоби масової комунікації, електронні засоби комунікації, інформаційні центри, архіви, бібліотеки та інші джерела збереження інформації. Опосередковані джерела, в свою чергу, поділяються на *офіційні* та *неофіційні*.

Специфічна категорія технічних і людських ресурсів, джерела інформації і методи їх збору – все це відрізняє OSINT від інших видів розвідки.

До переваг OSINT, на відміну від інших видів розвідки, відносять доступність джерел інформації, обсяг джерел інформації, різносторонність, оперативність отримання, легкість подальшого використання і вартість отримання.

Доступність. Для використання джерел інформації OSINT не потрібно проводити спеціальних заходів або створювати складні технічні розвідувальні системи, потрібно тільки знати, де і що шукати.

Обсяг джерел інформації. OSINT обробляє величезний обсяг інформаційних ресурсів, який продовжує інтенсивно зростати.

Різносторонність. Враховуючи постійне збільшення доступних інформаційних ресурсів в світі, за допомогою OSINT можна задовольнити більшість інформаційних потреб споживачів розвідувальної інформації.

Оперативність. Високий ступінь відновлення інформаційних ресурсів. Відстеження змін обстановки, об'єктів розвідки в реальному масштабі часу.

Легкість у використанні. Будь-які таємниці прийнято оточувати бар'єрами грифів секретності, принципів ізоляції інформації і особливих режимів доступу. Все це надзвичайно ускладнює взаємодію та передачу інформації у зацікавлені структури. Що ж стосується OSINT, то її без проблем можна передавати будь-яким зацікавленим інстанціям.

Вартість. Доля витрат на розвідку з відкритих джерел в розвідувальному бюджеті США складає лише біля 1 %.

Висновки

Отже, як складова єдиної системи розвідувальної діяльності, впровадження та правильне використання розвідки на основі аналізу відкритих джерел інформації,

Я.Н. Жарков, канд. ист. наук, доц.,
А.О. Васильев, зам. нач. отдела
КНУ имени Тараса Шевченко

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТИ РАЗВЕДКИ ИЗ ОТКРЫТЫХ ИСТОЧНИКОВ

В статье раскрывается анализ современных научных взглядов на добытие информации из открытых источников. Ключевые слова: информация, источники информации, военная разведка, разведка из открытых источников.

Ja.M. Zharkov, Phd, Associate Professor,
A.O. Vasyliiev, Deputy Head of the Department,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

SCIENTIFIC APPROACHES TO DEFINITION OF THE ESSENCE OF BARE SOURCE RECONNAISSANCE

In the article analysis of modern opinions is studied on the receiving information from open resources. The key words: information, the source of information, intelligence, investigation from open resources.

може забезпечити споживачів достатньо повною розвідувальною інформацією, необхідною для прийняття ними обґрунтованих рішень. Про це свідчить досвід організації розвідки відкритих джерел інформації у провідних країнах світу.

Таким чином, OSINT є видом розвідки, який доповнює уже існуючі види розвідки, але від цього стає не менш важливим.

Список використаних джерел

1. Кондратьев А. В. Разведка в сухопутных войсках США на основе анализа открытых источников информации / А. В. Кондратьев // Зарубежное военное обозрение – 2009 – №5 – С. 32-38.
2. Кондратьев А. В. Разведка с использованием открытых источников информации в США / А. В. Кондратьев // Зарубежное военное обозрение – 2010. – № 9. – С. 28-32.
3. Кузнецов С. В. Разведка по открытым источникам для малого бизнеса [Электронный ресурс] / С. В. Кузнецов // "Амулет". – Режим доступа до сайту: <http://www.amulet-group.ru/page.htm?id=216>.
4. Далес А. Доктрина. Россию надо поставить на место! (Проект "АнтиРоссия") / А. Далес // – М.: Эксмо, 2011. – 224 с.
5. Мельник К. Современная разведка и шпионаж. В воспоминаниях человека-легенды спецслужб / К.К.Мельник ; [пер. с фр. Т.П.Григорьевой]. – М.: РИПОЛ классик, 2009. – 512 с.
6. Ромачев Н. Р. Конкурентная разведка / Н. Р. Ромачев, И. Ю. Нежданов. – М.: Ось-89, 2007. – 375 с.
7. Провал ЦРУ: данные об агентах в свободном доступе [Электронный ресурс] / С-NEWS. Издание о высоких технологиях – Режим доступа до сайту: <http://www.cnews.ru/news/top/index.shtml?2006/03/14/197658>.
8. Кондратьев А. В. На основе открытых источников. Информационный век меняет приоритеты американской разведки / А. В. Кондратьев // Военно-промышленный курьер, 2009. – № 36. – С. 10-13.
9. Open Source Intelligence. FMI 2-22.9. December 2006 [Электронный ресурс] // Federation of American Scientists. – Режим доступа до сайту: <http://www.fas.org/irp/doddir/army/fmi2-22-9.pdf>.
10. Доронин А. И. Бизнес-разведка / А. И. Доронин // – М.: "Ось-89", 2003. – 384 с.
11. Мисюк С. Компьютерная разведка: взгляд на сайт компании из недр Интернета [Электронный ресурс] / С. Мисюк // IT2B. Технологии разведки для бизнеса. – Режим доступа до сайту: <http://it2b.ru/blog/archiv/716.html>.
12. Про інформацію : Закон України / Верховна Рада України – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1992. – 20 с. – (Бібліотека офіційних видань).
13. Тлумачний словник українських термінів. Словники термінів: українсько-англо-російський, русско-українсько-англійський, english-russian-ukrainian. НП 306.7.086-2004. – [Затверджений наказом голови Державного комітету ядерного регулювання України від 8 червня 2004 року] – К.: Державний комітет ядерного регулювання України, 2004. – 45 с. – (Нормативний документ Державного комітету ядерного регулювання України. Тлумачний словник).
14. Міжнародна інформація: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / [С. П. Кудрявцева, В. В. Колос] – К.: Видавничий Дім "Слово", 2005. – 400 с.

Надійшла до редколегії 26.11.12

УДК 342:9(477)

М.М. Присяжнюк, канд. техн. наук, ст. наук. співроб.,
Я.С. Белошевич, курсант,
КНУ імені Тараса Шевченка

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розкриваються основні поняття інформаційної безпеки держави, особливості впливу процесів глобалізації на інформатизацію суспільства в сучасних умовах. Проводиться аналіз сучасних характеристик конфліктів та загроз інформаційної безпеки України в умовах глобальної інформатизації і розвитку Інтернету. Досліджується роль і місце інформації, як стратегічного, глобального, невичерпного ресурсу людства в сучасному світі.

Ключові слова: глобалізація, національна безпека, інформаційна безпека, інформація, інформаційний простір, інформаційна сфера України, інформаційне протистояння, інформаційна зброя, інформаційна війна, інформаційні комунікації, сучасні характеристики конфліктів і загроз в інформаційній сфері, інформаційно-комунікативні технології, інформаційно-психологічна війна.

Вступ. Сучасні процеси трансформації міжнародних відносин і геополітичного мислення суттєво впливають на формування нових підходів до національної безпеки, як однієї з центральних проблем геополітики держави. З переходом до постіндустріального суспільства значно посилюється роль таких невоєнних чинників національної безпеки, як стан її інформаційних систем, розвиненість стратегічно важливих галузей науки, загальний культурно-освітній рівень населення, міра його соціальної захищеності тощо. Сучасне суспільство – це цивілізація, в основі розвитку і існування якої лежить особлива нематеріальна субстанція, що умовно іменується "інформацією", яка має властивість взаємодії, як з духовним, так і з матеріальним світом людини.

Нині, головний ефект глобалізації, що відчувається, – стискування навколишнього світу в просторі та часі. Світ стає суб'єктивно "меншим", доступнішим, процеси в ньому протікають швидше і більш того – вони відбуваються одночасно, технічні засоби дозволяють дізнаватися про події за допомогою обміну інформацією в будь-якому куточку практично в режимі реального часу. Інформація перетворилася з абстрактного поняття в один із найкоштовніших об'єктів Всесвіту. А розвиток усіх значимих подій в науці, комерції, соціумі пов'язаний саме з процесами виробництва і володіння інформацією.

У своїй книзі "Мистецтво війни" великий китайський стратег і мислитель Сунь-Цзи писав: "Щоб бути невідомим для супротивника, треба всіма можливими способами шукати й добувати інформацію про нього" [1]. Мислитель розвинув теорію, що для безпеки держави необхідно мати таку розвідувальну систему, яка б давала інформацію як про друзів, так і про ворогів. Його цілісний підхід до ведення війни глибоко аналітичний, вимагає ретельної підготовки і формулювання загальної стратегії перед початком військової кампанії.

Найвища мета мистецтва полководця полягає в досягненні перемоги без застосування військової сили.

Постановка проблеми.

Інформація як стратегічний, глобальний ресурс людства в сучасному світі. В XXI ст. на основі досягнень науково-технічного прогресу в інформаційній сфері відбувається прискорення руху до нової постіндустріальної фази розвитку людства – інформаційного суспільства, в якому інформація стає одним з найцінніших компонентів національного надбання і найважливішим політико-економічним і військовим ресурсом.

В сучасних умовах на усіх рівнях – ідеології, релігії, історії, освіті, символів ведуться інформаційні війни. Виходячи зі змісту і ролі інформації американський дослідник М. Маклуен вивів тезу, яка звучить так: "Істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації". А, боротьба в інформаційній сфері має таку ж мету, що і збройні конфлікти, економічна експансія та інші види агресивних впливів. Новою метою часто стає розум людини, і конфлікти можуть вирішуватися не силовими методами, а за допомогою застосування тих чи інших

інформаційних технологій. Сьогодні гостро постає питання забезпечення інформаційної безпеки. Тому основними напрямками державної інформаційної політики є:

- забезпечення інформаційної безпеки України;
- сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору тощо [2].

Сучасне впровадження новітніх інформаційних технологій посилює важливість однієї з основних складових системи національної безпеки – інформаційної безпеки, для забезпечення якої необхідний системний комплексний підхід. Проблеми інформаційної безпеки в умовах глобальної інформатизації і розвитку Інтернету набувають стратегічного значення.

Одне із головних завдань сучасної держави – гарантування інформаційної безпеки особистості, яка характеризується захищеністю її психіки та свідомості від небезпечних інформаційних впливів: маніпулювання, дезінформації, спонукування до образ тощо [3].

Найбільш важливими видами інформації, яких стосується проблема інформаційної безпеки є: стратегічна, політична, соціально-економічна, воєнна, наукова інформація. Наприклад, у військовій сфері результат збройної боротьби в більшій мірі залежить від якості інформації, що видобувається, та рівня розвитку інформаційних технологій, на яких засновуються системи розвідки, радіоелектронної боротьби, управління військами і високоточною зброєю.

Сьогодні сучасні засоби комунікації у поєднанні з науковими методами (контент-аналіз, соціометрія) надають науковому співтовариству інструменти, якими воно раніше не володіло. Ключова роль застосування технологій масових маніпуляцій зі свідомістю населення країни, "ненасильницької зміни режиму" тощо, відведена ЗМІ і мережі Інтернет.

Закон України "Про основи національної безпеки України" визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Однією з таких сфер є інформаційне середовище. Під інформаційним середовищем розуміють сферу діяльності суб'єктів інформаційних відносин, пов'язану зі створенням, пошуком, обробкою, поширенням і споживанням інформації. Інформація перетворилася на глобальний, невичерпний ресурс людства. Основними властивостями інформації є: конфіденційність, цілісність, доступність.

Володіння інформаційними ресурсами у війнах майбутнього стане таким же неодмінним атрибутом, як в минулих війнах володіння силами і засобами, озброєнням, боєприпасами, транспортом тощо, а вигравш в інформаційному протистоянні може сприяти досягненню стратегічних цілей. Тому перед державою постає актуальна задача по забезпечення своєї інформаційної безпеки як однієї з основних складових сфери національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Інформаційна безпека як невід'ємна складова національної безпеки держави в сучасних умовах. В сучасних умовах рівень розвитку та безпека інформаційного простору країни є системоутворюючими факторами у забезпеченні безпеки, що активно впливають на стан політичної, економічної, воєнної, інформаційної та інших складових національної безпеки держави. Тенденція забезпечення національної безпеки та її складових враховується провідними державами світу та оборонними блоками при модернізації власних стратегій, але назва документів, що розкривають зміст концепції національної безпеки, у державах різний. Зокрема, в США – це "Стратегія національної безпеки", Канаді – "Політика національної безпеки", Італії – "Стратегічна концепція національної оборони", Великобританії, Китаї та низці інших країн подібними документами є так звані "Білі книги". В Україні – "Біла книга", нова редакція від 8 червня 2012 року № 389/2012 "Стратегія національної безпеки України" України у світі, що змінюється" [4], і № 390/2012 "Військова доктрина України" [5].

Внутрішніми і зовнішніми аспектами національної безпеки є інформаційна безпека, яка покликана надійно захищати культурне надбання країни, інтелектуальну власність господарюючих суб'єктів і громадян, а також спеціальні відомості, що становлять державну і професійну таємницю. Тому розвиток будь-якої держави як суверенної, демократичної, правової та економічно стабільної можливий лише за умови забезпечення інформаційної безпеки всіх суб'єктів інформаційних відносин.

Інформаційна безпека є невід'ємною складовою кожною зі сфер забезпечення національної безпеки. Водночас інформаційна безпека є важливою самостійною сферою забезпечення національної безпеки [6].

Основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України в інформаційній сфері є:

- забезпечення інформаційного суверенітету України;
- вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну;
- вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України та інші [7].

Інформаційна безпека в XXI столітті виходить на перше місце в системі національної безпеки держави, тому лише та держава може розраховувати на лідерство в економічній, військово-політичній та інших сферах, мати стратегічну і тактичну перевагу, гнучкіше регулювати економічні витрати на розвиток озброєнь і військової техніки, підтримувати перевагу з ряду передових технологій, яка має перевагу в засобах інформації та інформаційної боротьби.

Історія останніх десятиліть показує, що розгромити потужну державу, її економіку, її військово-промисловий комплекс, усі її найважливіші структури можна не лише застосуванням військової сили, але й за допомогою так званої квазізброї, до якої відноситься інформаційний вплив, економічна блокада, валютно-фінансова провокація тощо. Інформаційна зброя часто виявляється ефективнішою, ніж інші види дій.

У військовій справі сьогодні настає новий етап розвитку, а саме:

- ефективність сучасних засобів поразки все більше визначається не стільки вогневою міццю, скільки ступенем інформаційного забезпечення;

- перевага в ступені інформованості стає невідмінною умовою перемоги в війні, що переконливо доводить досвід збройних конфліктів і локальних війн сучасності;

- зростання ролі інформаційної боротьби стирає межу між війною і миром тощо.

Володіння сучасною, ефективною інформаційною зброєю і засобами захисту від неї в XXI столітті стають однією з головних умов забезпечення інформаційної безпеки як невід'ємної складової системи національної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу.

Сучасний стан інформаційної безпеки України: конфлікти, загрози. Інформаційний ресурс держави належить до стратегічних ресурсів, тому що в інформаційній інфраструктурі певною мірою задіяні людські, фінансові чи матеріальні ресурси, які за своїми обсягами наближаються до окремих галузей економіки. Незрівнянно зросла значущість інформації, з погляду забезпечення її безпеки, зросла вразливість суспільства, що пов'язана з втратою або недоотриманням інформації. З врахуванням проникнення інформаційних технологій в усі найважливіші сфери життя суспільства, необхідно передбачити перехід від принципу забезпечення безпеки інформації до принципу забезпечення інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека України – передбачений Конституцією захист політичних, державних, громадських інтересів країни, загальнолюдських і національних цінностей. У першій частині статті 17 Конституції України забезпечення інформаційної безпеки України проголошено "справою всього українського народу" [8].

Ефективність системи забезпечення інформаційної безпеки держави стає вирішальним чинником в політиці будь-якого суб'єкта геополітичної конкуренції. Неefективність системи інформаційної безпеки може стати чинником, здатним привести до великомасштабних аварій і катастроф, наслідки яких можуть викликати, зокрема, дезорганізацію державного управління, крах національної фінансової системи тощо.

Інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване поширення, використання, порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Основними напрямками забезпечення інформаційної безпеки є:

- у сфері міжнародної співпраці – інтеграція в міжнародну систему забезпечення інформаційної безпеки і співпраця по запобіганню протиправних дій в інформаційній сфері;

- у сфері оборони – вдосконалення системи моніторингу загроз та їх джерел, своєчасне інформування відповідних суб'єктів влади про стан інформаційного ресурсу і інформаційних систем оборонної сфери; засобів, методів і способів здійснення, спеціальних заходів і заходів інформаційного впливу; системи підбору і спеціальної підготовки користувачів.

В Україні проводиться послідовна робота з розбудови інформаційного суспільства. 29 серпня 2012 року Кабінет Міністрів України схвалив проект Указу Президента України "Про Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні". У Стратегії відображені принципи, базові для інформаційного суспільства – це партнерство влади, суспільства і бізнесу, а також відкритість, відповідальність та ефективність самої влади. Реалізувавши Стратегію, Україна стане рівноправним учасником глобального інформаційного суспільства.

В умовах формування глобального інформаційного суспільства в сучасних конфліктах з'явилася нова фаза – інформаційно-психологічна війна, яка займає проміжну сходинку між політичною кризою і фазою збройного зіткнення, будучи при цьому "поворотною точкою" від мирної фази до військової. У цій фазі технології інформаційно-психологічного впливу на політичні (в тому числі, міжнародні) конфлікти стають одним з вирішальних чинників і високоефективних інструментів в діяльності по їх політичному вирішенню [9].

Сучасні характеристики конфліктів є такими:

- інформаційні війни є першою, часто визначальною, стадією конфлікту;
- на зміну конфліктам з протистоянням держав приходять змішані конфлікти (де сторонами виступають не окремі держави, а коаліції держав, воєнно-політичні блоки);
- війни протікають як спецоперації – не проводиться загальна мобілізація, на перше місце виходить значення військово-повітряних сил, розвідки та високоточної зброї;
- воєнним діям властиві динамічність та короткий термін;
- змінюються приводи до війни (відсутність демократії, конфлікти населення з владою тощо);
- держави, які не мають підготовлених до ведення сучасних воєнних дій збройних сил та сучасних систем озброєння втрачають суверенітет, ресурси тощо [10].

Основними шляхами запобігання виникненню воєнних конфліктів є:

- забезпечення інформаційної безпеки;
- зміцнення позитивного іміджу України на міжнародній арені шляхом активізації інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань воєнної політики держави тощо [11].

Загрози в інформаційній сфері тісно переплітаються з інформаційною безпекою держави. Аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку інформаційного простору України свідчить, що рівень інформаційної безпеки, за окремими показниками, наближається до критично низької межі, за якою може настати втрата демократичних принципів і норм, повернення до авторитаризму, міжнародна ізоляція України.

В сучасних умовах Україні варто зосередитись на двох основних ідеях:

- зробити внутрішній український інформаційний простір сучасним та конкурентоспроможним;
- забезпечити інформаційну присутність держави в світі та просувати позитивний імідж держави за кордоном, а також – що особливо важливо – розробити механізми втілення цього в життя.

Розвиток інформаційного суспільства України та однієї з його складових – електронного урядування, є сучасною глобальною тенденцією, яка веде до істотних змін у суспільних відносинах та економіці країни, що вимагає низки соціально-політичних рішень, які відповідають трансформаціям в усіх сферах життєдіяльності, зокрема, в процесах підготовки та прийняття рішень, в змісті та формах державного управління, в уявленнях про права людини, національну та особисту безпеку, в оцінюванні стратегічних ресурсів. Нині, система електронного урядування і система інформаційної безпеки держави є взаємопов'язаними елементами загальної системи державного управління. Розвиток та впровадження в різні сфери життя суспільства новітніх інформаційних технологій, як і будь-яких інших науково-технічних досягнень, не тільки забезпечує комфортність, але й нерідко несе певну небезпеку. Зокрема загальними є групи інформаційно-технічних небезпек:

- новий клас соціальних злочинів направлений проти особистості, суспільства, держави, заснований у

використанні сучасної інформаційної технології (кібертероризм і кіберзлочинність: махінації з електронними грошима, комп'ютерне хуліганство та інші);

- використання нових інформаційних технологій в політичних цілях;
- електронний контроль за життям, планами громадян, політичних організацій;
- бурхливий розвиток нового класу зброї – інформаційної, яка здатна ефективно впливати на психіку та свідомість людей, на інформаційно-технічну інфраструктуру суспільства і армії.

На сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України в інформаційній сфері, стабільності в суспільстві є:

- прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації;
- поширення засобами масової інформації культури насильства, жорстокості, порнографії, комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм;
- розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави;
- намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації [12].

Розвиток інформаційної інфраструктури держави, створення і впровадження нових інформаційних технологій спричиняє за собою не стільки усунення існуючих загроз, скільки виникненню нових. Так наприклад, згідно з новою Воєнною доктриною наша держава вважає військовою загрозою "економічну чи інформаційну блокаду України" та "застосування політичних та економічних санкцій проти України". У контексті ж подій що розгортаються останнім часом, коли в європейських ЗМІ та європейськими політиками і чиновниками, створюється негативний образ України, а в Євросоюзі та інших міжнародних організаціях активно обговорюють можливі політичні та економічні санкції проти України, цей постулат виглядає незрозумілим, адже якщо ЄС або інші міжнародні організації введуть санкції проти України, то вони автоматично можуть потрапити у розряд потенційних військових супротивників України.

Сучасний глобальний інформаційний простір, в якому одне з провідних місць займає мережа Інтернет, а в цілому засоби масової комунікації, – це віртуальний, несприйнятний свідомістю людини світ, керований інформацією. Як зазначив німецький експерт Ральф Бендрат: "Основи "мережевої війни" сьогодні більше, ніж що-небудь віддалені від уявлень, що досі мали місце, про війну і мир. Ця модель, при якій вже не тіло супротивника є об'єктом фізичної атаки, але його воля безпосередньо змінюється шляхом завоювання інформаційного панування, приведе у результаті до того, що будь-яка форма ідеологічного або політичного протистояння оцінюватиметься як війна" [13].

Головним простором війн минулих століть була земля, а у XX столітті велике значення мали вода і повітря. Бойовий простір сучасних і майбутніх війн XXI століття – це передусім ноосфера, розум людини і плоди її інтелектуальної діяльності. В сучасних умовах під концепційною війною (війною на поразку свідомості) людство розуміє війну психологічну за формою, цивілізаційну за змістом та інформаційну за коштами, в якій об'єктом руйнування та перетворення є ціннісні установки народонаселення супротивника, в результаті чого первинні цілі замінюються вторинними, і нижчими за рівнем, з дещо дедалі більшою ймовірністю їх досягнення, причому ця вірогідність, за рахунок економічних

та інших матеріальних важелів впливу коливається таким чином, що досягнення зміни цілей сприймається людиною як її благо. Розвиток світової спільноти наочно демонструє, що найважливішим чинником, що визначає розвиток сучасного суспільства, є бурхливі процеси впровадження інформаційних та комунікаційних технологій в усі сфери сучасного життя.

Таким чином, стрімкий розвиток сучасних інформаційно-комунікативних технологій і перехід людства (насамперед, найбільш розвинених країн), що намітився, до глобального інформаційного суспільства, як і будь-яке інше досягнення науково-технічного прогресу, несе в собі не тільки нові блага, але й нові ризики, виклики та загрози. Кіберзлочинність сьогодні не має державних кордонів, – отже, і зусилля з протидії їй – справа не однієї держави. Можливості загальної комп'ютеризації і всесвітньої павутини Інтернет активно використовуються нелегальними торговцями зброєю, наркоділками, кіберзлочинцями, авторами та розповсюджувачами порнографії, інформаційні війни та кібератаки в міждержавних конфліктах стають все більш небезпечними, ніж застосування традиційних видів зброї.

У сучасних умовах активізації міжнародних терористичних, екстремістських організацій та злочинних структур, які використовують інформаційні технології для реалізації своїх намірів, забезпечення інформаційної безпеки є однією з найважливіших складових системи забезпечення національної безпеки держави. Ці та інші фактори сьогодні актуалізують необхідність врегулювання питань інформаційної безпеки на міждержавному рівні через створення відповідної нормативно-правової бази. Проте, вже перші спроби такого роду наштотувалися на складність і неоднозначність тлумачення різних державами базових політичних і гуманітарних категорій, а також корінні розбіжності в прийнятих ними системах цінностей, що істотно ускладнює пошук спільної мови. Україна в вирішенні даного питання має поки що пасивно-вичікувальний характер через те, що в силу різних причин нашу державу поки що в повному обсязі не влаштує жоден із запропонованих документів у сфері інформаційної безпеки. Тим не менш, в середовищі українських експертів вже висловлювалася ідея, що Україна могла б скористатися своїм шансом головування в ОБСЄ в 2013 році і запропонувати власний проект всеосяжного документа з міжнародної інформаційної безпеки, для подальшого сприяння зближенню позицій нашої держави з одного боку із Заходом, з іншого – Москвою і Пекіном. Тому, для вирішення даних питань необхідне плідне міжнародне співробітництво багатьох держав світу, як на державному рівні, так і на рівні співпраці між урядовими організаціями та представниками бізнесу у сфері розповсюдження ІТ-технологій.

Зменшення якісних параметрів інформаційних ресурсів України ускладнює ухвалення найважливіших політичних і економічних рішень і при виробленні державної політики призводить до підриву авторитету органів державної влади в суспільстві та на міжнародній арені, порушення функціонування системи державного управління і контролю техногенно-небезпечних об'єктів, систем управління військами тощо. Відстати від цих тенденцій – значить заздалегідь поставити державу і суспільство як сьогодні так і у майбутньому в уразливе положення.

Висновки. В сучасних умовах інформація та інформаційні комунікації стають все більш важливими факторами забезпечення стратегічної стабільності і міжнародної інтеграції держави. Рівень інформатизації суспільства, наявність і доступність достовірної інформації про стан і динаміку розвитку економічних, політичних і соціальних процесів у вирішальній мірі має визначати можливість суспільства в цілому по виробленню і реалізації ефективних рішень у військово-стратегічній, екологіч-

ній, соціальній та інших сферах. Саме тому практично всі розвинені держави приділяють особливу увагу створенню та розвитку різного роду інформаційних структур, які повинні забезпечувати включення економіки країни в світовий економічний, інформаційний та науковий простір, так як це в умовах сьогодення є необхідною умовою прогресу і безпеки нації. Сучасні світові процеси глобалізації, впровадження новітніх інформаційних технологій, формування інформаційного суспільства посилюють важливість такої складової національної безпеки, як інформаційна безпека.

В умовах нових військово-інформаційних викликів Україна має бути готова до забезпечення своєї інформаційної безпеки, при цьому нашої державі необхідно розробити всеосяжну і чітку стратегію інформаційного захисту, що має сприяти досягненню поставлених цілей, а не перешкоджати їх досягненню. В майбутньому цю систему необхідно розвивати, враховуючи правові, технологічні, матеріально-фінансові та інші аспекти. Адже сьогодні, коли ресурсні можливості держави обмежені, необхідний пошук нових шляхів і напрямів забезпечення інформаційної безпеки України в умовах зростання інформаційних і військових викликів та загроз. Нині, інформаційна безпека може бути реалізована за умови створення відповідної ієрархічної організаційної структури і орієнтування на вітчизняну наукову та виробничу інфраструктуру. Вирішення та розв'язання даної проблеми полягає в:

- чіткої державної інформаційної політиці України, тому що інформаційні ресурси держави значною мірою перебувають під зовнішнім впливом;
- інформаційному забезпеченні внутрішньої і зовнішньої політики держави, що створює передумови для її підтримки громадянами, сприяє формуванню об'єктивного іміджу України в світі;
- наявності цілісної ідеології щодо ефективного функціонування інформаційної владної вертикалі, що виходить з історичного досвіду розвитку України, свого географічного простору і населення, традиційних національних інтересів, сучасних глобальних викликів та загроз;
- узгодженні та координуванні діяльності різних силових відомств під час здійснення як розслідування злочинів у інформаційному просторі так і створенні ефективної системи захисту вітчизняного інформаційного простору України (в тому числі – у військовій сфері);
- сучасній підготовці інформаційних кадрів для силових структур, у тому числі Міністерства оборони України та інших;
- підвищенні загальної ефективності збройних сил України за допомогою повсякденного використання військових інформаційних функцій;
- знанні закордонних реалій та іноземних мов в епоху глобалізації, що повинні розглядатись однією з головних вимог, які пред'являються до сучасних інформаційних кадрів силових структур (аналітичних (військово-наукових), підрозділів з зв'язків з громадськістю та PR, міжнародного військового співробітництва, ІПСБ та інших);
- контролі і використанні інформаційного простору України, захисті при цьому своїх військово-інформаційних функцій від ворожих дій супротивника тощо.

Список використаних джерел

1. Сунь-цзы. "Искусство войны". Военная Литература. Военная мысль. <http://militera.lib.ru/science/sun-tszzy/01.html>.
2. Закон України "Про інформацію". від 2 жовтня 1992 року №2657 – XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N48, ст.650. Зміни до Закону див. в Законі N5029-VI (5029-17) від 03.07.2012 року. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
3. Я. Жарков. Небезпеки особистості в інформаційному просторі. Розділ I. Аналітика. Інформаційна безпека. "Юстиніан". – 2007. №2. <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2554>.

4. Указ Президента України №389/2012. "Стратегія національної безпеки України "Україна у світі, що змінюється". від 8 червня 2012 року. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>.

5. Указ Президента України №390/2012. "Воєнна доктрина України". від 8 червня 2012 року. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>.

6. Проект "Доктрини інформаційної безпеки України". На виконання абзацу 4 пункту 5 рішення РНБО України від 21 березня 2008 року "Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України", введеного в дію Указом Президента України № 377 від 23 квітня 2008 року. <http://www.rnbo.gov.ua/news/930.html>.

7. Закон України "Про основи національної безпеки України" від 19 червня 2003 року №964-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №39, ст.351. Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із Законами України №3200-IV (3200-15) від 15.12.2005, ВВР, 2006, №14, ст.116; №2411-VI (2411-17) від 01.07.2010, ВВР, 2010, №40, ст.527.: http://www.rainbow.gov.ua/content/zakon_onbu.html.

8. Конституція України. Із змінами, внесеними згідно із Законом №2952-VI від 01.02.2011, ВВР, 2011, №10, ст.68. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA96-%D0%B2%D1%80>.

9. Манойло А.В. Проблемы и перспективы исследования информационно-психологических технологий разрешения международных конфликтов. Право и политика. – 2008. – №3. – С. 592-598. <http://yurpsy.fatal.ru/files/stat/manoylo/07.htm>.

10. Україна-2020: зовнішньополітичні виклики та можливості наступного десятиріччя. Український інститут публічної політики. http://uiipp.org.ua/uploads/news_message/at_file_uk/0070/38.pdf.

11. Див. Указ Президента України №390/2012. "Воєнна доктрина України".

12. Див. Закон України "Про основи національної безпеки України".

13. Якунин В.И., Багдасарян В.Э., Сулакшин С.С. Манипуляция информацией как инструмент разрушения. Новые технологии борьбы с российской государственностью. Монография – М.: Научный эксперт, 2009. – 424 с.

Надійшла до редколегії 27.11.12

М.Н. Присяжнюк, канд. техн. наук, ст. научн. сотр.
Я.С. Белошевич, курсант,
КНУ імені Тараса Шевченка

ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В статье раскрываются основные понятия информационной безопасности государства, особенности влияния процессов глобализации на информатизацию общества в современных условиях. Проводится анализ современных характеристик конфликтов и угроз информационной безопасности Украины в условиях глобальной информатизации и развития Интернета. Исследуется роль и место информации, как стратегического, глобального, неисчерпаемого ресурса человечества в современном мире.

Ключевые слова: глобализация, национальная безопасность, информационная безопасность, информация, информационное пространство, информационная сфера Украины, информационное противоборство, информационное оружие, информационная война, информационные коммуникации, современные характеристики конфликтов и угроз в информационной сфере, информационно-коммуникативные технологии, информационно-психологическая война.

M.M. Prisiazhniuk, Phd, Senior Research Assistant,
J.S. Beloshevich, Cadet,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

INFORMATION SECURITY OF UKRAINE IN MODERN TIME

The article describes the basic concepts of information security, especially the influence of globalization on the informatization of society in the modern world. The analysis of the characteristics of contemporary conflicts and threats to the information security of Ukraine in the global information and Internet development. Examines the role and place of information as a strategic, global, inexhaustible resource of humanity in the modern world.

Keywords: globalization, national security, information security, information, information space, information sphere in Ukraine, information confrontation, information weapons, information warfare, information communications, modern characteristics of conflicts and threats in the information sphere, information and communication technology, information and psychological warfare.

ПЕДАГОГІКА

УДК 355.233

Ю.О. Черних, канд. техн. наук, доц.,
Ю.І. Приходько, канд. пед. наук, доц.,
Національний університет оборони України

СТАН І ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються стан і проблеми системи військової освіти, обґрунтовуються перспективи її подальшого розвитку.

Ключові слова: військова освіта, рівні освіти, модель фахівця, якість підготовки, зміст освіти, спеціальності, технології навчання, інноваційний розвиток, управління освітою.

Вступ. Сучасний етап розвитку світової цивілізації, освітніх систем характеризується низкою ознак, що на близьку та віддалену перспективу будуть визначати поступальний розвиток і майбутнє людей, суспільств, держав. По-перше, – це глобалізаційні процеси, що мають кілька "вимірів", найбільш помітними і важливими серед яких є глобалізація ринку, виробництва, освіти та інформації. По-друге, перехід від індустріального до інформаційного суспільства в якому об'єктами і результатами праці переважної частини людства стануть інформаційні ресурси та наукові знання, що стануть не тільки наслідком, але й стимулом розвитку нових інформаційних технологій, прискореного соціально-економічному розвитку суспільств в цілому. По-третє, інноваційна спрямованість усіх сфер діяльності, в першу чергу, постійна змінюваність знань, інформації, технологій. За цих умов відбувається формування та розвиток особистості, для якої знання, творчість стають сенсом професійної діяльності. По-четверте, втіленням в життя нової освітньої парадигми – освіта протягом життя, а саме: перетворення освіти в безперервний

процес, в сферу інвестицій, виробництва знань і інформації; широке задоволення потреб і творчих можливостей особистості; постійна адаптація фахівців до вимог діяльності, що з часом змінюються. По-п'яте, фундаменталізація освіти та освітніх послуг: суттєве підвищення якості освіти і рівня освіченості тих, хто вчиться, на основі відповідного формування змісту освіти з урахуванням науково-технічного прогресу; запровадження інноваційних освітніх технологій; подолання протиріччя у співвідношенні природничих і гуманітарних знань шляхом їх взаємозбагачення та пошуку основ системного, інтегрованого знання; єдності фундаментальності й професійної спрямованості навчання.

Постановка проблеми. Військова освіта – необхідна і невід'ємна частина військової організації держави і має враховувати зазначені вище особливості розвитку світової цивілізації та освіти. Вона є основним джерелом підготовки та комплектування Збройних Сил (ЗС) України, інших військових формувань і правоохоронних органів висококваліфікованими офіцерськими кадрами та інтегрована у загальнодержавну освітню систему.

© Черних Ю.О., Приходько Ю.І., 2013

Сучасний етап функціонування та подальшого розвитку військової освіти визначається такими основними чинниками: розробленням нових концептуальних підходів щодо організації підготовки військових фахівців як системи освітньої діяльності; інтеграцією в європейський та світовий освітній простір з використанням закордонного позитивного досвіду; подальшим реформуванням ЗС України, що має відповідати реалізації державної політики в галузі безпеки та оборони; оптимізацією всіх складових системи військової освіти (управлінських, кількісних, фінансових, матеріально-технічних); необхідністю приведення існуючої нормативно-правової бази до вимог інноваційної підготовки військових фахівців.

Аналіз публікацій. Стан загальнодержавної системи освіти, системи військової освіти як її складової, тенденції і проблеми їх створення, розвитку та трансформації знайшли відображення в ряді наукових праць цивільних і військових учених [3, 5, 6, 8, 12, 13, 15]. В зазначених публікаціях висвітлюються концептуальні, теоретико-методологічні засади створення та розвитку освіти, її сучасний стан, притаманні протиріччя та проблеми, основні тенденції становлення та функціонування освітніх систем провідних країн світу (самоорганізація в навчанні фахівців; ступеневість, неперевніть, випереджувальна спрямованість освіти; інтеграція освіти та науки; фундаменталізація, інформатизація, гуманізація, демократизація, стандартизація, технологізація освіти; забезпечення якості освіти та її особистісна спрямованість; єдність навчання та військово-патріотичного виховання; зв'язок з військами; аналіз діяльності випускників; коригування військово-освітнього процесу тощо), управління інноваційним розвитком освітніх систем.

Водночас, накопичення в системі військової освіти низки проблем не дозволяє їй ефективно виконувати основну функцію – якісну підготовку військових фахівців – від тактичного до оперативного-стратегічного рівнів, про що свідчать висновки Державних екзаменаційних комісій, матеріали інспекційних перевірок, відгуки з військ на випускників ВВНЗ, ВНП ВНЗ (далі – ВВНЗ), неукмплектованість частин і підрозділів молодшим офіцерським складом, матеріали соціологічних досліджень [16].

Метою статті є висвітлення стану, проблемних питань військової освіти, обґрунтування перспектив її подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система військової освіти побудована за видовим принципом на засадах неперервного ступеневого навчання офіцерських кадрів з урахуванням специфіки їх служби за посадовим призначенням, тісно поєднана з військовою наукою, базується на чинній загальнодержавній і відомчій нормативно-правовій, науково-методичній, інформаційній базі і включає органи військового управління, мережу навчальних закладів, до якої входять: Національний університет оборони України, три базових видових вищих військових навчальних заклади (Харківський університет Повітряних Сил; Академія Сухопутних військ, Академія військово-морських сил), три військових академії (Військова академія, м. Одеса; Українська військово-медична академія; Військово-дипломатична академія), військовий лицей, військово-морський лицей, а також ряд закладів, що входять до складу провідних цивільних університетів: три міжвидових військових інститути, три факультети, 15 кафедр, 3 кафедри медицини катастроф, два військових коледжі сержантського складу. У всіх ВВНЗ здійснюється курсова підготовка офіцерського складу перед призначенням на вищі посади. Протягом року на них навчається близько 1800 осіб. На базі 9 ВВНЗ організовані курси іноземних

мов з інтенсивною формою навчання. Протягом року підготовку на них проходять понад 700 осіб.

Підготовка офіцерських кадрів тактичного рівня здійснюється у ВВНЗ: командного фаху в галузі знань "Військові науки, національна безпека, безпека державного кордону", напрям підготовки "Військове управління" (освітньо-кваліфікаційний рівень (ОКР) – "бакалавр") з присвоєнням кваліфікації "офіцер військового управління тактичного рівня", термін навчання – 4 роки; інженерного, гуманітарного та адміністративного фахів – у цивільних галузях знань (напрямах підготовки) за військовими спеціальностями, спеціалізаціями (ОКР – "спеціаліст" (за окремими спеціальностями – "магістр"), з присвоєнням кваліфікації "офіцер військового управління тактичного рівня", термін навчання – 5 років ("магістр" – 5,5 років). Підготовка військових фахівців оперативно-тактичного та оперативного стратегічного рівнів здійснюється в Національному університеті оборони України.

В системі військової освіти до підготовки фахівців залучено досвідчений науково-педагогічний склад, з них докторів наук – біля 120 осіб, кандидатів наук – понад 1000 осіб.

Невід'ємною складовою військової освіти є виховання. Виховна робота в системі військової освіти – це комплекс організаційних, морально-психологічних, інформаційних, педагогічних, правових, культурно-просвітницьких та військово-соціальних заходів, спрямованих на формування, розвиток і саморозвиток у військових фахівців професійних, психологічних якостей, моральної самосвідомості, що має забезпечити високу бойову та мобілізаційну готовність органів управління, з'єднань і частин, зміцнення військової дисципліни та правопорядку, згуртування військових колективів. Цей комплекс заходів забезпечується практично всім складом ВВНЗ.

Рівень підготовки випускників ВВНЗ перевіряється під час щорічної державної атестації, за результатами якої вони отримують документ про вищу освіту державного зразка. Виходячи з цього, подальша інтеграція в загальнодержавну систему вищої освіти на засадах поглиблення військово-професійної спрямованості навчання курсантів, системного характеру співпраці, комплексного використання інтелектуального потенціалу досвідчених науково-педагогічних працівників, науково-методичних напрацювань, сучасної матеріально-технічної бази цивільних ВНЗ є важливим напрямом ефективного розв'язання багатьох проблем системи військової освіти. Включення окремих ВВНЗ до складу потужних цивільних університетів дозволяє залучити до навчання понад 500 провідних науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації і використовувати їх сучасну матеріально-технічну базу.

Протягом останніх років була проведена значна робота щодо приведення організації та змісту підготовки військових фахівців у відповідність до державних і галузевих стандартів вищої освіти, сучасного воєнного мистецтва, бойового застосування ЗС України за визначеними варіантами, обставинами, ситуаціями, досвіду проведення миротворчих операцій, штабних процедур НАТО, військово-практичної спрямованості навчання у ВВНЗ. Військова освіта як складова загальнодержавної системи вищої освіти поступово переводиться до організації підготовки офіцерських кадрів за двома освітньо-кваліфікаційними рівнями – бакалавра та магістра.

Однією з важливих складових освітньої діяльності ВВНЗ є наукова робота. Понад 60 % науковців ЗС України зосереджено у ВВНЗ. Відсутність інтеграції військової освіти та науки у попередні роки не дозволяла повною мірою використовувати потужний науковий потен-

ціал ВВНЗ для проведення єдиної політики у реформуванні та розвитку ЗС, їх видів та родів, перешкоджала, з одного боку, ефективному залученню науковців ВВНЗ до проведення наукових досліджень у науково-дослідних установах, а з іншого – стримувала своєчасне впровадження результатів наукових досліджень у навчальний процес. На теперішній час відповідно до рішень Уряду та Міністра оборони України структурну реорганізацію системи науково-дослідних установ практично завершено. Інтеграція військової освіти та науки шляхом включення до складу ВВНЗ профільних наукових центрів дала можливість структурувати систему науково-дослідних установ за науковою проблематикою, рівнями наукових досліджень та підпорядкованістю, виключити дублювання у проведенні досліджень, зберегти наукові школи ВВНЗ в умовах реформування ЗС України та зміцнити існуючий науковий потенціал.

З 2005 року військова підготовка студентів за програмою навчання офіцерів запасу здійснюється у ВВНЗ, на 3-х факультетах військової підготовки, 14 кафедрах військової підготовки ВНЗ та 3-х кафедрах медицини катастроф і військової медицини виключно за кошти фізичних та юридичних осіб, що зараховуються до спеціального фонду державного бюджету. Завдяки цим коштам підтримується та вдосконалюється навчально-матеріальна база ВВНЗ, а також забезпечується робочими місцями (в якості науково-педагогічних працівників) значна кількість офіцерів, звільнених у запас. Водночас, зазначені підрозділи ВНЗ є осередками військово-патріотичного виховання молоді, формування у неї високої патріотичної свідомості, національної гідності, готовності до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів, відданого служіння Батьківщині, любові до військової служби і професії офіцера ЗС України. З проведенням заходів щодо їх оптимізації враховувались такі чинники: світовий досвід організації підготовки офіцерів запасу (резерву); відповідність військово-облікових спеціальностей напрямом та спеціальностям підготовки студентів у цивільних вищих навчальних закладах; територіальний принцип підготовки та накопичення військово-навчених ресурсів; можливості прийому на військову службу частини випускників після закінчення ними ВНЗ, особливо за малочисельними військовими спеціальностями.

За останні роки в системі військової освіти набула пріоритетного розвитку підготовка юнаків, яка проводиться у Київському військовому лицейі імені Івана Богунна, Севастопольському військово-морському лицейі та у 16 лицейях з посиленою військово-фізичною підготовкою. Головна мета діяльності лицейів – забезпечення соціального захисту та надання державної допомоги у вихованні дітей-сиріт, дітей з багатодітних сімей, дітей військовослужбовців, а також дітей учасників бойових дій та учасників ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, формування у молоді високої патріотичної свідомості, національної гідності, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів, відданого служіння Батьківщині, любові до військової служби, свідомого прагнення до оволодіння професією офіцера. Досвід підготовки лицейістів свідчить про те, що більшість з них мають високий рівень освіти, виховані у душі відданого служіння українському народові з усвідомленою громадянською позицією, почуттям національної самосвідомості, патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей, поваги до конституційних прав і свобод людини, шанобливого ставлення до мови, звичаїв і традицій нашої держави.

Системні зрушення відбулися у вивченні іноземних мов. На теперішній час вивчення іноземних мов здійснюється у ВВНЗ та в системі мовних курсів на підставі "Концепції навчання іноземних мов у військових навчальних закладах" і відповідних нормативно-правових документів. Мовні курси є структурними підрозділами ВВНЗ, призначеними для вдосконалення мовної підготовки особового складу ЗС України, який направляється за кордон для проходження військової служби (роботи) у складі миротворчих підрозділів, миротворчого персоналу, на навчання, а також військовослужбовців (службовців), яким знання іноземних мов необхідне для виконання службових обов'язків. На цей час у системі мовної підготовки при 9 ВВНЗ працюють 36 груп (до 15 осіб у кожній) з вивчення іноземних мов для офіцерів та військовослужбовців військової служби за контрактом. Після закінчення курсів слухачі мають отримати мінімально-необхідний стандартизований мовний рівень, що відповідає вимогам стандарту НАТО "СТАНАГ-6001". Щорічно на мовних курсах навчаються до 1200 військовослужбовців. Окрім того, щороку за кордон мовну та фахову підготовку проходять до 200 осіб. Для забезпечення вивчення іноземних мов у ВВНЗ використовуються 16 спеціалізованих мовних лабораторій.

Важливим фактором розвитку системи військової освіти є міжнародні зв'язки ВВНЗ з військовими навчальними закладами іноземних держав. Тому особлива увага приділяється обміну досвідом щодо підготовки випускників ВВНЗ для проходження військової служби у багатонаціональних штабах, їх участі в миротворчих операціях. Встановлені тісні зв'язки з провідними військовими навчальними закладами США, Німеччини, Італії, Великої Британії, Греції, Туреччини тощо. Відповідно до щорічних програм та планів міжнародного співробітництва між Міністерством оборони України та міністерствами оборони країн-партнерів у галузі військової освіти передбачено навчання представників ЗС України у військових навчальних закладах 14 іноземних держав, основними з яких є США, Канада, ФРН, Велика Британія, Франція, Угорщина, Туреччина.

Водночас, прийняття низки нових важливих нормативних документів щодо безпекової та оборонної політики держави, розвитку ЗС України, подальший розвиток воєнної стратегії, оперативного мистецтва потребують значних перетворень у системі військової [1, 2, 7, 9, 10]. Можна констатувати, що теперішній стан системи військової освіти, темпи та глибина її багаторічного реформування, якість підготовки військових фахівців не повною мірою задовольняють потреби ЗС України та інших військових формувань щодо їх функціонування в мирний час та застосування в умовах, наближених до бойових, що зумовлено низкою проблем і причин а саме:

- девальвацією цінностей вищої військової освіти, її елітарності в аспекті розвитку інтелектуального рівня, лідерських якостей майбутніх військових фахівців, їх статусу в державі та суспільстві;
- падінням престижності та мотивації проходження військової служби, а також низьким рівнем соціального захисту військовослужбовців;
- недостатнім рівнем управління військовою освітою, аналітичного та інформаційного супроводу реалізації проектів і прийнятих рішень, відсутністю стримуючих важелів і відповідальності різної природи за прийняття не оптимальних рішень;
- відсутністю науково обґрунтованих механізмів формування державного замовлення на підготовку військових фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів і ланок управління, переліків спеціальностей (спеціалізацій), мережі ВВНЗ;

- перевантаженням і відносно жорстким регулюванням змісту вищої військової освіти зі збереженням суттєвого пріоритету нормативної складової змісту навчання (65 %) над варіативною – 35 % (професійно-орієнтованою, військово-спеціальною);

- неповною відповідністю структури та змісту навчання військових фахівців досвіду бойової та оперативної підготовки військ (сил), їх застосуванню у миротворчих операціях, локальних конфліктах і війнах;

- недосконалістю системи психолого-педагогічного відбору кандидатів на навчання та супроводження підготовки майбутніх військових фахівців;

- низьким оціночно-діагностичним потенціалом, відсутністю можливостей (чітких інструментальних, методичних критеріїв об'єктивної оцінки знань та вмій тих, хто навчається тощо) оцінити реальну якість підготовки фахівців за компетенціями, визначеними освітньо-кваліфікаційними характеристиками (ОКХ), освітньо-професійними програмами (ОПП); недостатньою вимогливістю науково-педагогічного складу;

- недостатнім досвідом військової служби на відповідних посадах у військах (силах) значної частини науково-педагогічних працівників ВВНЗ;

- недостатньою технологізацією та інформатизацією освітньої діяльності;

- застарілою навчально-матеріальною базою, відсутністю належного матеріально-технічного та фінансового забезпечення, достатньої кількості сучасних навчально-тренувальних, технологічних і середовищних систем та комплексів забезпечення освітнього процесу;

- відсутністю дієвого моніторингу дотримання освітніх стандартів, його використання для проектування, організації, контролю та коригування реального освітнього процесу у ВВНЗ.

Як відомо, проблеми виникають не самі по собі, а внаслідок діяльності, що не відповідає нормативним або певним чином визначеним вимогам. Негативні тенденції, зокрема, в діяльності ВВНЗ пов'язані з управлінськими та процесуальними чинниками їх функціонування. Вони в цілому відбивають стан неповної відповідності складових процесу підготовки військових фахівців потребам виконання вимог ОКХ, якісного засвоєння випускниками ВВНЗ ОПП. Більшість з них не потребують додаткових фінансових чи інших ресурсів і в цілому могли б бути усунені (або не допущені) засобами ефективного управління, сумлінністю виконання функціонально-посадових обов'язків, активністю та спрямованістю різних категорій персоналу на досягнення в роботі позитивних результатів.

З урахуванням викладеного стає можливим визначити основні напрями та шляхи, що можуть сприяти розв'язанню зазначених вище проблем, удосконаленню системи військової освіти як цілісного утворення. На наш погляд, це насамперед:

суттєве підвищення рівня управління військовою освітою [15] на основі: відповідного нормативно-правового забезпечення, функціонального моделювання, науково обґрунтованих короткострокових і довгострокових програмно-цілевих методів, експертних оцінок, вимогливості щодо кваліфікації, компетентності та мотивації управлінського персоналу; дієвості контролю (вжиття заходів впливу – заохочення, відповідальність за прийняті рішення та їх наслідки, об'єктивна атестація, переатестація, ротация кадрів тощо); виключення, намагання і випадків прийняття вольових рішень, що дестабілізують діяльність системи військової освіти в цілому чи її окремих структурних складових;

забезпечення реального та дієвого функціонування в системі військової освіти за спрямованістю всіх видів

підготовки персоналу (допризовна підготовка учнів, підготовка в ТСОУ; підготовка ліцеїстів, солдат, сержантів, молодших спеціалістів, офіцерів кадру та запасу різних освітньо-кваліфікаційних рівнів і ланок управління, наукових і науково-педагогічних кадрів; професійна (командирська) підготовка персоналу в штабах, закладах, установах, військах тощо, курсова підготовка різних категорій фахівців;

системний підхід до вирішення важливих завдань в структурі безпеки, обороноздатності держави та її Збройних Сил [14], а саме: визначення спеціальностей (спеціалізацій), за якими необхідно готувати військових фахівців; формування державного замовлення на їх підготовку; визначення мережі ВВНЗ, навчальних центрів для виконання завдань цієї підготовки. На теперішній час кожне з наведених вище завдань виконується в автономному режимі різними органами управління, базується на емпіричних засадах зі спрямованістю на задоволення, як правило, раптово виникаючих проблем і потреб, не носить системного характеру й апріорі не може призвести до належної оптимальності як кожного з них, так і їх сукупності в цілому. Звідси – недоліки з формуванням переліку спеціальностей і державного замовлення на підготовку військових фахівців, невизначеності з мережею ВВНЗ, доволі частою та науково не обґрунтованою її структурізацією, нераціональністю використання і без того обмежених фінансових і матеріально-технічних ресурсів;

формування державного замовлення на підготовку військових фахівців за такою ієрархією дій: безпека держави – Воєнна доктрина – завдання та функції ЗС України – структура ЗС України – чисельність ЗС України – штатні категорії ЗС України – потреба у військових фахівцях різних освітніх кваліфікаційних рівнів і ланок управління – аналіз, прогнозування, експертна оцінка – державне замовлення на підготовку військових фахівців різних штатних категорій, паспортів посад (освітньо-кваліфікаційних рівнів, ланок управління, спеціальностей, спеціалізацій, кваліфікацій) для ЗС України з урахуванням потреб, планового та прогнозованого відтоку, досвіду функціонування та застосування збройних сил провідних країн світу;

перехід до нової дидактичної концепції в підготовці військових фахівців [14]: оптимізація інтеграційних процесів військової освіти з цивільною освітою в напрямках перегляду співвідношення нормативної та варіативної складових стандартів вищої військової освіти, військово-професійної спрямованості підготовки фахівців; теоретико-прикладна підготовка військових фахівців у ВВНЗ, практична підготовка військових фахівців у навчальних центрах, військових частинах за посадовим призначенням (спеціальністю, кваліфікацією, паспортом посади) на діючому озброєнні та військовій техніці в умовах, наближених до бойових; суттєва зміна структури, змісту та технології підготовки військових фахівців тактичного, оперативного-тактичного та оперативного-стратегічного рівнів. Основні напрями: системність, інтегрованість змісту навчання; фундаментальна та практична спрямованість; перегляд структури та змісту природничих і загальноінженерних навчальних дисциплін; спадкоємність з виключенням дублювання в підготовці фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів; відповідність основним тенденціям розвитку оперативного мистецтва, збройної боротьби, військово-технічної науки; в процесуальному плані: спрямованість педагогічних технологій на формування у майбутніх офіцерів компетенцій, системних знань, умінь, навичок, на вироблення у них активності, лідерських, комунікативних якостей, творчого підходу, гнучкості мислення, навичок критич-

ного аналізу, вмінн загалювати інформацію, морально-психологічної витримки в критичних ситуаціях, готовності взяти на себе відповідальність за прийняте рішення, забезпечити його виконання;

зміна підходів до формування моделі військового фахівця, що зумовлюється такими чинниками: інформатизацією, комп'ютеризацією та автоматизацією всіх складових воєнної сфери; зміною поглядів на ведення сучасних бою та операції із застосуванням сучасних зразків озброєння та військової техніки, модульною їх побудовою, особливостями експлуатації і обслуговування; актуальністю переходу від інформаційно-знанцевої моделі підготовки фахівців до компетентної; необхідністю системного формування змісту освіти та компетенцій фахівців; запровадженням інформаційних, інноваційних технологій і засобів навчання, інтегрованих навчальних середовищ; можливостями динамічного програмування та моделювання будь-яких процесів, дій, ситуацій; зростанням достовірності прогностичних даних для прийняття різних рішень на основі здобуття потрібної для цього інформації сучасними засобами спостереження, зв'язку та розвідки. Системна модель військового фахівця за визначеними спеціальністю (спеціалізацією), кваліфікацією, терміном навчання передбачає інтегральну єдність освітньо-кваліфікаційних вимог на основі компетентного підходу [4, с. 6] ("знання й розуміння", "знання як діяти", "знання як бути"): змісту та процесуальної складової навчання (технології); засобів контролю та діагностики і має в цілому відповідати Національній рамці кваліфікацій [11], міжнародній стандартній класифікації освіти (МСКО);

створення в системі військової освіти ієрархічної структури з моніторингових досліджень військово-освітнього процесу (органи управління – ВВНЗ); моніторинг має стати дієвим інструментом опосередкованого та безпосереднього впливу на якість військової освіти. Опосередкований вплив пов'язаний з тим, що моніторинг забезпечує управління інформацією, необхідною для прийняття рішень, а безпосередній вплив здійснюється шляхом вжиття заходів з їх виконання.

Висновки. Прийняття низки нових важливих нормативних документів щодо безпекової та оборонної політики держави, розвитку ЗС України, подальший розвиток воєнної стратегії, оперативного мистецтва потребують значних перетворень у системі військової освіти. Заходи з її реформування не набули системного характеру і не призвели до суттєвого покращення діяльності ВВНЗ, якості підготовки військових фахівців. Сучасні підходи до реформування військової освітньої системи мають набути комплексного характеру, відпо-

відати і сприяти реалізації державної політики в галузі безпеки та оборони, забезпечувати концентрацію й ефективне використання на всіх рівнях управління фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, сприяти підвищенню якості підготовки офіцерських кадрів, здатних з високим ступенем ефективності виконувати покладені на них завдання в умовах мирного та воєнного часу, участі в складі підрозділів міжнародних миротворчих місій.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" від 1 липня 2010 року, № 2411-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2010. – № 40. – Ст. 527.
2. Замана В.М. Збройні сили: не числом, а вмінням // "Урядовий кур'єр", № 1895, 25.09.2012 р.
3. Здіорук С.І. Пріоритети і перспективи гуманітарної політики української держави / Степіко М.Т. // Науково-практичний щоквартальний збірник НІСД "Стратегічні пріоритети". – 2011. – № 2 (19). – С. 37–47.
4. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / Укладачі: Я.Я. Болубаш, К.М. Левківський, В.Л. Гуло та ін. – К.: МОН України, ІТЗО, 2007. – 76 с.
5. Нещадим М.І. Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика: [монографія] / М.І. Нещадим. – К.: ВПЦ "Київськ. університет", 2003. – 852 с.
6. Ніколаєнко С.М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України: [монографія] / С.М. Ніколаєнко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 419 с.
7. Педченко Г.М. Збройні Сили України: від стабілізації до позитивних змін: [інтерв'ю] / Г.М. Педченко // Оборонний вісник Центру воєнної політики та політики безпеки. – 2010. – № 12. – С. 2–5.
8. Приходько Ю.І. Концептуальні засади розвитку військової освіти України / Ю.І. Приходько // Збірник наук. праць "Військова освіта". – К.: МО України. – 2008. – № 1(21). – С. 126–138.
9. Про рішення Ради національної безпеки та оборони від 08.06.2012 "Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України": Указ Президента України від 08.06.2012 № 389/2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 45. – Ст. 1749.
10. Про рішення Ради національної безпеки та оборони від 08.06.2012 "Про нову редакцію "Воєнної доктрини України": Указ Президента України від 08.06.2012 № 390/2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 45. – Ст. 1750.
11. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341.
12. Система освіти в Україні: стан та перспективи розвитку: аналіт. доп. Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2002. – № 4. – С. 2–36.
13. Телелим В.М. Інноваційний розвиток військової освіти в Україні: становлення, проблеми, перспективи / В.М. Телелим // Науково-практичний журнал "Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку". – 2012. – № 2. – С. 177–188.
14. Телелим В.М. Проблемні питання подальшого розвитку системи військової освіти / Ю.І. Приходько // Збірник наукових праць "Вісник Національного університету оборони України". – 2012. – № 5 (30). – С. 134–140.
15. Тимошенко Р.І. Теоретико-методологічні засади сучасного етапу розвитку військової освіти / Ю.І. Приходько // Наука і оборона. – К.: МО України. – 2011. – № 2. – С. 50–55.
16. Управління якістю підготовки військових фахівців з вищою освітою: [проміжний звіт НДР "Якість-2011"]. – К.: НУОУ, 2010. – 325 с.

Надійшла до редколегії 28.11.12

Ю.О. Черных, канд. техн. наук, доц.,
Ю.И. Приходько, канд. пед. наук, доц.
Национальный университет обороны Украины

СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ЭТАПА РАЗВИТИЯ ВОЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматриваются состояние и проблемы системы военного образования, обосновываются перспективы ее дальнейшего развития.

Ключевые слова: военное образование, равные образования, модель специалиста, качество подготовки, содержание образования, специальности, технологии учебы, инновационное развитие, управление образованием.

Ju.O. Chernyh, Phd, Associate Professor,
Ju.I. Pryhodko, Phd, Associate Professor,
National Defence University of Ukraine

THE STATE AND PROBLEMS OF THE MODERN TIME EDUCATION DEVELOPMENT

The state and problems of the system of military education is examined in the article, the prospects of his further development are grounded.
Key-words: military education, levels of education, model of specialist, quality of preparation, maintenance of education, teaching technologies, specialties, innovative development, management education.

УДК 94(477):355.1"15"

В.Г. Безбах, канд. іст. наук, доц.,
Д.П. Мельник, студент,
КНУ імені Тараса Шевченка

ВІЙСЬКОВЕ ВИХОВАННЯ ШЛЯХТИЧА В XVI СТОЛІТТІ

Статтю присвячено дослідженню виховання шляхтича, його цінностей та пріоритетів через призму літературної спадщини самих шляхтичів, зокрема ідеолога шляхти – Станіслава Оріховського – Роксолана, поета Павла Русина із Кросна, а також враження від шляхтичів, які залишили іноземці – Боллан, Віженер та інші мандрівники. Стаття спрямована на популяризацію шляхетських цінностей у процесі сучасного українського військового виховання.

Ключові слова: військове виховання, шляхта, патріотизм, ідеологія, Батьківщина, честь.

Вступ. В умовах розбудови Української держави проблема збереження військових традицій постає особливо гостро. Саме тому вивчення історії України потребує детальнішого розгляду особливостей такого суспільного стану, як шляхта, для позитивного впливу на військовослужбовців незалежної України.

Постановка проблеми. Традиційно генетичними та ідеологічними попередниками Збройних Сил України прийнято вважати українське козацтво, а не шляхту. Не применшуючи роль запорізького козацтва, зазначимо, що воно теж зазнало впливу від шляхетського середовища, оскільки чимало запорожців було представниками мілкої шляхти.

Аналіз публікацій. Вивченню походження та становлення шляхти, генетичного зв'язку шляхти і козацтва присвячено праці істориків від XIX століття аж до сучасності [1, 277-316; 2, 203-204; 3, 27; 4, 263-264; 5, 18]. Вчені також дослідили внутрішню ієрархію шляхетського стану, його роль в духовному розвитку суспільства та розбудові держави. Крім того, були встановлені ментальні стереотипи шляхти стосовно решти суспільних станів.

Метою статті є детальний розгляд основних настанов військового виховання шляхтича через призму джерел, в першу чергу творчості ідеолога шляхти – Станіслава Оріховського – Роксолана.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо настанови щодо виховання. Одна з них, яка є досить цікавою – це життя в умовах великих труднощів та страху, тобто початкова служба на небезпечних ділянках. Про це повідомляє Оріховський у своєму "Напученні..." [6, 121]. Життя в незручних умовах робило людину холоднокровною, здатною на рішучі дії, чим згодом вона заслужувала авторитет з поміж соціуму. А саме вміння тверезо мислити в критичних ситуаціях, особливо в момент нападу ворога рятувало життя не лише шляхтичу, як воїну, а й тим, кого він захищав та вів до бою.

Крім цього, справжній шляхтич привчався обов'язково стримувати себе, адже нестримність бажань руйнувала людину [6, 146; 7, 451; 7, 452].

Шляхтич мав, на думку Оріховського, приносити користь як громадянин. В першу чергу, головна користь від шляхтича виходить з військової діяльності. В творі "Діалог або розмова навколо екзигуції польської держави" устами Господаря Оріховський стверджує, що користь від придворних шляхтичів, котрі хизуються вбранням та іншими речами така ж, як від фрейлін королеви в державних справах [8, 315].

Окремо варто висвітлити ставлення шляхтича до праці. Фізична праця на землі, торгівля та ін. вважались ганебними явищами, і той, хто цим займався міг втратити шляхетський статус. Дмитро Вирський вказує, що висока моральність шляхтича означала, що у житті шляхтича мали бути відсутні усі справи буденного життя, а лише війна та політика – гідні заняття [9, 152].

Шляхтичі – це люди війни та військової служби, а тому в них головним було те, що вони мали право проливати свою кров і кров ворогів на війні. Сам той факт,

що вони єдині мали право носити зброю вже робив їх вищими перед суспільством. Проте й і вимоги до них були вищі.

Для шляхтича сам намір ворога воювати з ним, вже є викликом. Оріховський у творі "Про турецьку загрозу перше" повідомляє: "Але ж не тільки той воює зі мною, хто атакує мене в передній лаві або тарани якого валять мої мури, а й той, хто лише надумав мене звоювати" [10, 73]. Це свідчить про свободолюбність шляхти.

В цій же праці Оріховський висловлює думку, що шляхтич аби уникнути докорів у браку відваги, мусив братись за зброю [8, 75]. Ми можемо припустити, що це є яскравим проявом поняття честі та її відстоювання зброєю, чим славились шляхтичі.

Шляхтичі повинні воювати відкрито на чужій території, і більше любити напад, ніж оборону. Воювати на рідній землі, коли насувається навала ворога, на думку шляхтич погано, бо при виді знекровленої Батьківщини воїни втрачають бойовий дух і легко стають здобиччю ворога. Такі думки висловив Оріховський у творі "Про турецьку загрозу слово друге..." [11, 119]. В "Напученні..." автор продовжив свою думку: король та шляхта є вартовими своєї Вітчизни, а тому вони повинні проживати на прикордонні Речі Посполитої, тобто Русі, аби захищати її від нападу ворогів [6, 121].

У тому ж творі Оріховський дає поради для короля, котрі на нашу думку, цілком підходять і для шляхтича: "...власне хоробрість чи мужність, яка одна лиш силу дає. Королі, які позбавлені цього, слабкі, зніжені та не шановані... Бо тому, хто хоче правити, душу треба мати передусім велику і благородну. Адже від цього все в житті людини залежить" [4, 142]. Цю ж думку Оріховський підкріплює і в "Про турецьку загрозу слово перше" так: "Справжні почесті – то висока відзнака, якою вшановують людину за велику мужність усі громадяни і вільні люди" [10, 85]. Більше того, шляхтич, як воїн, визнавав смерть як неминуче. Оріховський в цьому ж творі коментував таке ставлення до смерті: "Смерть завжди іде по п'ятах за людиною, якщо вона навіть не воює, а положливо сидить на печі" [8, 84].

Отже, відвага для шляхтича була надзвичайно важлива, адже вона підкреслювала не лише його особисті якості, а й була необхідною для його вищої цілі – захисту Вітчизни.

Окремі відомості дають і матеріали поезії, зокрема і про такі речі як вірність та добродіяльність. У творі аноніма "На гербы ясневельможного пана Теодора Скумина, воєводи Новгородского" помітно, яку велику роль відігравала вірність покровителю і Вітчизні [12, 467]. Ще виразніше ми помічаємо уявлення про вірність у творі "На преславные старовечные клейноты", де заради своїх покровителів та Батьківщини шляхтич не повинен жаліти самого себе, свого майна, та ще й боротись з язичниками, тобто це сприймалось як належне [13, 466]. Крім того, шляхтич має триматись благочестивого способу життя, адже це запорука благополуччя

та сміливості [13, 466] Тобто, аби бути вірним, треба бути чистим душею.

Наталя Яковенко у статті "Про два ментальні стереотипи української шляхти: "чоловік добрий" та "чоловік злий" описала побутові уявлення шляхти стосовно духовних якостей шляхтича. Справжній шляхтич мав бути вільним особисто, осілим, "безпорочним" (тобто не мати предків-злочинців) [14, 111-115]. Це можна підтвердити міркуваннями Оріховського про автохтонність гербу Леліва, до якого належав коронний гетьман Ян Тарновський [15, 488-492]. Дмитро Вирський зауважив, що для Оріховського лише автохтони могли бути справжніми патріотами [9, 167].

Отже, шляхтич мав бути вірним своїй Батьківщині, причому вірним до забуття. А це досягається тоді, коли людина поводить себе гідно й вірить у вищий ідеал, котрий на той же час вимірюється в рамках "служіння" володарю та Вітчизні.

Крім того, король як сюзерен мав дбати про шляхтича. Оріховський у творі "Про турецьку загрозу слово друге" ось що говорить до короля Сигізмунда Старого: "...не віддавай нікого на поталу ворогові: воїнів шануй, дружини їхніх не дозволяй безчестити, дітей убивати, маєтки пустошити, житла спалювати, храми руйнувати... Бо мертва дружина їх ран вже не перев'яже, не побачить ран збещена дочка, не оплаче їх засмучений батько ні вбита мати" [11, 111].

Стиль ведення війни та бойових дій здавався дивним для іноземців, які мали можливість спостерігати за шляхтою у неспокійні часи. Віженер зазначав, що шляхта зобов'язана воювати лише тоді коли бойові дії ведуться всередині держави або на її кордонах. Кампанії ж проти окремих держав ведуться за окрему плату [16, 191]. Однак шляхтич міг ухилитись від військової служби, відкупившись від неї. Про це повідомляє Герберштейн, який зазначає, що на його Батьківщині така поведінка є ганебною [17, 186]. Однак якщо шляхтич ухилився від військової служби, як зазначає Віженер, послаючись на хворобу, проте це було не так, то король міг позбавити усіх його володінь, а сам шляхтич втрачав все, що для нього мало значення [16, 191]; тепер його могли вбити, а це не вважалось злочином.

Втім, європейці захоплювали хитрість шляхти у війні. Особливо примітною є історія про шляхтича Литви Євстахія Дашковича, яку наводить Герберштейн: передягнувши найманих татар у литовську одіж, дозволив їм грабувати територію Московії; московити ж розпочали каральний похід проти Литви, і коли повертались з добичею, їх нагнав Дашкович зі власною, справжньою литовською армією і розгромив. Коли ж московити почали скаржитись королю про такі діяння Дашковича, король прийняв бік останнього, аргументуючи це тим, що литовці захищались [17, 185]. Таким чином, шляхтич зумів поєднати дві речі, які не зовсім поєднуються: пограбувати власного сусіда, причому винним визнали останнього. Тобто акт грабунку був узгоджений з кодексом честі знатних людей тих часів. Додамо ще й і той факт, що без цієї хитрості було б гірше – впливав

би прекрасний привід до війни для Московії, а це б означало розплату за свої діяння з боку Дашковича.

Дещо іншу інформацію про військові особливості шляхти написав Боплан, який описував шляхту у XVII столітті. Він помітив, що військово спорядження шляхти дуже сильно відрізняється від західноєвропейського, оскільки воно дуже важке і має безліч необхідних речей в поході, тоді як французи воюють майже без цього [18, 382]. Окремо Боплан повідомляє про гусарів, як про багатих шляхтичів, у яких коні дуже дорогі (200 дукатів), як і інше військово спорядження [18, 382].

У випадку полону, як зазначає Віженер, шляхтича мусив викупити король [16, 191].

Висновки. Отже, шляхетське виховання, орієнтоване на виховання гідних воїнів та громадян, сприяло формуванню свідомої та самодостатньої особистості. Про це зазначали не лише вітчизняні, а й іноземні мандрівники та дослідники. Цей позитивний досвід варто залучати для виховання теперішніх воїнів, аби сприяти безперервності військової традиції України.

Список використаних джерел

1. Максимович М. А. Исторические записки о козаках приднепровских / Собрание сочинений. Т. I. Отдел исторический. – К., 1876. – с. 277–316.
2. Грушевский М. Очерк украинского народа. – СПб., 1904. – с. 203-204.
3. Леп'яво С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні – Чернівці, Сіверянська думка. – 1996. – 268 с.
4. Русіна О. Україна під татарами та Литвою (Україна крізь віки Т.6). – К., 1998. – с. 263-264.
5. Щербак В. О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV-XVII ст. – 2-ге вид. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2006. – 300 с.
6. Напучення королеві польському Сигізмунду-Августу Станіслава Оріховського-Роксолана / Українська література XIV-XVI ст. Упоряд. В.П. Колосова – К.: Наукова думка, 1988. – с. 113-152.
7. Павло Русин з Кросна. Похвала Валерію Максиму / Українська література XIV-XVI ст. Упоряд. В.П. Колосова. – К.: Наукова думка, 1988, с.451.
8. Діалог або розмова навколо екікуції польської держави / Оріховський С. Твори. Пер. з латинської та старопольської В.Д. Литвинова. – К.: Дніпро, 2004. – с. 267-371.
9. Вирський Дмитро. Станіслав Оріховський – Роксолан як історик та політичний мислитель. – Київ-Кременчук. Вид-во КДПУ, 2001, с. 152.
10. Станіслав Оріховський-Роксолан. Про турецьку загрозу слово перше / Оріховський С. Твори. Пер. з латинської та старопольської В.Д. Литвинова. – К.: Дніпро, 2004. – с. 71-95.
11. Станіслав Оріховський-Роксолан. Про турецьку загрозу слово друге / Українська література XIV-XVI ст. Упоряд. В.П. Колосова – К.: Наукова думка. – с. 88-113.
12. Анонім. На гербы ясновельможного пана Теодора Скумина, воеводи Новгородского / Українська література XIV-XVI ст. Упоряд. В.П. Колосова. – К.: Наукова думка, 1988. – с.467.
13. Анонім. На преславные старовечные клейноты. / Українська література XIV-XVI ст. Упоряд. В.П. Колосова. – К.: Наукова думка, 1988. – с.466.
14. Про два ментальні стереотипи української шляхти: "чоловік добрий" та "чоловік злий" / Яковенко Наталя. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. – Київ: Критика, 2002. – с. 111-115.
15. Станіслав Оріховський-Роксолан. Життя і смерть Яна Тарновського / Оріховський С. Твори. Пер. з латинської та старопольської В.Д. Литвинова. – К.: Дніпро, 2004. – С. 488-492.
16. Блез де Віженер. Опис польського королівства / Мемуари до історії Південної Русі. Вип. 1: XVI ст. – Дніпропетровськ: Січ, 2005 – 191 с.
17. Герберштейн С. Записки о Московии / Пер с нем. А. И. Малеина и А. В. Назаренко. – М.: Изд-во МГУ, 1988, – 430 с.
18. Боплан. Опис України 1630 – 1648 / Мемуари до історії Південної Русі. Вип. 2: перша половина XVII ст. – Дніпропетровськ: Січ, 2005. – 382 с.

Надійшла до редколегії 04.12.12

В.Г. Безбах, канд. ист. наук, доц.,
Д.П. Мельник, студент,
КНУ імені Тараса Шевченка

ВОИНСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ШЛЯХТИЧА В XVI ВЕКЕ

Статья посвящена исследованию воспитания шляхтича, его ценностей и приоритетов через призму литературного наследства самих шляхтичей, в частности идеолога шляхты – Станислава Оріховського – Роксолана, поета Павла Русина из Кросна, а также впечатления от шляхтичей, которые оставили иностранцы – Боплан, Виженер и другие путешественники. Статья направлена на популяризацию благородных ценностей в процессе современного украинского военного воспитания.

Ключевые слова: военное воспитание, шляхта, патриотизм, идеология, Родина, честь.

V.G. Bezbah, Phd, Associate Professor,
D.P. Melnyk, Student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

NOBLEMAN CHARACTER TRAINING IN 16TH CENTURY

Article deals with the investigation of education of nobles, their values and priorities through the lens of the literary heritage of nobles, including the prophet of nobles – Stanislaw Orzechowski – Roksolan, the poet Paul Rusin of Krosno and the impressions of foreigners – Boplan, Vizhener and other travelers. Article aimed to promoting noble values in the modern Ukrainian military education.

Key words : Military education, nobility, patriotism, ideology, Motherland, honor.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬК (СИЛ)

УДК 340.132

В.В. Шульгін, ст. викл.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ДЕРЖАВИ

У статті аналізується вплив галузевої систематизації законодавства на ефективність реалізації військового законодавства України. Виявлено юридико-технічні та юридико-лінгвістичні суперечності в конструкціях окремих приписів актів військового законодавства, що утворилися на етапі кодифікації кримінального процесуального законодавства в рамках судово-правової реформи держави.

Ключові слова: судово (військово-судова) реформа, ліквідація військових судів, ліквідація військових прокуратур, кодифікація кримінального процесуального законодавства, реалізація військового законодавства України.

Не зважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених загальним проблемам правореалізації, особливості реалізації приписів військового законодавства України в умовах систематизації кримінального процесуального законодавства в рамках державної судово-правової реформи ще не були предметом наукового дослідження. Саме цим і визначається актуальність дослідження зазначеної проблематики.

Досягнення мети дослідження направлено на виявлення та ліквідацію юридичних колізій та прогалин в конструкціях окремих приписів актів військового законодавства, які можуть негативно позначитися в цілому на якості реалізації Державної комплексної програми реформування і розвитку Збройних Сил України (далі – ЗС України) на 2012-2017 роки, зважаючи на ліквідацію військових судів і військової прокуратури, як суб'єктів військово-кримінального правозастосування у механізмі військової правореалізації.

Судова реформа держави неможлива без упорядкування її законодавства, зокрема кримінального (матеріального та процесуального). Систематизація законодавства у формі кодифікації є найбільш раціональною умовою не тільки ефективною правотворчості, але усуває прогалини, застарілості та суперечності чинного законодавства, зокрема військового. Як зазначає В.С. Нерсесянц, "систематизація забезпечує зручності правореалізації, можливість оперативного знаходити і правильно тлумачити потрібні норми, виступає необхідною умовою підвищення рівня законності та правопорядку" [1, с.347]. Все це у повній мірі повинно узгоджуватися із системою військового законодавства України. Але, на сьогодні, ми констатуємо поглиблення основного протиріччя між двома сторонами правової системи – правотворенням і правореалізацією. На думку Ю. Шемшученка "швидке неконтрольоване розширення насамперед сфери законодавчих актів істотно ускладнює реалізацію принципу законності, процес реалізації права в цілому, спричиняючи масові порушення. А останнє, у свою чергу, сприймається як неефективність чинного закону і провокує нові й нові зміни у законодавстві, утворюючи "зачароване коло" [2, с.5].

Кодифікація кримінального процесуального законодавства держави, яка здійснюється у рамках судової реформи, уявляється нам специфічною (нормотвор-

чою) юридичною діяльністю державного апарату, змістом якої є системне упорядкування та розвиток позитивних положень чинних нормативно-правових актів з метою підвищення ефективності реалізації законодавства в цілому як системи, яку не хотілося б ототожнювати з новелізацією. В розвиток цього Н. Оніщенко уточнює, що системний підхід проявляється у взаємозв'язку та взаємодії законодавчих актів, узгоджені кожного нового законодавчого акта з конституційними нормами, актами своєї та інших галузей права, а також з тими, що передбачають юридичну відповідальність за порушення чинного законодавства [3, с.82]. І безумовно, це необхідно враховувати, а особливо в умовах сучасної світової та перманентної вітчизняної економічної та військово-правової кризи нашого не зовсім зрілого політикуму та громадянського суспільства.

З прийняттям Закону України "Про судоустрій і статус суддів" від 07.07.2010 року більшість громадян України пов'язують початок реального здійснення судової реформи в Україні, яка, на нашу думку, розпочалася майже з моменту проголошення незалежності України. Так, р. III Концепції судово-правової реформи в Україні від 28.04.1992 року визначив, що "військові суди значно реформуються, звільняються від будь-якої залежності від військового командування та розглядають тільки справи про військові злочини військовослужбовців та справи про їх соціальний захист" [4]. Другим кроком, а практично суттєвим обмеженням так і незадіяної потенції механізму військово-судового правозастосування стало проголошення в Концепції вдосконалення судівництва 2006 року щодо необхідності повного скасування військових судів у судовій системі України. Після чого військові суди, всупереч приписам чинної Концепції судово-правової реформи 1992 року, вимушені були діяти лише як суди кримінальної юрисдикції для розгляду справ про військові злочини у першій інстанції [5], що призвело до зниження ефективності реалізації актів військового законодавства України за напрямом соціально-правового захисту військовослужбовців. Особливості діяльності судів в умовах воєнного стану та у зв'язку із перебуванням військових підрозділів за кордоном досі не визначені законом. А наявна непрофесійність суддів загальної юрисдикції при застосуванні приписів

військового законодавства України навіть у мирний час провокує корупційну складову цих проблем.

Посилаючись на пункт 23 частини першої статті 106 Конституції України [6], статтю 19 та пункт 4 розділу XIII "Перехідні положення" Закону України "Про судоустрій і статус суддів" [7], Президент України указом від 14.09.2010 року, який набрав чинності з 16.09.2010 [8] року, здійснив третій крок у судовій реформі: ліквідував "де-юре" 13 військових місцевих та 2 апеляційних суди, а "де факто" систему військового правосуддя України. З цього моменту для військовослужбовців розпочався етап практичного втілення військово-судової реформи в Україні. Але, чи все так бездоганно з точки зору навіть не доцільності ліквідації військових судів в контексті реформування судочинства держави (зокрема, кримінального), а в першу чергу законності обраних юридичних механізмів (засобів та способів) реалізації цієї реформи та вектору її впливу на ефективність у цьому зв'язку системи актів військового законодавства України. Існує Окрема думка судді Конституційного суду України В.І. Шишкіна на Рішення Конституційного суду України стосовно конституційності частини першої статті 19 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" (далі – Закону) щодо права Президента України ліквідувати суди загальної юрисдикції [9], зокрема військові. Він вважає, і на нашу думку цілком обґрунтовано, що такого права Президент України не має. Так як за своєю юридико-граматичною конструкцією зміст норми, що уповноважує главу держави утворювати суди (п. 23 частини першої ст. 106 Конституції) викладено в імперативній формі, що не дає жодних підстав для її додаткової інтерпретації, за якою припис про утворення судів охоплював би не тільки організаційну появу судів, але й їх ліквідацію. Конституційний Суд України неодноразово зазначав у своїх рішеннях, що: "повноваження Президента України вичерпно визначені Конституцією України, а це унеможлиблює прийняття законів, які встановлювали б інші його повноваження" [10]. До того ж, військові суди ліквідовані не з 15.09.2010 року, як того вимагав пункт 4 розділу XIII "Перехідні положення" Закону, а з 16.09.2010 року, з дня набрання чинності указу Президента України від 14.09.2010 № 900/2010 "Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів", яким є день його опублікування. Що ілюструє авральний поспіх при їх ліквідації.

Таким чином, удосконалення судової системи розпочалося всупереч приписам Основного системоутворюючого Закону держави.

Четвертий крок в реалізації судової реформи в Україні визначальний тим, що на виконання указу Президента України від 17.08.2010 року [11] Робочою групою з питань реформування кримінального судочинства був розроблений, а 13.04.2012 року Парламентом прийнятий та набрав чинності з 19.11.2012 року новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) [12].

Але, виходячи із правових загальнотеоретичних доктринальних положень, процесуальні норми є похідними від норм матеріального права та викликаються до життя необхідністю реалізації саме приписів матеріального права [13, с.278]. Тому механізм реалізації приписів, за яким спочатку упорядковуються процесуальні, а потім вносяться численні зміни до приписів матеріального законодавства, зокрема військового, з метою "приведення їх у відповідність" до зміненого процесуального закону, є неприйнятним.

Особливо небезпечним фактором кодифікації кримінально-процесуального законодавства є грубе ігнорування норм Конституції України.

Ситуація ускладнюється тим, що КПК вводить в обіг терміни, які не містяться в Конституції України, Кримінальному кодексі України (далі – КК України), в інших актах законодавства, зокрема військово-кримінального та не дає їх визначення. Мова, зокрема, йдеться про таку юридичну категорію як "кримінальні проступки". Відсутній наразі й закон, який визначав би їх перелік та вид юридичної відповідальності за їх скоєння. Конституція України застосовує лише таке поняття, як "злочин" (статті 30, 31, 34, 39, 60, 62, 76, 92 (п. 22), 111). Реалізація цієї ідеї вимагає перегляду і змін не тільки Конституції України, але й принципів побудови КК України. А прийняття Закону про кримінальні проступки започаткує процес декодифікації військово-кримінального законодавства, який в умовах сучасного перманентного реформування ЗС України на фоні неналежного рівня правосвідомості та правової культури військовослужбовців може призвести до небезпечного зниження ефективності військово-кримінального покарання та збільшення кількості військових правопорушень. Цьому також сприяє необґрунтоване, на наш погляд, запровадження у КПК розширення переліку злочинів, кримінальне провадження щодо яких може бути розпочате не інакше як за заявою потерпілого ("провадження у формі приватного обвинувачення"). Але ж більшість із цих злочинів є злочинами середньої тяжкості та навіть тяжкими. Слід зазначити, що кримінальне переслідування за військові злочини носить виключно публічний характер, а в цьому випадку права потерпілого, його відношення до злочину і злочинцю набуває другорядну роль. Виходячи з цього, примирення сторін у справах про військові злочини не припустимо. До того ж, за критерієм узгодженості кримінально-правових норм з військовими нормами приписи військово-кримінального законодавства виявляються малоефективними. Вони не узгоджені з кримінально-правовими приписами (в частині встановлення видів та розмірів покарань за військові злочини), з приписами актів військового законодавства (в частині виконання військових покарань та порядку проходження військової служби засудженими військовослужбовцями), існують прогалини, пов'язані із особливостями статусу різних категорій військовослужбовців. Механізм реалізації матеріальних приписів кримінального та військово-кримінального законодавства віддзеркалюється у кримінально-процесуальному та кримінально-виконавчому законодавстві, за посередництвом яких здійснюється їх застосування, а досконалість правозастосовної практики відображає упорядкованість системи актів військового законодавства та ефективність діяльності органів військового управління, військово-юридичної служби ЗС України. Стабільність кримінального законодавства та однаковість його застосування визначається кількістю змін кримінально-правових норм, єдністю судової практики. І слід відзначити, що за цим критерієм військово-кримінальне законодавство є більш стабільним по відношенню до загально-кримінального.

За змістом абзацу третього пункту 1 розділу X "Прикінцеві положення" нового КПК частина перша статті 216 (щодо повноважень здійснення досудового розслідування військових злочинів, передбачених ст.ст. 402 – 421, 423 – 435 КК України) вводится в дію з дня початку діяльності Державного бюро розслідувань України, але не пізніше п'яти років з дня набрання чинності цим КПК. У зв'язку з відсутністю на сьогодні Державного бюро розслідувань та організаційно-правовою невизначеністю початку його функціонування, з 19.11.2012 року виникла довготривала законодавча прогалина у змісті статті 216 КПК, пов'язана із неможливістю реалізації

повноважень по здійсненню досудового розслідування з урахуванням встановленої нею підслідності серед органів досудового розслідування відносно кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями ЗС України та інших військових формувань. А в наслідок цього на протязі не менше п'яти років з дня набрання чинності новим КПК може тривати порушення вимог Конституції України, яке полягає у збереженні повноважень здійснення досудового розслідування в органах прокуратури, слідчі якої будуть тимчасово розслідувати також і військові злочини, передбачені статтями 402 – 421, 423 – 435 КК України.

П'ятий крок реалізації судової реформи в Україні пов'язаний із внесенням змін законом України від 13.04.2012 [14] у зв'язку із прийняттям нового КПК до 75 законодавчих актів (із них 9 військових), зокрема до Статуту внутрішньої служби ЗС України, Статуту гарнізонної та вартової служб ЗС України, Дисциплінарного статуту ЗС України, а також до таких військових законів України: "Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави"; "Про Військову службу правопорядку у ЗС України"; "Про військовий обов'язок і військову службу"; "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання"; "Про правовий режим воєнного стану"; "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб".

Цим же законом доручено Уряду України до 01.01.2013 року забезпечити: вилучення майна (рухомого і нерухомого), що використовується для розміщення та забезпечення діяльності військових прокуратур, з оперативного управління Мініборони України та його безоплатну передачу до сфери управління Генпрокуратури України; передачу бюджетних призначень на утримання військових прокуратур у 2012 році від Мініборони України до Генпрокуратури України, а починаючи з 2013 року ці бюджетні призначення виділяти Генпрокуратурі України.

У результаті реалізації змін приписів на законодавчому рівні було здійснено: ліквідацію військових судів; ліквідацію органів військової прокуратури з подальшим їх переформатуванням у спеціалізовані прокуратури по нагляду за дотриманням законів у військових формуваннях; позбавлення Військової служби правопорядку у ЗС України (далі – ВСП) та командирів військових частин (полку, корабля 1 і 2 рангу, окремого батальйону) статусу органів дізнання та повноважень щодо розкриття військових злочинів. На ВСП покладено ведення обліку кримінальних та інших правопорушень у ЗС України та проведення періодичних звірок з даними відповідних прокуратур. За вищезазначеними командирами військових частин залишено обов'язок керувати правовим вихованням. Але у разі вчинення військовослужбовцем кримінального правопорушення або якщо під час службового розслідування буде з'ясовано, що правопорушення військовослужбовця містить ознаки кримінального, вони зобов'язані письмово повідомляти про це орган досудового розслідування. Командири, які у разі виявлення ознак кримінального правопорушення не здійснили таке повідомлення, несуть відповідальність згідно із законом.

О.І. Ющик вважає, що тільки "від галузі права вимагають анатомічної визначеності, твердості та стійкості ("об'єктивності"); а система законодавства розглядається як дещо більш довільне, з чим можна експериментувати в межах деякого нормотворчого вибору ("суб'єктивності")" [15, с.7]. Але, на нашу думку, важко погодитися з такою позицією, бо неможливо визначити ці межі "де-

якого нормотворчого вибору", який з огляду на його цілком виправдану суб'єктивність, може бути неконституційним, протизаконним, безсистемним, алогічним, але доцільним, що у свою чергу може призвести до руйнації системної та логічної упорядкованості, зокрема юридичних засобів реалізації приписів військового законодавства України. Та і сам О.І. Ющик погоджується з цим, зазначаючи, що "природа юридичної норми як процесу необхідності потребує організованості, упорядкованості юридичної діяльності, спрямованої на вироблення й реалізацію юридичних норм, що визначається змістом кожної юридичної норми як окремого процесу, який здійснюється в загальному процесі функціонування права як цілісної нормативно-регулятивної системи" [16, с.33]. По суті, процес вироблення та реалізації юридичних норм в їх системному зв'язку утворює певну органічну цілісність, що функціонує як національна правова система і виступає як єдиний "живий" об'єкт наукового дослідження [17, с.19].

Але, проаналізувавши вже здійснені зміни до військово-законодавчих актів, нами з'ясовано, що навіть до тих актів в які вже внесені деякі зміни, всіх системно-необхідних змін не внесено, а самі зміни носять вибірково-довільний характер і зводяться до технічних змін лише окремих термінів в окремих приписах окремих актів. Термінологічні зміни звелися до фрагментарної заміни окремих слів та словосполучень. Зокрема, безсистемно відбулася заміна таких термінів, як: "злочини" – на "кримінальні правопорушення"; "слідство" – на "кримінальне провадження"; "органи дізнання, досудового слідства" – на "органи досудового розслідування" тощо.

Фактично в системі актів військового законодавства виникла колізійна ситуація, коли ряд окремих приписів та положень суперечать Конституції України, але узгоджуються із новим КПК, або навпаки – відповідають Конституції України, але не узгоджуються з новим КПК, і наразі – не узгоджуються з Конституцією України, з новою редакцією КПК, ні змістовно між собою в рамках окремого законодавчого акту та системи військово-законодавчих актів в цілому. Слушно зазначає з цього приводу Р.З. Лівшиць, що: "досягнення легітимності, втіленості закону, можливе за рахунок поєднання якості законів і професіоналізму законодавців з одночасним підвищенням політичної та правової культури суспільства" [18, с.133].

Виникає необхідність проілюструвати неузгодженості, які залишено після внесення вищезазначених змін у акти військового законодавства. Так, у Статуті внутрішньої служби ЗС України залишено термін "злочин" (ст. 27, 59, 67, 69, 73, 108, 116, 298); у Статуті гарнізонної та вартової служб ЗС України залишено: термін "злочин" (ст. 9, 23, 218, п. 42 Дод. 12); термін "досудове слідство" (ст. 9, п. 26 Дод. 12); термін "слідство" (ст. 111, п. 51 Дод. 12); термін "дізнання" (п. 2 Дод. 1); термін "військовим судом" (ст. 9, п. 2, 26 Дод. 12); у Дисциплінарному статуті ЗС України залишено: термін "попереднє (досудове) слідство" (ст. 82); "досудове слідство" (ст. 110, 115); у тексті Закону України "Про Військову службу правопорядку у ЗС України" залишено термін "злочин", хоча у п. 11 ст. 7 його замінено на словосполучення "кримінальні та інші правопорушення"; у Законі України "Про військовий обов'язок і військову службу" залишено словосполучення "військових прокуратур, підрозділів дізнання"; у Законі України "Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави" залишено термін "військовими судами" (ст. 23). Ці факти дають нам підстави стверджувати, що внесені зміни не

є комплексними, оскільки ними не охоплені всі положення зазначених законів військової сфери.

Не зважаючи на це, поширення колізій між приписами актів військового законодавства та КПК було продовжено законом від 17.05.2012 року [19] (чинний з 13.06.2012) у рамках удосконалення антикорупційного законодавства. Це торкнулося Статуту внутрішньої служби ЗС України (введення термінів "злочин", "військовий прокурор" із новим абзацом третім до ст. 59), Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" (введення словосполучення "підрозділів дізнання" у частині третій ст. 5).

На виправлення двох попередніх спроб "упорядкування" (через півроку після їх початку) 20.11.2012 року (вже після набрання новим КПК чинності) прийнято лише у першому читанні другий урядовий законопроект від 16.10.2012 за № 11355 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з КПК України". Ним передбачено внесення змін до 9 кодексів та 55 законів, у т.ч. додатково до 6 актів військової сфери (3 статутів та 3 законів), в які вже були внесені зміни частково та які, як ми зазначали вище, потребують системних змін. Але і після цього у Статуті внутрішньої служби ЗС України, Статуті гарнізонної та вартової служби ЗС України залишено термін "злочин" у 18 приписах, що вказані вище. Окрім того, у Статуті внутрішньої служби ЗС України після двох редакцій абзацу третього ст. 59 та редакції абзацу сімнадцятого ст. 67 щодо порядку надання доповіді командиром військової частини у разі вчинення військовослужбовцем кримінального правопорушення так конкретно і не встановлено кому надавати доповідь (ВСП і органу досудового розслідування (ст. 59) чи тільки останньому, як того вимагає ст. 67 та новий КПК).

На додаток до цього, законопроект від 27.04.2012 № 10419 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України" пропонує надати ВСП у ЗС України право здійснювати оперативно-розшукову діяльність із створенням у її структурі оперативно-розшукових підрозділів. Законопроект не узгоджений з новим КПК України, Законом України "Про розвідувальні органи України" відносно розмежування компетенції при здійсненні оперативно-розшукових заходів протидії тероризму на військових об'єктах між ВСП у ЗС України та ГУР Міноборони України, що у свою чергу провокує чергові колізії в системі актів військового законодавства України.

У той час, взагалі залишено без змін у зв'язку з прийняттям нового КПК такі військово-законодавчі акти: Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі, що містить термін "дізнання" (абзаци четвертий та п'ятий п. 17; п. 29); 3 закони України: "Про розвідувальні органи України" – термін "злочин" (частина друга ст. 20); "Про боротьбу з тероризмом" – термін "досудове слідство" (ст. 5); словосполучення "злочини терористичної спрямованості"; "Про основи національної безпеки України" – термін "злочини" (абзац одинадцятий ст. 9).

Конче необхідно розглянути на предмет внесення змін (скасування) у зв'язку з прийняттям нового КПК підзаконні акти військової сфери Президента України, Кабінету Міністрів України, а також такі акти Міноборони як: Інструкція про порядок надання доповідей і донесень про злочини, порушені кримінальні справи, події, адміністративні корупційні правопорушення, грубі порушення військової дисципліни та їх облік у Міноборони України та ЗС України від 22.03.2012 року [20]; Інструкція про провадження дізнання у ЗС України від 27.07.2006 року [21]; Інструкція про порядок проведення службового розслідування у ЗС України від 15.03.2004

року [22], що містить словосполучення "питання про порушення кримінальної справи вирішується відповідно до вимог Кримінально-процесуального кодексу України" (п. 5.4.); Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України від 16.07.1997 року [23], що містить словосполучення термінів "порушувати кримінальну справу та проводити дізнання" (абзац другий пп. 3.1.3.; абзац дев'ятий пп. 3.9.4.). Не випадково, 19.10.2012 року за № 11372 А.Ю. Кармазіним зареєстровано законопроект "Про внесення змін до КПК України щодо відтермінування набрання ним чинності" до 01.07.2013, адже 6 місяців для початку повноцінної практичної реалізації його положень явно не достатньо.

З огляду на кількість та якість здійснених законодавчих змін у закони військової сфери в зв'язку з прийняттям КПК та вартість однієї пленарної години нашого парламенту, що дорівнює приблизно 1,2 млн. грн. [24, с.3], слушно є позиція А. Е. Жалинського, який виокремлюючи ефективність кримінального права, кримінальної правотворчості та практики застосування кримінального закону, зводить їх до економічної ефективності, що оцінюється показниками економічної теорії (ресурси та час витрачені на розробку та прийняття закону, оцінка отриманих результатів, розподіл наявних ресурсів, визначення витрат та корисності, співвідношення витрати-вигоди, як здобуток корисності тощо) [25, с.754].

Таким чином, властиві національній кодифікаційній діяльності суперечності віддзеркалюються на визначенні в нормативно-правових актах змісту кожного припису, породжуючи прогалини та колізії, зокрема і у військовому законодавстві України. Це настільки деформує військово-юридичну норму в контексті її системної та структурної цілісності, що вона сприймається як відокремлене, безсистемне, зовнішньо формалізоване текстуальне відображення. Нагальна потреба внесення одночасно виважених та системних змін у нормативні акти однакової або різної юридичної сили, що належать до різних галузей законодавства, при зміні навіть одного положення хоча б одного нормативного акту, яке стосується одного з моментів в структурі юридичної норми, підтверджує її особливість, як органічної цілісності та єдності в механізмі реалізації нормативних актів всієї системи законодавства, і зокрема, комплексної системи актів військового законодавства України. Цілком слушно зауважує В. Опришко, що "судова реформа повинна ґрунтуватися на загальних принципах реформування державної діяльності у цілому, бути його невід'ємною частиною" [26, с.16].

Висновок:

1. Процес реалізації військового законодавства України не зводиться до абстрактного "втілення в життя", у практичну діяльність спеціальних суб'єктів права окремих спеціалізованих нормативних приписів чи навіть "комплексу юридичних норм", з якими вони пов'язані. Він повинен здійснюватися у комплексі, системності та системі не тільки виключно військового законодавства, а гармонічно із всією системою законодавства України та із завчасно спланованим процесом здійснення найважливіших видів державної юридичної діяльності (в першу чергу нормотворчої (кодифікаційної) та правореалізаційної у найширших рамках її системних, різногалузевих взаємозв'язків).

2. Визначальною особливістю реалізації приписів військового законодавства в умовах реформування кримінального процесуального законодавства України повинен стати синергетичний ефект (від грецького *synergos* – разом діючий) – той додатковий результат, що, як правило, дає взаємодія різногалузевих, але удосконалених (реформованих), державно-правових, конституційно-

узгоджених компонентів (матеріальних військово-кримінальних та процесуальних загально-кримінальних) єдиної національної системи законодавства.

Таким чином, необхідно привести конструкції окремих приписів нового КПК із Конституцією України, а військового законодавства України із зміненними та узгодженими відповідно до Конституції України кодифікованими нормами кримінального процесуального законодавства України.

Подальші наукові дослідження особливостей реалізації приписів військового законодавства України повинні пов'язуватися не тільки із модернізацією виключно їх військово-спеціальних юридичних механізмів, а також із ефективністю їх застосування реформованими, "незалежними від військового командування" загальнодержавними судовими та прокурорськими органами, як спеціалізованими суб'єктами загального правозастосування.

Список використаних джерел

1. Проблемы общей теории права и государства: Учебник для вузов / Под общ. ред. В.С. Нерсисянца. – М.: Норма, Инфра-М, 2002. – 832 с.
2. Шемшученко Ю., Ющик О. До проблеми формування законодавчої політики в Україні // Право України. – 2005. – № 11. – с. 3-7.
3. Оніщенко Н.М. Правова система і держава в Україні: Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – 132 с.
4. Концепція судово-правової реформи в Україні, схвалена постановою Верховної Ради України від 28.04.1992 № 2296-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 426.
5. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, затверджена Указом Президента України від 10.05.2006 № 361/2006 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 19. – Ст. 1376.
6. Конституція України. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Закон України "Про судоустрій і статус суддів" від 07.07.2010 № 2453-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55. – Ст. 1900.
8. Указ Президента України від 14.09.2010 № 900/2010 96 "Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів" // Урядовий кур'єр. – 16.09.2010. – № 171.
9. Рішення Конституційного Суду України від 21.06.2011 № 7-рп/2011 (справа про повноваження державних органів у сфері судоустрою) // Офіційний вісник України. – 2011. – № 50. – Ст. 1992.
10. Рішення Конституційного Суду України від 10.04.2003 № 7 – рп/2003 (справа про гарантії діяльності народного депутата України). // Офіційний вісник України. – 2003. – № 17. – Ст. 789.

В.В. Шульгин, ст. преподав.,
КНУ имени Тараса Шевченко

ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ВОЕННОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА ГОСУДАРСТВА

В статье анализируется влияние отраслевой систематизации законодательства на эффективность реализации военного законодательства Украины. Выявлены юридико-технические и юридико-лингвистические противоречия в конструкциях отдельных предписаний актов военного законодательства, которые образовались на этапе кодификации криминального процессуального законодательства в рамках судебно-правовой реформы государства.

Ключевые слова: судебная (военно-судебная) реформа, ликвидация военных судов, ликвидация военных прокуратур, кодификация криминального процессуального законодательства, реализация военного законодательства Украины.

V.V. Shulgin, Senior Instructor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION OF MILITARY LEGISLATION OF UKRAINE UNDER CONDITIONS OF REFORMING OF STATE CRIMINAL JUSTICE

The article is devoted to analyze the impact of industry on the effectiveness of the systematization of effectiveness of realization of military legislation of Ukraine. Identified legal and technical and legal and linguistic inconsistencies in the design of individual acts of military law regulations, which were formed during the codification of the criminal procedure law in the judicial and legal reform of the state.

Key words: court (Military court) reform, the liquidation of the military courts, the liquidation of military prosecutors, the codification of the criminal procedure law, realization of military legislation of Ukraine.

11. Указ Президента України від 17.08.2010 року № 820/2010 "Про Робочу групу з питань реформування кримінального судочинства" // Офіційний вісник Президента України. – 2010. – № 25. – Ст. 807.

12. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Голос України. – 19.05.2012. – № 90-91.

13. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2004. – 656 с.

14. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України" від 13.04.2012 № 4652-VI // Голос України. – 19.05.2012. – № 90-91.

15. Ющик О.І. Галузі та підгалузі правової системи (міфи і реальність). Критичний нарис. – К.: Оріони, 2002. – 112 с.

16. Ющик О.І. Теоретичні основи законодавчого процесу. Монографія. – К.: Парламентське вид-во, 2004. – 519 с.

17. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / Ю.С. Шемшученко, О.І. Ющик, Л.М. Горбунова, М.О. Теплюк, Л.В. Гульченко, В.І. Риндюк; за заг. ред. О.І. Ющика. – К.: Парламентське вид-во, 2007. – 208 с.

18. Лившиц Р.З. Теорія права. Учебник – М.: Издательство БЕК, 1994. – 224 с.

19. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції" від 17.05.2012 № 4711-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 45. – Ст. 1731.

20. Інструкція про порядок надання доповідей і донесень про злочини, порушені кримінальні справи, події, адміністративні корупційні правопорушення, грубі порушення військової дисципліни та їх облік у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, затверджена наказом Міністра оборони України від 22.03.2012 № 160, зареєстровано в Мінюсті України 12.04.2012 за № 559/20872 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 32. – Ст. 1219.

21. Інструкція про провадження дізнання у Збройних Силах України, затверджена наказом Мінборони України від 27.07.2006 № 465, зареєстровано в Мінюсті України 02.08.2006 за № 921/12795 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – Ст. 2344.

22. Інструкція про порядок проведення службового розслідування у Збройних Силах України, затверджена наказом Мінборони України від 16.04.2004 № 82, зареєстровано в Мінюсті України 30.03.2004 за № 385/8984 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 13. – Ст. 939.

23. Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України, затверджене наказом Мінборони України від 16.07.1997 № 300 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 52. – Ст. 202.

24. Ришелюк А. О первоочередных задачах национального законодательства // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 7. – С. 3-8.

25. Жалинский А. Э. Оценка эффективности уголовно-правовой борьбы с преступностью // Уголовное право. Актуальные проблемы теории и практики: сборник очерков / под ред. В. В. Лунеева. М., 2010. С. 743-756.

26. Опришко В.Ф. Основные засады судебной реформы / В.Ф. Опришко // Право України. – 2010. – № 5. – С. 14-19.

Надійшла до редколегії 28.11.12

Наукове видання

ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНІ НАУКИ

Випуск (1)30

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 6,2. Наклад 300. Зам. № 213-6589.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № В 4*.
Підписано до друку 13.05.13

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; тел./факс (38044) 239 3128
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
http: vpc.univ.kiev.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02